

4

A'

N e v e n d é k

N **Ó** **n** **e** **m**,

i r t a

a' pesti kir. egyetembeli

Tekintetes Orvosi Kar

engedelméből

Orvos Doktorrá létekor

K O V Á C S P Á L.

Pesten,

Trattner-Károlyi nyomtatása,

Urak' utszája 612.

Méltóságos

Tolnai

FESTETICS ANTÓNIA

Asszonyság ő nagyságának,

méltóságos

Szalai ifjabb Gróf

BARKÓCZY JÁNOS

Úr ő nagysága

H i t v e s é n e k

méltó hódolattal

a

Szerző.

Méltóságos Grófné!

A' nevelés, legcélrányosabbnak tartom — leendő nevelőkön kezdeni; mert varázs erővel hat a' boldog hajdan emberi lelkekre, 's a' szokásokat, mellyeket kis korunkban beszíttunk — másokkal is később bevétetni iparkodunk. — Ezért úgy fog az anya nevelni, a' mint őt nevelték, 's innét a' régi igaz magyar példabeszéd: nézd-meg az anyját — vedd-el a' leányát! Ha hát a' nőnem nevelése, nevendék korban bizonyos józan elveken — Grundsätze — alapúl, ez által már az egész utó-korról gondoskodva van; mert az anyai tejjel sok jót beszíhat a' csecsemő, — testi ereje, csak anyjának hű ápolásai között fejlődhetik-kí legjobban, — 's lelke, első kis mozgásait az anyai példa adásokhoz mérve — úgy fölleng ég felé, vagy marad a' földön törpén: a' mint első próbái, vagy okosan elősegítették, vagy szolgálai járomba szorítva — elnyomattak! — Közérdeküvé kívánván hát jelen értekezésemet mennyire lehetett — tenni; ennek tárgyául a' nevendék nőnemet, a' te tisztelt Nemedet választám méltóságos Grófné, mellynek fölséges

rendeletése — utóbb az emberiség első korának nevelőjévé lenni. Munkámmal segéd kézi könyvet a' magyar anyáknak, 's szíves ajándékot a' hon lelkesebb leányainak — kívántam nagy nevedben nyújtani; mert ha Ti virútok — virúl csak a' földi éden, 's báj és élet derül a' zordon néma vidék fölé, mellyet Ti lelkesítetek, — Ti lehettek minden jónak és nemesnek legkellemesebb apostolai, — hazafiuság és polgári erény csak a' Ti vezér nyomaitokon kelhetnek-ki, 's fejlődhetnek báj-virágokká, a' férfias erőn 's gondos ápoláson később gazdag, boldog gyümölcsözésre hozandók! azért — vedd im méltóságos Grófné, 's vegye nevedben a' tisztelt egész nőnem, e' kis könyvemmel — méltó hódolatomat!

— Írtam Pesten Augusztusban 1833.

Kovács Pál.

T á r g y - r e n d.

B é v e z e t é s.

Nőnem.

Nőnemi méltóság.

Nevelés szüksége.

Fiú és leány-nevelés.

Nemi különbségek.

a.) Testiek.

b.) Lelkiek.

α.) Állatiak.

Érzéki eszmélet. Mozgás.

β.) Szellemiek.

Szellemi erő. Kedvély. Akarat.

N E V E L É S.

ELSŐ RÉSZ.

T e s t i n e v e l é s.

I. Egészség.

a.) Táplálás.

Reggeli tej. Sok evés. Koplalás.

b.) Ruházat.

Bugyogók, Fejkötők, Füzött vállak, Arcz fátyol.

c.) Foglalatosság.

α.) Mulatók.

Játék. Táncz. Musika. Rajzolat.

β.) Hasznosok.

Női munkák. Főzés. Kertészség.

d.) Álom.

Sok alvás. Alkalmas alvás.

Hazám érdemes leányai — — — — Ti vizitek karjaitokon
életbe a' kisedet nevédek, 's jó polgárrá nevelitek ; a' ti nemes
tekintetetekből szí a' férfi lelki erőt, 's elszánt bátorságot. 'S ha
léte alkonyodik a' Haza ügyében, Ti fontok koszorút homloka
körüli. Ti vagytok a' polgári Erény 's Nemzetiség védangyali,
melly Nélkületek hígyétek soha ki nem fejlík, vagy nem sokára
elhervad, mert Ti vontok minden körül bájt 's életet. Ti emelitek
egekbe a' port 's halhatatlanságra a' halandót. Üdvözlet és hála
Néktek !

Gr. Széchenyi
Hitel.

BÉVEZETÉS.

Nőnem.

Nő — das Weib — innét: nőni; mint a' ki férjhez kerülve növeszti a' házi gondot, csinoságot, rendet, boldogságot. Még inkább tán — ki gyermekeket növeszt, nevel, 's így életbeli legfőbb munkássága — a' tenyésztés — das Zeugen. Innét nőnem: das weibliche Geschlecht — melly kitévelt értelmére nézve alkalmasabbnak gondolok az asszony-nemnél, mert asszony — die Frau — szorosabb határok közé szorulva, közönségesen csak férjhez mentet jelent; nőnem pedig magába foglalhatja kisdéd korától, utolsó vénségig, a' költők egész szép nemét, — mellynek nevendék koráról, a' serdülésig — akarok értekezni. — Hihető hogy a' franczia femme, 's a' diák foemina, foetus, foetare, familia is (melly a' magyar nő-től, nöedék, vagy növedék lehetne) egy eredetűek.

Nőnemi méltóság.

Nő, ezek szerint a' nagy emberi nem nevelőjét, tenyésztőjét jelenti, mint imént látók; 's e' fölséges két tulajdonokért, melly rágalmazó nyelv, melly éretlen ítélet tagadná-meg illő méltóságát e' Nemnek? — Az ó világ tiránjai alatt ugyan természet szerint szilaj és nyers lévén a' nép is, sínlenie kellett a' nőnemnek,

BÉVEZETÉS.

Nőnem.

Nő — das Weib — innét: nőni; mint a' ki férjhez kerülve nőveszti a' házi gondot, csinosságot, rendet, boldogságot. Még inkább tán — ki gyermekeket nőveszt, nevel, 's így életbeli legfőbb munkássága — a' tenyésztés — das Zeugen. Innét nőnem: das weibliche Geschlecht — melly kitévelt értelmére nézve alkalmasabbnak gondolok az asszony-nemnél, mert asszony — die Frau — szorosabb határok közé szorulva, közönségesen csak férjhez mentet jelent; nőnem pedig magába foglalhatja kisdéd korától, utolsó vénségig, a' költők egész szép nemét, — mellynek nevendék koráról, a' serdülésig — akarok értekezni. — Hihető hogy a' francia femme, 's a' diák *foemina*, *foetus*, *foetare*, *familia* is (melly a' magyar nő-től, nődedék, vagy nővedék lehetne) egy eredetűek.

Nőnemi méltóság.

Nő, ezek szerint a' nagy emberi nem nevelőjét, tenyésztőjét jelenti, mint imént látók; 's e' fölséges két tulajdonokért, melly rágalmazó nyelv, melly éretlen ítélet tagadná-meg illő méltóságát e' Nemnek? — Az ó világ tiránjai alatt ugyan természet szerint szilaj és nyers lévén a' nép is, sínlenie kellett a' nőnemnek,

az emberiség e' gyenge virágainak, a' durvább bánást, — 's hol csak a' vad állatiság országla egész népek, 's egyes indulatok felett; nem csoda, ha az érdem és méltóság, szép és jó esmeretének hijányában, nemtelenül tapodva kínlódék századokon által az erőtlen, a' büszke férfi izmos sarkai alatt, — nem csoda, ha illy baromi bánás kivetkezteté emberi érzelmekből a' szívet, melly szelidebb bánása, 's emberibb 's nyájasabb karkjai közt boldogabb korunknak, annyi szépnek, annyi dicsőnek leheté gazdag tárává. Valóban könyes szemeket vet a' jobb érzet a' világ történeteinek e' borús éjébe, hol babonás homályba burkolva lélek és értelem, 's gyilkos fegyverekkel edzve az izmos állati test; rontani csak, és ölni, — hatalmat csak és átkot dörrögni, nem pedig nyájas szavakkal nyerni szíveket — vala fő vonása az ember karakterének. 'S ha illy kellemetlen körülmények közt a' nyomorúlt nőnem ön méltóságát egész dicsőségében kifejtteni nem tudá, — ha öly hódító bájtt 's annyi kellemeket mint ma, homlokán nem viselt; nem ő volt az oka, de oka volt az emberiségnek azon gyermekkori szelleme, melly pajzánkodni csak, és kül-erőt mutatni, uralkodni csak mindenben, nem pedig kölcsönös viszonyok közt a' szépnek és nemesnek hódolni is — tudá. — És mégis, a' rab-szolgaságnak ez utálatos vas igájában nyögő nőnem is, szeliden ölelé az emberiséget, — 's míg urai — mert férjről itt még szó nem lehet — szilaj csapongásain vad érzelmöknek, ölésben és pusztításban fáradtan henyéltek; addig a' szelidebb nők, földmivelésben 's a' ház élelmeiről gondoskodásban izzadoztanak, — 's ha egyebet nem tehettek, legalább növedéki — familiai — társaságokat kezdének alkotni, azokat gyarapíták, egybefoglalák, 's enyhíték a' természeti vadságot gyengéd lágyságukkal. 'S mennyire fentebb álla már itt e' gyöngye Nem vérengező urainál, 's milly korán el vala vetve

magva az egykor egész fényében kifejlendő nőnemű méltóságnak! —

De menjünk tovább, 's pillantsunk-vissza a' régi Görög köztársaságokra, mellyek már létök hajnalán gazdag gyümölcsözéssel kecsegtetheték a' polgári jólét mindeddig mostoha idők alatt sínlódó kertjét. 'S ím alig gyújta fáklyát világosabb tudományok által, homálynak, a' görög elme, — alig kezde finomúlni az ízlés e' nagy nemzetnek mesteri 's elnei nagy remekein; midőn e' részben is segéd kezét nyujta a' nőnem, hatalmasan mozdítva-elő természeti finomságával a' jobb ízlést, — 's Aegidius Menagius *) 111 bölcs asszonyok és leányok életét hozta fényre a' régiség gyász homályiból, kik közül Chiron leánya, Hippó, a' természetet vizsgálá, — Aspázia, Pericles felesége élkesszólásban gyakorlá magát, — Clea szerete könyveket olvasni, — Miró, az asszonyi életről gondolkodni, — Euridice, gyermek nevelésről tanult 's tanított, — Arignote, Pythagorás leánya, verseket irogatott. Melly tudományoskodásban bár a' nőnemi méltóságot állani meg nem engedhetem, midőn ez nem vala egyéb, mint egyik túlságból a' másikba csapongás, 's elvétve — mint gyakran megesik, az arany középút — a' nőnemi finom gyengédség, nemes szerénysége 's mindent nyájasan ölelő, szelíden tűrő szelleme e' Nemnek: de biznyságul szolgálhatnak legalább e' tudósnek, mint tudá már ekkor kedvezőbb körülmények közt magát fölemelni köz-dolgok felett a' lelkes nőnem, 's mint lehete képes későbbben a' nem neki való tudományoskodás helyett, természetibb irányt tűzve-kitetteinek, természetből finomított szerény kellemeiben varázs erővel hatni — a' férfi szívekre! —

*) Historia mulierum philosopharum, ad Annam Fabram Daceriam, scriptore Aegidio Menagio. Amstelodami 1692.

A' közép korra tekintvén, a' nyugot-római birodalom omladékain az V-dik században, durva német nép fészkelődvén, darabos természeténél fogva, asszonyai közt a' nőnemi méltóságot kifejleni ismét nem engedé. „Ha a' németeknek nincs kivel hadakozniuk — így ír Tacitus de moribus et populis germaniae — vagy vadásznak, vagy evésre ivásra adván magokat — henyélnek. A' házról, házi istenekről, szántóföldekről gondoskodást az asszonyokra, vénekre és akármelly erőtelen emberre, vagy a' familiához tartozó cselédre bizván, magok a' legerősebb, leghadakozóbb vitézek is csak — lebzselnek.“ 'S íme itt véres tettek mellett, ismét a' legszebb munkásság, mint a' házigazgatás, földmivelés, vala kijelelve a' gyenge nőnemnek, míg az erősebbje, pulya henyélésében csak a' készre várt! — Így egész a' XVI-dik századig, nem vala egyéb az asszony alacsony rabszolgálonál, nem gond-osztó barát, nem erkölcs nemesítő lény; hanem egy hitvány, de mellőzhetetlen dolog, szükséges, de meg nem becsülendő házi bútor. — A' Kálmukok, 's Mongolok, még iszonyúbban vetköztették ki emberiségéből ez árva Nemet, kik Europa csinosabb tartományaiból összeragadozván a' legszebb, legifjabb leányokat; ketreczekbe zárák azokat mint hizlalandó libát, hol csak a' vissza-vágyás édes kinjain, 's a' munkásságtól 's kellemesebb érzelmektől üres élet fonyasztó unalmain senyvedének.

Most felkelt Mahumed, magát kevély hangon Isten prófétájának hirdetve, — 's Koránjában szoros tilalmak mellett kedvező engedményeket ada követőinek. Eleinte olly csekélységnek nézé a' nőnemet, hogy Gabriel fő angyalt megkérdené, valjon látandhatnak-e az asszonyok valaha paradicsomot? 's az igenlő felelet után négyet közülök, u. m. Mózes testvérjét, a' Krisztus anyját, ön feleségét Cadichát, 's kedves leányát Fatimét — szentek közé számlálá. 'S milly

közel járt már a' nőnemi méltóság ideájához a' nagy proféta — megtetszik ezen nyilatkozásából, mellyet egy ifjú szépnek ada, midőn attól kérdeztetnék: „ha a' gondviselés, ő benne, szebbet és jobbat nem adott volna-e neki, mint Cadicha?“ — „Jobb senki sem lehet — ugymond; mert ő hitt én bennem, mikor az emberek engem megutálának, gondoskodott szükségeimről, midőn a' világtól üzőbe-vétetvén — szegény valék!“ — *) mert im, a' bizodalom 's szerelmi hű gondoskodás, pedig elhagyott állapotjában — tevék neje érdemét előtte. Azonban a' szavakban gazdag proféta, tetteiben gyakran ellenkezék koránjával; 's midőn egyik derék hitvese Hafna, megesketné, hogy több hűtelenséget feleségei iránt el nem követend; megesküvék ugyan neki; de Gábr i e l angyal egész fényességében megjelenvén, feloldá őt az eskü súlya alól, — 's innét leve aztán, hogy példájára, helytartóji is a' Kalifák, nem ügyelve többé olly szorosan a' Korán szabályaira, a' hajdani Asiai soknejűséget (polygamia) öszvekötték, a' legszigorúbb rendszerű szerailokkal, miben őket a' gazdagabb Muzelmánok is minden nehézség nélkül követték. — 'S így a' nők, napkeleten is szinte csak rabszolgálókká alacsonyítatának-le, nehéz munkákra kárhozotva, míg parancsolójik teljes kényelemmel (commoditas) eregeték, boldog henyességökben pipáik bodor füstjeit, — 's dolgoknak (res) tekintetének csak, 's nem személyeknek.

'S midőn itt, e' házi, 's a' vele rokonult, 's minden polgári just szentségtelen lábakkal tapodó országi despotismus nyomná a' földet, és sötét borúk fednék, 's dörgő villámok hasogatnák a' szellemi 's testi világ egét; más-hol, mint béke-angyal, fáklyát gyújta már a' homálynak — a' Keresztény vallás, 's letéve engesztelő isteni áldozatát az egek zsámolyánál, elúzó emberi sze-

*) Ráczy István, a' Szép-nem. Pest 1825.

mekről a' vakságot, kiszabadítá babonás börtönéből a' lelket, nagy és jótévő következtetésekkel. — A' soknejűséget ugyan is eltiltva, megalapítá a' nőnemi személyes méltóságot, — 's jobb rendbe hozva a' gyermeknevelést: boldogságot és yirágzást árasztá a' népre, melyet tudományával íhlete. Innét leve aztán, hogy sok asszonyok kérelem és hízélgés által is iparkodva nraikkal az új hitet bevétetni; apostolaivá lettek a' keresztény vallásnak; melly csak azután kezdé népvallássá lenni; midőn azt a' nőnem, a' legnagyobb hőssökkel bevéteté, — 's ez által azt, a' legvadabb nemzetek polgári kötőlékjévé 's erkölcsi nevelőjévé tevé. — És ez a' nőnem valódi méltósága, hogy szelid kérelmekkel, hízélgő nyájaskodással 's türelmes példaadásokkal képes ő felgyújtani férfi keblekben a' szépségnek és dicsőnek magas szeretetét, — simítani a' durvaságot, finomítani az érzelmeket, 's nemesíteni az erkölcsöt!

Az újabb kor-szellem, még magasabb polczra emelé a' nőnemi méltóságot. Általános csinosodása 's szelidülése az erkölcsnek, valami magasabb, illendőbb szellemet ada, kivált a' két Nem, egymással társalkodási körének. A' Reformatio újabb tudományt árasztá a' földre, — kímélést parancsolt a' gyengébb nemnek, védelmet kért a' szűzeknek, 's a' hűséget tevé fő kötelességül a' lovagrendnek. 'S valóban e' rend, és a' költők műve volt, a' nőnemi méltóságot egész fényében ragyogtatni-ki, a' durva nevelétlenség vastag homályiból. A' lovagrend, nemes hódolattal 's hőgerjedelmekkel kíséré szépeit, védé az ártatlanságot, szent esküt ada és tartá, 's hűséggel jutalmazá az ingatlan hitű leányt. Ezen kedvezések által némi magasabb polczra emelve látá magát az eddig olly sanyarú körülmények közt sínlódó nőnem, — ön becsét kezdé érezni, 's iparkodék viszont megkülönböztetésekre ér-

demesülni. Szent lángokat gyűjta a' lovag keblében vallásért, és hazáért, nemes tettekre buzdítá a' pillantataitól függő hajlékony férfi szívet, — 's borzasztó és vétkes gyilkosságokról elszoktatva a' kart; csillapítá az indulat-zajt szilajabb keblekben, 's szelid nevelőjévé válék az utó-kornak. — Más részről a' lelkesebb költők lágy érzelmekre olvasztva a' zajt örvendő harczi fiát, szívet érdelének nála panaszos hangjain lantjuknak. Égi sugalmaktól ihletve költ-fel a' szerelmi dalnok, 's borongó éjein lelkének, dalt zenge árva csalogányként a' néma vidéknek, — dalt, mellyen csendes panasz esenge a' teljes hold felé, csendes panassza a' hű lovagnak, szíve kegyeltjéhez. Diadal koszorút nyere a' férfias állhatatosság, borostyán diszlék a' lovagi erényen, — czélt ért szelid türelme a' lánynak, 's hűség jutalmazá a' békén szenvedőt. Maga a' lantos, mint varázs lénye csendes éjeknek járdalt várakról, várakra; 's míg örömtelen magányain báj-dal kelne ezüst húrjairól; elhinté szélesen magvát a' szépnek és felségesnek, mellyből a' lovagi erény 's nőnemi méltóság tisztább fényben fejlenének-ki. — Igaz, hogy e' regényes — romantifc — kora a' világ történeteinek, érzélgést — fcywermerey — hoza divatba a' két Nemnél, mellyben egyikét tűz-pillantatán a' kedvesnek, hamar ellenkező irányt kapa a' férfias tökélet, — 's mellőzve, egyébbs körülményeket, csupán szívének élt a' szerelmes leány; de kivívá mégis e' kor, a' szépnek és jónak, magasabb érzetét, 's kivívta száz küzdesek után valódi méltóságát a' nőnemnek, melly férfiasabb jelenünk boldogabb időszakában, legalább a' műveltebb nemzeteknél, elfoglalá már illő helyét, honnét, deli mosolygással ölelve az emberiséget, szorosabban köté öszve a' nemzeteket, határozottabb módot eszközle a' gyermek-nevelésre, — hol tiszteletet gerjeszt nemesebb keblekben maga eránt, 's viszont nyájas szívességgel boldogítja

az illő hódolatot! 'S a' népek, mellyeknél ez illő polczán méltóságának nem áll a' nőnem; avagy dicsekedhetnek-e oly boldogító kormányval, oly nagylelkű honfiakkal, oly magas eszméletű, oly mély fontolású tudósokkal; mint a' nőnem érdemét illőn méltányló esinosult nemzetek?!

Nevelés szüksége.

Illy magas, illy széles hatású, a' hosszú évek küzdésein kivitt nőnemi méltóság! Azonban, nem azt akarom ezzel állítani, hogy a' nőnem kivétel 's minden föltételek nélkül illy kincse az életnek; nem, hogy mihelyt magzat, leánynak születik, az első létpercztől kezdve, dicső pályáján rózsá lombok közt halad, tiszteletet 's bámulást gerjesztve körül; nem, hogy az asszony messze hagyva fenségével a' férfiút, egyedül remeke a' természetnek: oh nem! — sőt felette sok a' kivétel, 's a' két Nem, tulajdon körében egyformán tökéletes lehet, a' mint külön hatásuknak, külön czélt, és irányt tüze-ki a' természet. — Az előbbi cikkelyben én csak a' tehetséget, a' hajlamot — *Qualité* — íram-le, mellyel e' Nem, ékes, — melly a' mult korbéli kedvetlen körülmények daczára is olly tiszta fényben csillámlék itt-ott a' sötéten-át, — Ideálját rajzolám csak a' nőnemi méltóságnak, mellyhez e' Nemnek köze-lítenie lehet, és kell; de a' minek lehetőségére — szelidebb hajnal derült legyen bár föléje miveltebb korunk mérsékelt éghajlata alatt — elkerülhetetlenül szükséges egy okos testi és lelki nevelés! Mi haszna sugárzik ugyan is ki, szent fátylaja a' szelidebb, a' mélyebb eszméletnek, mire fölleng a' sas-szárnyú gondolat, 's mi hijában imádtatja magát szellemi remekeiben az égiekkel rokonult lélek — ? ha lankadt szemeken ennyi di-

cső, úgy is át nem sugározhatik, — ha magas a' gondolat, de — törpe a' termet, — 's ha azon láthatatlan szellemi remek mellett egy nyomorult, nyavalyás testbe kell, a' testi kelleme után is nézelő földi szemeknek ütközniök! És viszont — sugározzék bár a' legtisztább éj csillaga a' deli arczról, mosolyogjanak életet a' rózsa ajkak, 's kellemeikkel dús nyulánk termet igézzé a' férfi gyűlékony érzékeit; mit ér — ha nem lélek, csak állati fény ragyog a' szemek csillagán, — ha ügyetlen megnyílt a' rózsa ajkaknak, üres gondolatot árul-el, — ha a' deli termeten egy a' bel-lélekkel rokon szellemi grácia nem árad-el?! Egy illy kegynélküli képre — *Wird ohne Gnade* — a' miveltebb lelkű, magasabb eszméletű férfi méltán vállat vonít, 's bámulja egy-két muló perczenetig, azon bizonyos nemével a' bámulásnak, mellyel egy igézőn festett ábrázolatot szoktunk bámulni. De tegyünk-fel szép tehetségekkel, bájoló lelket egy szép testben, — 's még ez sem elég. Ki kell fejleniök lehető pompájokban azon tehetségeknek, 's mérsékelve lennie az indulat-zajnak izgékony lelkén egy leánynak, hogy kormány törve, túlságokra ne ragadtassék általa a' lélek, 's így heves szenvedélyek rabjává téve — jég fagyaiból, olvasztó lángokig, — forró szerelemből, böszült gyűlöletig, — szolgálai engedékenységből, kevély tiránságig, élet adó hiú reményekből, lélekölő kétségbeesésig — ne csapongjon! mennyire tulajdona pedig ez a' tisztelt nőnemnek — példákkal mutogatnom úgy hiszem szükségtelen. — Csak ha ép test, ép elmével diszlik, — 's ennek tehetségei kelletig kifejtetnek, — czélirányos lélek-formálás pedig mérsékli a' szenvedélyek ártját, mellybe olly könnyen veszendő a' könnyelműn fontoló ész: csak így ragyoghat a' nőnem érdemlett méltóságában, csak illyekről énekle az örök hírű német költő e' dalában:

Ehret die Frauen, sie flechten, und weben
 Himmlische Rosen, ins irdische Leben,
 Flechten der Liebe beglückendes Band! 's a' t.

Ezt pedig csak célirányos testi és lelki nevelés teheti, — ki tagadhatná azért ennek szükségét, mindenek fölött kivált a' nőnemnél, melly e' tekintetben annyira el van hagyatva, 's pedig annyi veszedelmeknek, tévelygéseknek kitéve, — mellyből utóbb nevelők válnak, pedig leghajlékonyabb gyermekkorunk első nevelői!

Fiú, és leánynevelés.

Ne gondolja pedig senki, hogy ha valaki izmos, lelkes férfiat nevel, tudjon az a' nevendék leányból szinte, egészséges, gyengéd — jart — asszonyt formálni. Egészen más testalkattal lép pályára a' fiú, 's különböző cél felé tör magas szellemi erejében; míg a' finomabb alkatu leány, lágy érzelmek közt andalg nőnemi gyengédségében, kijelelt útján. — Lássuk hát röviden a' különbségeket is a' két Nem között, mellyeken kell a' további nevelésnek alapulnia.

Nemi különbségek.

Ezek kétfélék: testiek, 's lelkiek.

a) *Testiek, vagy életművezetiek* — organische.

Általában alacsonyabb termet, mellynek gyengébb, gömbölyűbb, simább csontokból alkotott váz (skelet) szolgál alapjául — jeleli a' nőnemet, — mellyen különösen mint a' gyermeknél — idomzathoz képest — verhältnißmäßig — nagyobb a' koponya, az ábrázathoz mérve. Az arc-vonalnak — die Gesichtszüge — nem olly kité-

szők mintsem a' férfiaknál, az izom-rostok finomsága, az általában kisebb órr, 's kevésbé kinülő járom csontok — Wangenbeine — miatt. Innét a' nőnem ábrázatja gyermekibb, tetszőbb, — ezért számosabb hasonlóság egymás között, 's több roszul talált nő — mint férfiarcképek a' festőknel. — A' nyak hosszabb, ugy a' törzsök is — ismét mint a' gyermekeknel, — 's az altest a' mell idomzatához képest nagyobb kiterjedésű, — szinte mint a' gyermeknel. — A' törzsök, melly férfiaknál alappal felálló kúptesthez — piramide — hasonlít, megfordult viszonyban áll a' nőnemnél; ugy hogy ennél a' mell szűkebb, a' hasüreg pedig tágabb legyen. A' csipők szélesebbek, a' tágabb medence képelhetésére. — A' bordák vékonyabbak, idomzatosan hosszabb bordaporcokkal. A' kulcs-csontok (váll-perecz) gyengébbek, vizerányosabbak. A' tüdő 's szív, megfelelve a' külső formának — kisebbek. A' légcső — Luftröhre — hosszabb és szűkebb, nem annyira kitünő, 's gömbölyűbb gög-fejjel — Kehlkopf — mintsem a' férfiaknál. A' végtagok általában gömbölyűbbek, rövidebbek 's tetszetősb alakúak, — 's kivált a' kéz és láb, kellemes idomban kisebbek. — 'S innét általános alacsonyysága a' nő természetnek egyenesen az al-végtagok rövidségéből jó, épen mint a' gyermeknel; melly, a' hosszabb törzsökből kevésbé volna magyarázható. — Általában, mint az említett különbségek okait meg kell jegyezni, hogy a' nőnemi életműség (organismus) a' férfiaké felett gyorsabb 's hathatósabb átváltoztatásával — (assimilatio) bír a' bőven készült nedveknek, — innét vissza-potló (reproductio) erővel is nagyobb mértékben dicsekedhetik, bár elválasztása 's különítése is a' sok nemű nedveknek, sebesebb, — 's így az egész nőnemi életműség, mintegy folyvást tartó anyag-váltással — Stoffwechsel — vesződik. — Nem fejlődhetik ki hát a' nőnemi test annyira mint a' férfiaké, kivéve azon élet

műket, mellyek a' leírt tulajdonságok lehetőségére szükségeseek, millyen a' tágabb hasüreg; hosszabb bélcsatorna. — A' nőnemnél tehát legélenkebb, leghathatósb a' képelő — tenyésztő — élet — *Bildungsleben*, — 's ehezképest a' hasonló tulajdonságu állat-fajoknál is, nevezetesen a' halaknál, szinte hoszú törzsököt; melly majd egészen hasüregből áll — tapasztalunk. Így látjuk ezt az emberi magzatban is, mellynek — minél közelebb van az, eredetéhez; annál inkább felülmulja hasürege, a' mellüregét; pedig, mellynek egyedüli foglalatossága szinte — tenyészni — képelni! —

A' mi az ideg, és edény-rendszert illeti; általában úgy találjuk, hogy idegei — *Nerven* — a' nőnemnek, valamint gerincz-velője is az agyhoz — *Gehirn* — képest, finomabbak, mintsem a' férfiéi, — kivéve az egy szag-ideget — *RiechenNerve* — melly erős 's kevésbé finom levén, újra a' gyermek szag-idegére emlékeztet bennünket. *) — Az üterek; idomzatban a' kisebb szívhez, szinte szűkebbek, kivéve a' nemi életműkhöz — *GeschlechtsOrgane* — vivő ágakat. A' vérerek — *Venen* — ellenben szembetünőleg kifejledtebbek, 's tágulhatóbbak, melly tulajdonság a' nőnemi életműség legfontosabb foglalatosságira, a' férfiaké felett — elkerülhetetlen. A' szívó edények hasonló alkatuak, mellyeknek hatósága kivált a' sebes életműzeti anyagváltással, szoros egybefüggésben áll. —

Végre, a' mi a' test kül-fölületét nézi; tapasztalható, hogy a' külbőr a' nőnemnél lágyabb, finomabb, alatta több sejtszövet — *Sellgewebe* — 's kövérség rejtőzve; honnét az símább, 's az izmok munkálódásainak — ezeknek tökéletlenebb kifejlődése miatt — kevesebb nyomait mutató, épen mint a' gyermekeknél. A'

*) C. G. Carus — *Lehrbuch der Gynäkologie*.

rajt nőtt hajak hosszabbak, puhábbak, kevesebb tájakra szorítva, mintsem a' lérfiaknál. —

A' mondottakból igen is kitetsző, mennyire hajlik a' nőnemi életműség mindenben a' gyermeki felé. A' vékony síma csontok, finom bőr 's alatta sejtszövet és kövérség bősége, tökéletlenebb izmok, vékony hang, hosszabb altest, 's általában a' növényi életnek (vita vegetativa) maga nyilatkoztatása mindeniknél, eléggé szólnak e' mellett; ha még a' nyavalyákat nem említjük is, mellyek több nedvüségből, a' férfi test szárazsága felett — egy formán gyakoriak mindkettőnél. (Bőrkiütések, dugulások, a' nyirk — lympha — rendetlenségei, mirigy daganatok, folyások — profluvia — 's a' t.) — A' nők valóban kedves gyermeki az életnek, kiknek, erőtlenységök miatt, természeti vonzalomnál fogva kell az erősebbhez ragaszkodniok, — kiket apróságaik tesznek leginkább kellőkké, — 's kik gyermeki játékaikkal derítik a' férfit, gyakran sötét gond közt aggó homlokát! —

b) *Lelki különbségek.*

Ezeket ismét két részre: állatiakra — animale — 's szellemiekre — psychicum — osztom.

a) *Állatiak.*

A' mi itt először is az érzéki eszméletet — sinnliche Wahrnehmung — nézi; ez általában finomabb a' nőnemenél, mintsem a' lérfiaknál; mindazáltal izgékony-sága — Reizbarkeit — élessége — Schärfe — és pontossága — Genauigkeit — ez eszméletnek, nem egy irányban vannak kifejtve. — A' szem t. i. erős fény, vagy különböző színek eránt a' nőnemenél sokkal érzékenyebb; de viszont, nem olly alkalmas, határozottabb viszonyok 's öszves benyomások közvetlen fölfogására. —

Igy p. o. mellyik szín tetsző, vagy nem tetsző, ez vagy amaz ruhában; hirtelen elítéli az asszony, míg a' férfi imámmal — gleichgültig — 's határozatlanul forgatja azt darabig ügyetlen kezeibe, 's utóbb is a' rutabbat veszi meg: ám de vegyünk most egy szép képet szemügyre, mellyben finom árnyékolatok 's mesteri szín-vegyület teszi, de nem csupa tarkaságaival a' bájoló egészet; itt már férfi fog határozottabban itélni, az asszony itt is inkább csak egyes apróságokkal bibelődve. — És épen így, érzékenyebb az asszonyi fül valami egyes csattanásra, egyes hangzatokra; de amaz éles és finom különböztetésű hangászi hallás, — musikalischer Gehör — mégis ritkábban tapasztalható a' nőnemnél, mintsem a' férfiaknál. — A' tapintás, szaglás, és ízlésre nézve is hasonló gerjedékenységet — Erregbarkeit — 's könnyen eshető túlizgatást — Überreizung — tapasztalunk. Általában, a' gyógyszerek hatásaiból, külső légmérséklet, vagy időváltozás befolyásaiból, az állati mágnesnek nagyobb mértékben elfogadásából, az ideg-rendszernek könnyen magasztalhatóságára nagyobb hajlandóságból, olly természetesen következik a' nőnemnél, nagyobb fogékonysága — Receptivität — az érző életműveknek; hogy ennek itt további mutogatása szükségtelen. —

A' mozgásra nézve állítani lehet, hogy a' nőnem általában mozgékonyabb, azaz mozgásait szebb ügyességgel, több könnyűséggel teszi, mint a' vaskosabb férfi, — 's innét több könnyű 's szép táncosné is, mint tánczos, De tökéletlenebb kifejlése miatt az izom-rendszernek, gyengébb e' mozgékonyság, mellynek élénksége is csak felmagasztalt érzékiségéből jó-e? Nemnek, — mihez képest elég fúrge de — múló, mint minden egyébbe tette. Menésben is úgy látszik gyorsabb, és sebesebben lép a' nőnem, de jobban halad a' lassubb férfi. — Ide tartoznak még lehelés, hang, és beszéd, mint a' mozgásnak módosításai, 's ezekre is a' főlebb általánosan

mondottak — illeszthetők. Sebesebb, de gyengébb 's hamarabb kimeríthető a' légvétel, 's innét a' hamar fáradás, tán a' könnyű ájudozások is — a' nőnemnél. A' hang, gyengébb 's magasabb (gyermekibb) de kellemebb, bájolóbb is, mintsem a' férfiaké, — a' beszéd, mennyire ez, az izgékony nyelvet illeti, elég gyors és — bő!

β) Szellemiek.

Vizsgálat alá jó itt egy szóval a' magasabb ideg-élet — Nervenleben —, mellyen ismét a' nőnemi kedváltozás — Gemüthsstimmung — véralkat — Temperament — és szenvedélyek — Leidenschaften — nyugosznak, mint alapjokon, — 's e' szellemi tulajdonoknak, szinte tükörül szolgálhatnak a' külsők vagy testiek, 's állatiak. — Különösen pedig megkülönböztethetők e' szellemi életben: a' nőnemi kedv vagy kedvély — Gemüth —, a' szellem — Geist — szorosabb értelemben, — 's akarat, — mellyek közül, mellyik, milly pontján áll a' kifejedtségnék; már a' mondottakból is kihuzható, —

1.) Az a' szellemi erő, melly a' férfi kebleket feszíti, a' nőnemben, hol szorosabb egymiség (Individua- lität) 's önátság — Selbstständigkeit — kevésbé uralkodnak; nem található. Komolyabb észképi — speculativ — tudományokon unatkozik a' fölülgeesebb asszonyi elme, 's az ítélet élességén, 's mélységén a' gondolatoknak — könnyedén átlebbenik a' nőnemi lélek. Ellenben finomabb mégis általános szelleme a' nőnemnek, gyorsabb a' fölfogásban — Auffassung —, hajlandóbb átlátására, 's értésére az emberi élet közelébbi apróbb, egyes viszonyainak. Általában — bizonyos érzéki éles- ség — Scharfsinn — ügyesség a' cseleekben — List —,

valamint hirtelen átszökés egy gondolatból a' másikba — természeti tulajdonai e' nemnek.

2.) A' mi a' nőnemi kedv élyt illeti ellenben, erre nézve ismét: nagyobb gerjedékenysége, finomabb lágysága, 's vidorabb, de változékonyabb élénksége az érzelmeknek, — valamint csapongóbb képzelmekek bélyegzik férfiak felett — az asszonyt. De épen e' rendentüli mozgékonyosság nem enged mélységet az érzelmeknek, 's teremtő erőt a' képzeletnek, melly magasabb műveiben a' költészségnek 's szép mesterségeknck — csodálatná magát! — Az ezeken alapuló nemi viszonyok, közelebbről határozzák-meg az asszonyi karaktert, 's itt fő figyelmet érdemel a' nőnemnek, már gyermeki játékaiban mutatkozó férj- és gyermek - szeretete. Erre ügyelve jegyzést érdemel; hogy az asszony csak gyengeségből szeret, — míg a' szabadabb 's merészebb tökéletű férfiú, lelkének teljes erejéből függ az imádott tárgyon. Az asszony oltalmat keres szerelmében az erősebbnél; a' férfi hű barátját, ki nehéz gondokban tikkadt lelkét, nyájas ápolásával éleszgesse. — 'S így egy valódi férfi komoly szerelme mindig valami magasabb, valami fölségesebb az asszonyé fölött; ez nyeri ellenben a' győzelmi pálmát amattól a' gyermek-szereteten, mellynek a' férj-szeretet mintegy előkészülete lehet csak. Gyermekai közt van csak egészen világában egy hű nő, — itt már csupa gyengédség, csupa szeretet; 's míg a' férjet, terhes foglalatossági 's a' szíves gond övéiről — távol tartja szerelmes fészkétől: addig a' nő, mint nagy szorgalmu méhkas szelid királynéja — ügyel a' kedves növedékre, — 's hány éjeken-át üz álmat szemeiről az anyai aggodalom, hány rövid pillantat lehet csak az övé; míg békén nyugossa a' férfi napi terheinek nyugalmát, míg dologtól mentten ön gyönyörére élheti lelkének kedveit! — 'S e' gyengéd, e' híven ápoló anyai szeretet,

's e' szerény otthoniség — *Häuslichkeit* — olly fölséges, olly tiszta fénnel ragyogó koronája a' szellemibb nőnemnek; hogy arra egy kis gyengeség, 's csapongó képzelem-vegyületből származó kíváncsiság — *Neugier* — hiúság — *Eitelheit* — tetsz- és csinvágy — *Sang zum Gefallen und Puffsucht* — a' jobbakknál, homályt semmi esetre nem vethet. 'S nem vethet ezt még az itt-ott leghevesebben kitörő gyűlötség és boszú is, mellyek leginkább akadályain, vagy csalódásain a' férj 's gyermek-szeretetének — olly zajjal, olly vésszel zudulnak néha asszonyi keblekre! Orvosolni iparkodik ezt a' jobb érzet, ott, hol lehet; 's a' hol nem: szánja legalább, ha az [erőn-túli ostromnak, áldozatjává kell a' gyengébb műnek lennie! —

3.) Végre az akarat ereje, körülbelöl egy tulajdonságu asszonyi lélekben, a' testi mozgás erejével. — Általában gyengébb, 's változékonyabb a' nőnemi tökélet — *Entschluß* — 's innét ritkább — hacsak zajos indulatoktól tulságokra nem ragadtatik a' lélek — a' bátor elszántság, — ritkább az önjelenlét példája e' Nemnél. Bár tagadni nem lehet, hogy kisebb dolgoknál, mellyeknek viselésére 's legyőzésére, nem annyira bátorság és erő, mint türel em kívántatik; ismét felülhaladja a' férfiakat. 'S ezen alapul, mi itt mellékesen legyen említve — azon fölséges tulajdon — gyermekeket, betegeket, és nyomorultakat ápolni, melly szinte kirekesztőleges, és új palma-ággal diszesítendő foglalatossága a' nőnemnek!

Toldalékul itt ismét megjegyeztetni kívánom; hogy az előszámláltakban megint csak ideálja vala rajzolva egy tökéletes nőnek, — 's hogy száz meg száz eltérések tapasztalhatók ettől világi életben, kivált fonák nevelések mellett, — mellyek czélirányos bánással elmellőzhetőek, 's a' nőnem, okos kezekben, fölvihető a' tökéletességnek azon polczára, hol minden

gyengeségei mellett is ragyognia, valóban — írgy-
lendő! 'S ezért kíván épen kettős szorgalmat egy leány-
gyermek nevelése; mert ennek lelke át-hat a' mara-
dékra, 's mert illy dicső lehet az, ki a' mindennapi-
ság szabálytalan szabályain, (regulátlan reguláin) a'
középszerűséget sem haladva-meg, olly kevés, olly
semmi érdekekkel nem hathat egy valódi, egy finomabb
érzelmekkel feszülő férfi kebelre! — „Valósággal —
így ír R á c z, az az ön lelki erejében olly részvétlen,
olly emléktelen elveszett nagy tudós — valósággal, olly
nagy dolog az emberi társaságok boldogságokra nézve
az asszonyi Nem állapotjára különösen ügyelni, hogy
annak romlottságában legyen fundamentoma, a' vén vi-
lág romlottságának, Europa, Asia, és Afrika nyomor-
úságának, sőt itt legyen eredetök azon fekete fellegek-
nek is, melyek sok száz esztendőktől fogva a' népek
fejeikre lemenydörögnek. Minden nemzet elveszíti jó
állapotját és függetlenségét, mihelyt a' Szépnem csak
a' szerencse aranyja, csak a' hatalom fényje előtt esik
csudálkozva térdre. Ha a' Szépnemnek erkölcsi nevel-
tetése elhibáztatik, ő vele együtt a' férfi Nem is az
emberiség méltóságából kiesvén nagyon megalacsonyí-
tatik, és midőn az asszonyi kellemekek a' többet ígérők-
re szállnak, az ő ál-uralkodások, bizonyosságuk lesz gya-
lázatjoknak; sőt majd le is süljed ez a' kedves Nem,
az igazi férfiak előtt való tiszteletben, és e' képen ő
vele együtt a' legnemesebb klenódiumok, mellyeket ne-
künk a' természet ajándékoza, a' becsület és szabadság,
egy utálatos despotismustól fognak elnyelettetni!“ *)
Virey **) is így panaszolkodik — „Um die Männer
zu verderben, musste man damit anfangen, die Weiber

*) R á c z I s t v á n. A' Szépnem. A' Szépnem lelki különöségei-
ről. 121—123. l.

**) Virey und Fournier — Das Weib. Leipzig. 1821.

zu verführen, und durch den Luxus und die Gunst der Höfe zu verderben.“ Pedig „Was ist das Weib?“ ezt kérdi ugyan ő bevezetésében, 's így felel — „Es ist der eigentliche Stamm unseres Geschlechts, so wie jedes weibliche Thier, und jede weibliche Pflanze das Mittelpunkt, das Hauptwesen ihrer Gattungen sind. — Die Mutter ist, als die fruchtbare und heilige Quelle des Lebens, das edelste Geschöpf der Natur. — Sie ist Ewa, oder das belebende Wesen, das uns in seinem Schoosze erwärmt, an seinen Brüsten saugt; mit seinen Armen liebevoll umfasst, und unsere Kindheit am Busen seiner unerschöpflichen Zärtlichkeit beschützt. Weib! Mutter! Krone der Schöpfung! Welche unsterbliche Huldigung gebührt dir nicht im Kreise des Welt-alls!“

NEVELÉS.

Ez kétféle: testi és lelki; a' mint, a' nevelésben, vagy a' test lehető erejét és tökéletességét iparkodván kifejteni — abból egy lehetőségig egészséges és szép emberi állatot, — vagy szellemi viszonyaira ügyelve, és erkölcsi oldalát művelve annak, abból egy lehető tökélyű lelkes lényt kívánunk formálni.

E L S Ó R É S Z.

Testi nevelés.

Sötét, és nehéz pályát mére-ki a' sors általában, férfiak fölött, a' nőnemnek; tán hogy küzdés tegye fényessé a' győzedelmet; 's dicsőbben tűnjék-föl akadályok közt, a' nőnemi erény! 'S hányszor kezdődik ez mingyárt első pillantatával az új létnek, kezdetén mingyárt az édes világha jutásnak. — Gyakran önszerető a'

gyengeségei mellett is ragyognia, valóban — írgy-
lendő! 'S ezért kíván épen kettős szorgalmat egy leány-
gyermek nevelése; mert ennek lelke át-hat a' mara-
dékra, 's mert illy dicső lehet az, ki a' mindennapi-
ság szabálytalan szabályain, (regulátlan reguláin) a'
középszerűséget sem haladva-meg, olly kevés, olly
semmi érdekekkel nem hathat egy valódi, egy finomabb
érzelmekkel feszülő férfi kebelre! — „Valósággal —
így ír R á c z, az az ön lelki erejében olly részvétlen,
olly emléktelen elveszett nagy tudós — valósággal, olly
nagy dolog az emberi társaságok boldogságokra nézve
az asszonyi Nem állapotjára különösen ügyelni, hogy
annak romlottságában legyen fundamentoma, a' vén vi-
lág romlottságának, Europa, Asia, és Afrika nyomo-
rúságának, sőt itt legyen eredetök azon fekete fellegek-
nek is, mellyek sok száz esztendőktől fogva a' népek
fejeikre lemenydörögnek. Minden nemzet elveszíti jó
állapotját és függetlenségét, mihelyt a' Szépnem csak
a' szerencse aranyja, csak a' hatalom fényje előtt esik
csudálkozva térdre. Ha a' Szépnemnek erkölcsi nevel-
tetése elhibáztatik, ő vele együtt a' férfi Nem is az
emberiség méltóságából kiesvén nagyon megalacsonyí-
tatik, és midőn az asszonyi kelleme a' többet ígérők-
re szállnak, az ő ál-uralkodások, bizonyosságuk lesz gya-
lázatjoknak; sőt majd le is süljed ez a' kedves Nem,
az igazi férfiak előtt való tiszteletben, és e' képen ő
vele együtt a' legnemesebb klenódiunok, mellyeket ne-
künk a' természet ajándékoza, a' becsület és szabadság,
egy utálatos despotismustól fognak elnyelettetni!“ *)
Virey **) is így panaszolkodik — „Um die Männer
zu verderben, musste man damit anfangen, die Weiber

*) R á c z I s t v á n. A' Szépnem. A' Szépnem lelki különöségei-
ről. 121—123. l.

**) Virey und Fournier — Das Weib. Leipzig. 1821.

zu verführen, und durch den Luxus und die Gunst der Höfe zu verderben.“ Pedig „Was ist das Weib?“ ezt kérdi ugyan ő bevezetésében, 's így felel — „Es ist der eigentliche Stamm unseres Geschlechts, so wie jedes weibliche Thier, und jede weibliche Pflanze das Mittelpunkt, das Hauptwesen ihrer Gattungen sind. — Die Mutter ist, als die fruchtbare und heilige Quelle des Lebens, das edelste Geschöpf der Natur. — Sie ist Ewa, oder das belebende Wesen, das uns in seinem Schoosze erwärmt, an seinen Brüsten saugt; mit seinen Armen liebevoll umfaßt, und unsere Kindheit am Busen seiner unerschöpflichen Zärtlichkeit beschützt. Weib! Mutter! Krone der Schöpfung! Welche unsterbliche Huldigung gebührt dir nicht im Kreise des Welt-all!“

NEVELÉS.

Ez kétféle: testi és lelki; a' mint, a' nevédekben, vagy a' test lehető erejét és tökéletességét iparkodván kifejteni — abból egy lehetségig egészséges és szép emberi állatot, — vagy szellemi viszonyaira ügyelve, és erkölcsi oldalát művelve annak, abból egy lehető tökélyü lelkes lényt kívánunk formálni.

E L S Ó R É S Z.

Testi nevelés.

Sötét, és nehéz pályát mére-kí a' sors általában, férfiak fölött, a' nőnemnek; tán hogy küzdés tegye fényessé a' győzedelmet; 's dícsőbbben tűnjék-föl akadályok közt, a' nőnemi erény! 'S hányszor kezdődik ez mingyárt első pillantatával az új létnek, kezdetén mingyárt az édes világba jutásnak. — Gyakran önszerető a'

büszke férfi, 's mintha csak egyedül sovárogná a' világon uralkodásra, fiút kíván, a' kölcsönös szerelmi reményeken dicsőülő szelid nőtől, — 's fiút kíván a' nemzetség, hogy ki ne haljon a' viruló növedéki ág; mert a' leány zérusa az élet számjainak, magában nem számlál, bár párosítva növeszti a' vele összekötött számot, — 's ritka az eset, hol több fiú után már, egy két lány fohász reppenre ég felé leány magzatért, — 's ez is, többnyire csak néma kebléből a' leánytalan nőnek! 'S illy esetben, mindég fájdalmat szül, ha ritkán igazságot is — a' csalódás. Kedvetlenül fordul-el a' férj, az új leány szülöttől, komor toll ír kelletlen tudósítást erről szélt, — 's a' nemzetség sopánkodik az ég büntetésén. Mi marad hát meg a' szegény kis polgárkának? az anyai gyengéd szív, az anyai forró kebel; míg a' várt fiút öröm-mámmorral kapja karjára apja, — 's száz gondot fordítva-rá, száz helyről idvezlik kívánt megjelenését. Büszke remények közt lép ez a' pályára, év-tizedeken túl fényes polczon ragyogtatva előre az apa 's nemzetség hizelgő képzetektől; míg a' leány csak a' ti gondotok édes anyák, míg minden remény és figyelem nélkül, szerényen virúl erős bikkék árnyaiban a' gyenge virág! Ritka a' szerencsés leány, ki egyedűlségével magára vonhatja a' szülei és nemzetségi köz figyelmet; de még ritkább a' leány, kinek gyengébb lelke, hasonló fényes helyzetén ismét tulságokra ne kaphatnék a' szerföltti kedvezések által. — De ám megboszulja magát itt is a' természet, — 's hányszor látjuk elhalni az egyetlen magzatot élte bimbójában, míg más növedékben, épen felnől a' 10—12 gyermek, — hányszor vész az egyetlen fiú határtalan kedvezés és szeretet özönébe, míg mellette 5—6 leány figyelmetlenül, bájoló virágivá fejlik az életnek! 'S ezek fölött, még ez igen kedvező körülménybüszkitheti a' fi-gyermeket; hogy neki többnyire elég érdem fé-

fiúsága, 's ha még e' mellett műveltebb, finomabb lélekkel is diszlik, könnyen ideáljává válhatik nemének: míg a' szegény leánynak külső kellemekekre is kell ügyelnie, mellyek ajánlhassák, a' nélkülök — bár gyakran igazságtalanul — csekély szellemi szép tulajdonokat; mert — „csak szép testben virúlhat szép lélek“ — olly szerencsétlen, olly veszedelmes előítélet ez a' nőnemre nézve, mellynek kegyetlen despotismusa alatt százszor kétségbe eshetik a' jobb érzet — — de — hi-jában! ez előítélet, és hajthatatlan, és meggyökerezett, azért káros az ellene küzdés, 's javalhatóbb jó szerével magunkat vas törvénye alá — módosítani! Nekem különben is principiumom ideál-világról nem szólni, ha földi életről szólok, 's hasznosabbnak gondolom tettelesen — practice — javítgatni, pótolgatni a' már eláradt rosztat, mint egy egészen új ideáljóról észképíleg szemlélődve — theorizálva — magára hagyni a' régi rosztat, mert így, csakugyan megmarad annak, a' mi; míg amugy részes módosításokkal lassanként legalább türhetővé tétetik! Nem jobb-e egy papírosra gondolt új gyermek-zubony helyett, a' divatozó ruhák hibáin javítgatni? Arra azt mondják: „ah! az bolond beszéd, kinevetnék illy maskarában gyermekeinket —“ 's ez, mivel esmerős a' tárgy, 's nem töröl-ki végkép százados szokásokat — hihető hogy sükerrel lelend utánzókat. — Nem célirányosabb-e a' szellemi, erkölcsi, ideál-szépség hangos kürtölése helyett — nem ügyelvén a' test kül-formájára; — módokat ajánlani, mellyek a' természettől kevéssé ímánmal, kevesebb gonddal alkotott testre, mégis, a' mennyire lehet, egy kis külső bájtt, 's tetszetőséget ruházzanak? Amazt senki sem fogja hinni, 's megint csak a' régiben vagyunk, — ez utóbbival pedig testi 's lelki érdemét emelhetjük nevendékeinknek. Ezek mellett elejét veszszük még ártalmas szokásoknak is, mert az ember sze-

ret módokat gondolni czéljára, ha mástól inyére nem kap, — 's nem jobb-e egy kis megfontolás, egy kis tudomány után — mint vaktában cselekedni ezt?!

Ezeket gondolám előre bocsáthatóknak, hogy megmutassam elhagyott állapotját, kényes, és gyakran vizsás helyzetét a' nőnemnek, 's kettős szükségét rá nézve okos nevelésnek: melyekből már gyanítható, hogy a' testi nevelést két tekintetből veendem szemügyre, a' mennyire t. i. az a' testnek egészségét, — 's másodsor — annak külső szépségét, 's szépíthetését illeti. —

I.

Egészség.

Egészség — ég dicső leánya, te fényes öröksége teremőjétől az embernek, gazdag, becsülhetetlen ajándéka a' nagy természetnek! nélküled életet ún aranyözönben, kincs és drágaság közepette a' biborba öltözött gazdag; 's véled, szívemelő vig dalok közt örül létének 's teszi izzasztó munkáit a' ronggyal fedett — szegény! — 'S kinek van nagyobb szüksége erre, mint a' gyenge nőnemnek, kit méltóságos rendeltetése úgy is egy nyavalyává tesz! *) kire e' nélkül, olly pótolhatatlan kárral hat a' testi deliség 's külső szépség hiánya, 's ki szíve alatt hordozza, ön-vérével táplálja az utó-kort, — 's egyformán az élet leendő virágit, a' világ nagy hőseit, 's a' tudományok szelíd dicső bajnokit?! Ezt hát nevendékében föntartani, főfő kötelessége egy édes anyának; melyre nézve leginkább figyelmet érdemelnek: táplálás, ruházat, foglaltosság, és álm.

*) Mulier propter uterum tota — morbus. Hippocrates.

a) *Táplálás.*

Megjegyeztetni kívánom a' következőkre nézve, hogy az általános nevelés apróságaiba ereszkedni én itt nem akarok; *) leginkább azon pontokat érintve, melyek különösen csak a' leány gyermekeket illetik, vagy rájuk nézve holmi kivételeket, vagy módosításokat kívánnak. — Miután hát a' leánygyermek anyja tején felerosódott a' 9—10dik hónap multával, szinte alkalmassá lesz közönséges ételekkel tápláltatni azon általános ügyelettel táplálására; hogy hevítő, fűszeres, sós, kövér 's a' t. ételeket 's szeszese italokat, finomabb, izgékonyabb életműsége a' leánynak, még kevésbé tűrhetel kár nélkül, mint az ezekhez előbb utóbb ugy is hozzá szokandó erősebb férfi, — azért elmellőztessenek. Tej, lágymelegen mint fejik, vagy leves, később egy kis gyümölcs, vagy jó vajjas kenyér 's ebédig más semmi, — ozsonnára ismét az előbbiekből valami 's egy kis szűk vacsora, legcéliányosabb életrend a' leány gyermekekre nézve. A' tejure nézve azt jegyzem itt meg, milly haszonnal lehetne azt a' kis leánynak ~~sáppadtsággal~~ tenni, lágymelegen a' mint fejik, 6—7dik éve után kivált már. Neki ugy mindég föl kellene kelnie fejis előtt, 's így eleve, 's milly sikerrel egészségére 's lelkére nézve — szoknék, a' ki nem kerülhetendő munkás gazdasszonyságra! — Kivételt érdemelnek tej ételnél azon esetek, mellyekben, mint a' sáppadtságban — *Bleichsucht* — lenni szokott, az első utak savanyúsága van jelen; mert itt a' tej ezt elősegítené, 's rosz gyomrúságot okozna! — Általában figyelmeztetem pedig itt a' szüléket 1.) az evésnek mindég bizonyos órákhoz

*) Ajánlható e' részben: Die glückliche Mutter etc. v. Dr. Fridr. Richter. Quedlinburg u. Leipzig 1827. és Dr. Flór Ferencz értekezése a' Kisded ápolásról. — Pesten 1833.

szabására, mit ha csak lehet semmiféle ürügy meg ne változtasson. Itt mindég eszünkbe jusson, hogy a' jövő maradék első nevelése, ismét az asszonnyá leendő leány gyermek kezébe kerülend, 's ő akkor bizonyosan, mint véle bántak — fog bánni nevendékeivel is. De maga a' csupa rend már milly haszonnal váland szokássá a' gyermekben. Hiszen ki tartson a' háznál később rendet, ha az asszony nem? A' férfi, kivált fontosabb foglalatosságaiban nem a' jelen pillantatot nézi, ő véget, ő célzt akar érni, — 's nem áldoztathatik-e erre föl egy két könyv, helyből kivevése, 's ruha darabok szélthagyása? De ott van a' hű gondú asszony, ki e' csekélységek szelíd szorgalommal hozza helyre 's fenntartja másban is háza rendét, melly nélkül az nem ház, hanem — czigány-tanya! — Végre az egészségre nézve is igen javalható ez evési rend. Ritkábban terheltetik meg így a' gyomor, egyformán tápláltatik a' test, 's rendesen mennek végbe a' ki- és elválasztások, mi legbiztosabb alapja a' leendő testi erőnek 's tartós egészségnek. 2.) Vigyázzanak az anyák, hogy gyermekeiket soha se kinalják renden túl, 's rájok evést, mit nem kérnek, ne tuszkoljanak. Igen feltehető egy gyermek felől, hogy, nem csak hogy nem; de többet is kér, mint mire szüksége van, — és így mikor nem kér, akkor épen semmi szüksége nincs: de kinalgatással eszébe jutva az evés, azt elfogadja bizonyosan, mert ő még nagyobb részint csak állat, — 's mi káros következtül lehet az étel, melly így — telt gyomorba erővel tömeltik-le. — De erkölcsi tekintetben is, jobban észre veszi így a' gyermek a' szülei kedvezést, mitől mint gonosz lélektől őriztetnie kell, — büszkévé, nagyravágyóvá teszi e' fonák hit, hogy neki kérés nélkül azért adnak, mert annak úgy kell lenni, mert avval tartoznak, mert ő — hatalmas! 3.) Általában legyen mondva a' nőnemről, hogy neki mind gyermeki, mind érettebb

korában, csendes szobáiban, többnyire ülő foglalatosságai között, kevesebb ételre van szüksége, mint az erősebb, 's fárasztóbb munkák között izzadó férfinak, — szoktassuk hát erre a' nevendéket kis korában. Ne maga vegyen a' kisasszonyka 9—10-dik évéig, az inastól elébe tartott tából, mi, és mennyi szemének szájának tetszik, — mérje-ki azt gyermekei közt, az azokkal bibelődésben soha ki nem fáradó édes anyja, — 's így túl nem táguland rendén a' gyomor, nem terül-el kellemetlenül a' lomha test, elevebb, fürgébb leend a' leányka 's mellette — egészséges! Később, midőn tetszésről kezd eszmélni a' leány, észre veszi ezt maga is, — és magától kezd böjtölni és koplalni, mint bűnbánó remete, csakhogy markával átszoríthassa derekát — 's így ismét — túlságokig csapong! A' kelletnél kevesebb táplálékot nyert gyomor illy esetben össze zsugorodik, érzékenysége, izgékönysága nő, egy falat, melly történetből a' szokotton túl megy bele — nehézséget, fájdalmat, görcsöket okoz, egész test elsatnyúl, az arczok megsápadnak, lankadt homály űli a' szemek csillagát, 's a' lélek résztvéve e' mesterkéltest-aszájban, komor, elégedetlen lesz, 's az egész nyereség, egy igen drágán, többnyire egészségen, néha kora-halálon vásárlott — vékony derek! mellyre az ép izlésű férfi, fél erősen tekinteni, hogy el ne törjék! — Láttam leányt, ki ha kertben spárga ágyak mellett sétált, fel szokott fájdalmasan fohászzkodni „ah! bár olly vékony lehetnék, hogy azon cserép boríték lyukán átférhetnék!“ — Képtelenség — de igaz! 'S láttam egy másikat, testi remekét különben Nemének, ki csakhogy legvékonyabban fűzhesse magát társnéi között, 's arczát a' neki parasztnak tetsző egészség rózsái helyett, valami nemeesebb, érdekesebb — interessánt — halaványság űlje: reggelenként egy verdung tejet, fele vízzel szokott inni, délben csak egy két kanál leves, egy kis becsi-

nált lé; 's legfőlebb holmi finomabb csemege-édességek csúszhattak-le zsugorodott gyomrába, — 's czélt ért, mert mint árnyék tünedezék csak e' földön érdekes sáppadt arcczal 's vékony derékkal. — De férfit nem láttam ám, kinek ezek tetszettek volna; mert — sugva legyen szépeinknek — bár elhadar egy két magasztaló szót illyekre a' férfiú, deliségből — galanteria — ; mégis ha kemolyabb czélből nézi a' leányt, mégkívánja ám, hogy legyen legalább mit ölelni rajta! 'S épen ezért kell kis korában okos neveléssel formálni a' gyenge nőnemet; mert mint főlebb már láttuk, szeret túlságokig csapongani, — 's szépíteni magát ártalmas módokkal, midőn pedig helyes, józan fogalma — Begriff — ön szépségéről — nincs! A' természet magán erőszakot nem tűr, 's nem vékony derék és nem sáppadt érdekes arcz; hanem ép és egészséges test gyengéd asszonyi érzelmekkel, 's finom hajlékony lélekkel — teszik a' nőnemi valódi szépséget. — 'S ez legyen elég a' leánynevendéknél, evés-ivás körüli figyelemre.

b) *Ruházat.*

Testi táplálás után méltó figyelmet érdemel ruházata a' nőnemnek. Szerencsétlen, 's nem a' mi éghajlatunk mindenik időszakához mértt viselet, a' nőnemi közönséges viselete, melly olly sok meghülhetésekre, 's bizonyos kényes szakáiban az élet-kornak olly veszedelmesen — nyújthat alkalmat. Ezért ajánlható volna hidegebb hónapokban valami könnyű finom szövetű bugyogók hordása. Azonban ez ismét csak kegyes óhajtás marad, jól tudom, — 's azért, kivált ha csak nevendékek viselik (a' mint hogy várasokon kislányok viselik is, inkább csak divatból tán, mint okosabb czélből) elvetve később korban, mivel az így elkényeztetett életműséget még fogékonyabbá teszik ártalmas hatások-

ra — ezért mondom viselésöket nem is igen sürgetem, helyettök szorgos óvakodást ajánlva hideggel a' nevendék nőnemnek, 's otthon tartózkodást, vagy kocsin járást keményebb téli napokban. Figyelmet érdemel itt leánygyermekéknél a' fej-ápolás is. Ezkülönféle fejkötőkkel történik, mellyek kivált hűvösebb időszakokban béleltek is. Mennyire ártalmas legyen pedig a' fejnek szerfölötti bepátyókálása, megmutatja ez egyszerű tapasztalás; hogy mindég több fej-fájóst lehetni a' nőnem, mint a' férfiak között. 'S miért? mert a' férfi többnyire most már nyírt hajjal jár, könnyű sipkában, 's azokat is szobában többnyire leteszi; míg a' leány éjjel nappal fejkötőjében ül 's fekszik, pedig — hosszú hajjal. — Nem azt akarom én evvel értetni, hogy a' leánykáknak is vágjuk-le hajukat, fő díszét e' Nemuck; hanem hogy a' fejfödés náluk a' hosszú haj miatt még kevesebbé szükséges — mint férfiaknál. Járjon hát a' leány szabad fővel és hajjal, legfőlebb nagy meleggel nap alatt téve könnyű kalapot, vagy nagy hideggel úton kötve-be vékony kendővel a' fejét. —

Másik igen fontos tárgy e' czikkely alatt a' füzött vállak. Sok fő, sokképen gondolkodik ezekről; de általánfogva mégis, szóban és írásban, száműzésre vannak ezek itélve a' nőnem ruhatarából, — 's avvagy megcsökkent-e mégis, tudós értekezésekre, a' vállszabók keresete, 's kevesebb sudár derekakat látunk-e, halcsont sőt vas pánczélokba szorítva?! Én — főlebb kijelentett principiumomnál fogva itt sem idealizálok, sőt őszintén 's tartózkodás nélkül megvallom, sokkal több tetszetőt látok egy csínosan öltözött városi leányka füzött termetén, mint egy természeti alakjában szelvényében hosszában szabadon terülő derékon; de ennek is van módja, 's a' következő sorokban elmondom véleményemet e' tárgy felől. —

Kikerülvén pólyák közül a' leány gyermek, egy öltözetet kap a' fiúkéval, az az, könnyű kis szoknyácskát, melly 3—4-dik évben már abban különbözzék az előbbtől, hogy derekán 3—4 újjnyi széles övecske legyen bele varva, hátul ugyan annyi kapocsokkával vagy gombokkal öszvekapcsoltatandó. Ez mintegy előkészületül szolgál a' későbbi váll-hordásra, a' test lágy részeit ápolja, 's azt egészen szétterülni nem hagyja, de erőszakos nyomást, kivált a' mell-üregre (nem tesz, 's ferdülésekre, 's kinövésekre okot nem ad, — azonban idővel a' delibb termet ezen alapul. Ezt hordhatja a' kislány 10—12-dik évéig, 's ekkor ölthet már egy kis alsó mellényt — Feibel —, elől, de csak igen tágan, soha sem erőszakosan öszvefűzve. A' korábban viselt kapcsos övecske elkészité már erre a' testet, illő nyúlánksága kezd már ilyenkor kifejlődni a' termetnek 's az említett mellény ennek ápolására, 's természeti kifejtésére szolgál csak. Oktalanság, sőt kegyetlenség volna a' szorosabb fűző vállakal ekkor már a' gyenge derekat össze szorongatni, mellyek még most szűk lehelést, későbbi vércöpést, fuladozást, a' has-életműk dugulását, gyomorgörcsöket — olly gyakori 's kínos baját a' nőnemnek, és sérveket is okozhatnának. Elhallgatom itt a' számtalan hát-görbüléseket, 's kinövéseket, mellyek többnyire a' kora és szoros fűzekedésnek szomorú következései, és sírba viszik sok szép képű mívelt lelkű leánykák arany reményekkel bimbózó szerencsáját, az érettebb eszmélet gyakori bús könnyjein is meg nem téríthetendőt. — Balgatagság lenne azonban más részről a' nevendék leány-testnek egészen szabad, laza nevelése is. Így ugyan is hamar elterül korlát nélkül a' gyermeki test, 's a' serdülő korban idomtalan termet figyelmessé teszi a' leányt, más kedvesebb nyúlánk derekakra, fölébresztve lelkében a' tetszeni vágyást, ezt az előbb utóbb kikelendő magvát az asszonyi

természetnek. 'S mit teendő most? Ismét túlságra ragadtatik, 's erős csont, és vas pánczélokba szorítja a' szokatlan testet, — 's szakadjon bár kapocs és zsinór; szorosabb határok közé kell a' terült hátnak szorulnia, — pedig illy egyszerre, illy erőszakkal milly káros következtetésekkel?! Termetet formálni már késő, 's bár összesajtoltatik is egy két pillanatra az, az akarat tírán pálczája alatt; tetsző, nyulánk termet belőle soha se váland. Asztalnál az ilyen nem ehetik, 's ebéd után kivetközvé, éhében elrontja gyomrát — agyon eszi magát, — szín- és egyházakban ájudozik, melegben fülád, táncz közben elhal, — 's a' törzsök mégis — terült marad! — Azért okos bánással kell formálni testet, 's kémélve készíteni a' nevendéket, az úgy is el nem kerülendő váll-hordásra, mint főlebb már láttuk, — 's ez csak a' serdülő korban 14—16-dik évben kezdődjék. Ekkor is egyedül csak a' bécsi Reithofer, és Purtscher *) uraktól készült — u. n. Gesundheits Nieder — fűző vállak ajánlhatók, mellyek legcézirányosabb szabásuak, és a' testhez fekvésük mellett, engedők, — melly fő tulajdon bizonyos rugékony (elasztisch) szalagok és szegélyek által eszközöltetik, — 's ez által a' lehelés, 's különféle testmozgások is lehetőkké 's szabadokká tétetnek. Általános megjegyzést érdemel pedig vállhordásnál; hogy elkezdett, 's megszokott viselésök folyvást tartson, nem egyszer fölvéve, máskor eldobva; mert a' legroszabbat is szükséggé teszi utóbb a' szokás, 's elhagyása csak káros következtetésekkel történhetik. Így van a' vállakkal is, mellyeknek rögtön elhagyása nyavalyát, legalább kellemetlen érzéseket szülhet a' hozzájok szokott testben. **) Ezen figyelmeztetés

*) Laknak Bécsben urak utcáján 253. sz. Pesten vásárákon árulnak; — új piaczon — asszonyok utcáján.

**) Dr. Leopold Fleckles. Die herrschenden Krankh. des schönen Geschlechts. Wien. 1832. 107—108. l.

azonban úgy hiszem fölösleges leendő Szépeinknél, kik ha máshoz nem is, de fölvetett vállukhoz bizonyosan hívek fognak maradni! — Továbbá, gazdag asztalhoz, tömött sokaság közé 's tánczra, legtágabban fűzessenek a' vállak, bár e' szabállyal mindég ellenkezőt tapasztalhatni. Nézzünk csak el egy gazdag asztalnál ülő Szépet, milly feszesen ül ő ott, hova a' legnagyobb kényelem kívántatik, — mint alig várja az ebéd végét — 's ha öreg úr ül kivált mellette (mert fiatal mellett csak nem szorul erre) — milly kinok közt veszi-föl leejtett kendőjét, — 's a' mi még legtöbb, mint koplal szegény, — mert ha eszik, ájuldozásokkal kell küszködnie. Szín-, és egyházakban hányszor ájul-el, kivált egy kis meleggel a' szorosán fűzött Szép, de táncz közben leginkább mint hal-el gyakran 's csügg az ápoló férfi karján le-tört fehér lilionként a' leány, azért mert szorosán volt fűzve, — 's a' heves mozgásban 's hőségben fölzdúult vérnek szabad út nem engedtetik, — és miért mind ez? hogy a' férfi előtt tetszőbb, 's vastagabb társnéi mellett irigylendőbb szerepben jelenhessék-meg! De mint bünteti itt újra meg a' természet e' szerfölötti erőszakoskodást — jól meghallgassátok Szépeim, hogy aztán attól őrizkedjete — nem a' legközelebbi férfinak esik-e gyakran az a' szerencséje, rögtönös segedelem szükségében, ölbe kapva vinni szabadra a' szerencsétlent, vagy feloldhatni a' szoros váll-zsinórt, hogy életet mentsen-meg?! — Ezt csak szorosabb óvakodás, de tágabb fűződés végett hozám-fel, — kivált táncz közben. Hiszen a' mozgás sokkal könnyebb így, következőleg a' táncz is, — és ti Szépeim, tudom én mint szerettek könnyű és jó tánczosnéknak tartatni. —

Kárhuzatos még a' nőnem ruháinak, felül a' mel-len és háton által — a' világnak hangot adó párisi szabóknak új divatu szellemében — mély kivágásuk; mert meghülésekre ad alkalmat, kivált pedig hátul a' gerincz

velő mentében, mellynek bő kigőzölgését egy kis szel-
lőcske csupa játékból néha halálos következással űtheti
vissza. 'S ez annyival veszedelmesebb lesz, ha meggon-
doljuk a' gerincz velő fontos befolyását kivált az állati
életre, 's a' helyet, melly annyi ideg-telepnek közép-
pontja, — 's hol a' tüdők is mint alapon nyugosznak.
'S innét igen bölcsen int Dr. Fleckles, jegyzésben már
érintett könyvében, mint érdemeljen fiatal leánykáknál
a' legcsekélyebb hurut is szoros figyelmet, mellynek
imámos elmellőzése gyakran a' legrettenetesebb tüdő-
kórokat hozza-elő, — 's oka ennek — hogy a' nőnem-
nél a' meghülés olly gyakran 's olly kényes helyen tör-
ténhetik. — Azért is vigyázzanak az anyák, hogy leá-
nyaik legalább az esti hivesebb ég alatt, vagy tánczi
fölmelegülés után szabadon, fődetlen nyakkal, illy ru-
háknban ne ögyelegjenek. —

Említeni lehet még itt, bár ruhák közé csak egy
homeopathai adagban lehet számlálni — a' kalapokon hor-
datni szokott különféle színű arcz - fátyolt —
Voil —. Ez még napkeleti szokásból jöhett, hol a'
nőnem kevésbé akar, vagy tán — engedtetik neki, láttat-
ni, mint nálunk. — Itt mentő eszközül használtatik,
védeni a' gyenge arczokat szél és por ellen, vagy néha
tán csak egy kis formát adni avult kalapoknak, —
, azonban ezen fényűzés bitangolja a' szemek lát-tehet-
ségét. — A' szüntelen lobogó fátyol kétes homályba
veti a' kül-tárgyakat, csalánk fényt ereszt a' szemre és
midőn egy vagy más portéka utközben előfordúl, melly
a' főt vagy szívet vonza, a' szemek mód nélkül erőlt-
tetnek annak kifürkészésére, vagy hirtelen fölfedeztet-
vén a' titkos bájok, a' szemek, a' világosság sebes
változásával gyötörtetnek. Ez is egy oka azon szomo-
ru tapasztalásnak, hogy olly sokan már 17 vagy 18-dik
életévben szemeik gyöngesége miatt alkalmatlanokká

lesznek a' finomabb női munkák gyakorlására. " *) Ha zöld é' fátyol, ugy utra por ellen tűrhető, különben haszontalan 's egyéb színek, kivált a' fehér — szem-rontók!

Végre megjegyzést érdemel még a' ruházatra nézve, hogy a' nőnem általában hívesen neveltessék, mert hideg ellen ugy is kevésbé van oltalmazva mint a' férfi, erősítsék hát még kis korban hozzá, hogy a' sokszor ki nem kerülhető levegő változásokat kár nélkül tűrhesse. A' nőnem ugy is igen gerjedékeny, kis meleg is hamar fölhevíti, belső hőséget 's vérzúdulást okozva, 's ilyenkor mindég könnyebb 's veszedelmesebb a' meghűlés! A' hajról, kezek 's lábokról, más czikkelyben fogunk szólni.

c) Foglalatosság.

Mozgás, lelke és jele az életnek, hol ez nincs; halál uralkodik ott, legyen az szellemi bár, vagy testi. Ha gyakran eláll az ész; restül a' gondolat, 's lassadán, alig pislogva csak, kialszik a' szellemi erő, 's halál rabja lesz a' lélek, az általa különben soha meg nem hódítandó. Ha tespezítő tunyaságban henyél a' test, gyengül az életerő, lomha hús-masszává válik a' fürge test — nyavalyák és enyészet martaléka! Mozgást kíván a' természeti külvilág is. Vad orkánok zavarják-fel a' nagy tenger nyugalmát, dühöngő vész rázza-meg a' vaskos bikkeket, lágy zefirek lengetik a' kert virágait, hogy életre ébredjen mindenütt a' szunyadó csend. Még az állatoknak is kész veszedelem és nyavalya a' mozgást akadályozó korlát. Vidám csevegéssel rakja fészket a' fecske, hű szorgalommal gyűjti mézét a' munkás méh; pedig az tudja, hogy el kell ked-

*) Dr. Vajócz — Szemápolás. Pesten 1832. 33—54. l.

ves szállását hagynia, — és ez, hogy idegen tár számára tölti köpűit. 'S az ember, ez a' földre égből szállt szellemi lény henyéljen-e, 's tompítsa lomha restség erejét akkor; midőn ésszel ön hasznára 's gyönyörére fordíthatja munkásságát?! — Foglalatosság kell lelki és testi táplálatára az embernek, de rendeltetéséhez képest különböző mindenik Nem számára. Erősebb és tartósabb akár testi, akár szellemi munka vár életében az izmosabb férfira, — apróbb és kellemesebb a' gyengébb nőnemre, mit a' következőkben veendünk vizsgálat alá. Eloszthatjuk foglalatosságát különösen a' nevendék nőnemnek mulató és hasznos foglalatosságra, — az elsőhez gyermeki játékokat, tánczot, muzsikát, 's rajzolást, — az utóbbihoz az asszonyi kézműveket, főzést, és kertészséget számítva. De lássuk hát ezeket egyenként.

a) *Mulató foglalatosságok.*

1. Játék.

Játék — a' boldog gyermekkor varázs-édene, melyen erősül a' test, vidul, elevenül a' lélek, — 's hová olly mennyei bájjal ragad vissza későbbi évek multával is, hű barátnénk — az emlékezet! Általánosan tapasztalható e' részben, mint válik külön a' két Nem egymástól nevendék korában, 's mig a' zajosabb lelkű fiú bérceket mász, vagy nádlován kis csoportja előtt hatalmas generáli hangon sereget igazgat 's vezérel tűzbe, magasabbra nőtt maszlag 's kórók közé: addig a' szelidebb leányka szerény otthoniséga csendes körében, mintegy eleve szoktatja magát jövő rendeltetéséhez, fabákokat ápol kisdud karjain, ruhákat készítve annak tarka rongyokból, — vagy főz, fatálakból konyhát építve magának, 's élénken osztva-ki szolgálóinak

gazdasszonyi parancsait. Im — a' természet maga mutat hát itt utat a' nevelőnek, míg merészebb tökéletekre edzi zajos játékein a' tüzes fiút, — 's szelid házi asszonnya formálja apró bibelődésein a' gyengéd leánykát. Veszedelmes lenne azért a' kettőt összezavarni, 's bérczre küldeni pajkos fiúkkal a' félénk lánykát, — vagy csendes konyha játéokra szorítani fellengő vágyaiból a' merészebb fiút. — Ollyan játékokban is, mellyek vegyesen üzethetnének fiúktól és leányoktól, mint holmi szabadabb test-gyakorlások, futkározások, hatos futó, szembekötödsdi 's t. i. jónak látom egymástól elkülönözni a' két Nemet, molly, illy esetekben gyakran szerénytelenebb szabadságokat is enged magának egymás fölött. — Egyebeket elhallgatva, csak holmi lakodalmi ünnepléseket említek, mellyeknek ülésére olly igen hajlandó játékból, a' két Nemmel vegyes gyermeki társaság, 's mi befolyással a' gyermeki gerjedékeny lélekre? ennek elhatározását józan ítéletű műveltebb anyáakra bízom. — Semmi köze, ugy hiszem, egy Nemnek a' másikhoz, míg érettebb korban egymást méltánylani illően nem tudja, 's valódibb érdemeket nem sejthet egyik a' másikban, mellyek kölcsönös tetszést nyerjenek. — A' szilaj pajkos fiú mindég csak félvállról nézi, sőt gúnyolja ön ereje büszke érzetében a' gyengébb leányt, 's vegyes társalkodás, azt veszekedésre, durvaságra, — emezt — nyelvességre szoktatja. Természet műve az, hogy bizonyos nemi gyűlölet tartson korlátot a' két Nem között nevendék korban, szent hát ez idegenkedő ösztön itt, hol meghittebb egység nem is volna kívánatos. — Felvigyázók alatt, egyiknek a' másik játékait kis időre részvétlenül megnézni, — igen — ez lehet; mert ilyenkor egy kis ösztönül szolgáland a' vendég figyelem — ügyességet tüntetni-ki; de ez ritkábban, csak felvigyázók alatt, 's mint mondám — beleszólás nélkül történjék. Holmi

különösebb észrevételeket közönségesebb játék-eszközökről, azoknak formájáról, festéséről 's a' t. melyek gyenge korban egyformán használtatnak, — olvashatni a' már említett kisdéd ápolásban.

2) Táncz.

Évek multával lassanként rendesebb, — 's ha mulató is, de bizonyos szabályokhoz mért foglalatosságot kell a' nevendék leányka elébe adni, — 's ilyen többek közt a' táncz, mellyet némellyek kárhoztatnak, mivel sok leánykát élte tavaszán ugymond — sírba visz, — mintha a' napot is kárhoztatnunk 's kerülnünk kellene, mivel néha égetőbb hevével itt-ott egy két védetlen virágot lefonyaszt! Vannak ellenben pártfogói is, kik dicsérettel halmozván, nevelésben elkerülhetetlenné teszik, 's nevendékeiket tudó sorvadásig ugráltatják, mintha a' kenyérből azért hogy jó, agyon kellene magunkat enni! Én közép úton akarva maradni, csak — helyben hagyom a' tánczot, következő okok 's föltételek alatt. — Gyermekeiből 's kivált leányaiból, ugy tartom, egyik műveltebb szüle sem akar csak egy idomtalan mozgó hústetemet formálni, — könnyűség és grácia kísérje kivált a' nőnem minden mozdulatát, — tündér léptekkel mintegy tűnedezzék csak előttünk a' szép, mert a' szépség ideálja is csak ugy leng képzeletben, széles és mély nyomát nem hagyva földön. 'S a' táncz az, melly a' testnek e' külső díszét neveli, melly határozott állást ad a' természetnek, rendet és lepkei könnyűséget a' mozdulatnak, 's melly nemzeti bélyeget nyomva a' tánczolóra kellemes muzsika mellett kedvet derít, eszméletet magasít 's finomítja a' lelket. — De figyelni kell e' részben 1.) hogy tanulása már gyengébb korban, midőn még könnyű a' test, hajlékonyabbak a' tagok 7—8-dik életévben elkezdődhetik. 2.) Inkább nyü-

ron, mint télen tanítassék, mert akkor alkalmatlanabb bár a' meleg; de nincs annyira veszedelmes meghűléseknek kivéve a' felhevült életműség. 3.) Portalan teremben 's ne huzamosan tanítassék, valamint nem holmi lábficzamító balett-ugrások, — inkább közéletben is használható kevésbé fárasztó, könnyű táncz-nemek gyakoroltassanak, 4.) Evésre ivásra szoros felügyelet legyen, hogy terhelt gyomorral ne kezdődjék, 's hideg italon ne végződjék a' táncz. 5.) Táncz után tüstént nyugalomra ülni nem tanácsos, — inkább lassu sétálással történjék a' pihenés, 's ha lehet nem a' táncz-teremben, hanem egy másik portalan szobában, melyet tökéletes kihülés előtt elhagyni szabad ne legyen.

3.) Muzsika.

Szív-emelő foglalatossága ez a' léleknek, egy kis testi ügyességgel párosítva, — izlést finomít, kellemetes időtöltést szerezve a' játszóknak, és másoknak is. Azért, kivált a' finomabb nőnemnek nélküle el-lenni — ki nem pótolható hijány. — Testikép' árthat mégis, ha huzamosabb gyakorlása tovább ülve tartja a' különben is keveset mozgó nevendéket, 's szellemikép' — ha mélyebben merülve a' hangászat titkaiba, vagy rokonszenvvel — synpathia — csüggve komolyabb, sőt panaszló, hanglejtéseken az érzelő szív: búfátyolba burkolja ez a' nevendék lelkét, 's képzelmi regényes pályán vezeti álmok országába, a' helyett, hogy a' valóság kertjében vidor színekkel díszlenék. — Pedig a' holdvilágon sopánkodó szép, hamar szenvedhetetlen lesz ifjak és férj előtt, — 's erre román olvasás és muzsika, gazdag alkalmat nyújtanak, e' különbséggel: hogy a' gyengébb korban kevesebb érdekű muzsika, andalgó panaszaival inkább később; 's a' románok, túlságokon 's ideávilágban lengő hőseikkel, jobban a'

serdülő években — hatnak olly erővel a' lélekre. — Az ifjuság viharjain átesett 's megállapodott eszmélet egykedvűleg olvas már, de tűzzel muzsikál, mi édes emlékekre ragadja képzelmeit; 's a' nevendék leány csak imámmal játsza eleinte tanulásból klavirját; de élénk vágygal csügg regényes rajzolatán szerelmi viszonyoknak mingyárt a' serdülés kezdetén, mellyek új, kedves érzelmekkel lepik eszméletét. Erről alább majd bővebben. — Hogy tehát a' muzsika gyönyörrel, és haszonnal, 's ne testi és szellemi károkkal gyakoroltassék; ügyelni kell a' tanuló órákra, mellyek ne huzamosan ülő foglalatosságok után kezdődjenek, ne is reggel, mingyárt felkelés, és ne délben mingyárt asztal után, — valamint ne gyertyánál is este, mi a' kották erős nézésével hamar szemét rontana: hanem egy kis mozgó játék után, délelőtt, 's legfőlebb csak egy óráig. Ügyelni kell arra is, hogy nagyobb előmenetel után is, kiválasztott, kivált szomorú darabjai — mellyeken óra számra, magányában édesen elandalgana — a' játszónak ne legyenek; hanem öszvevissza 's más kívánatainak is eleget téve, játszék napjában többször, de rövidebb ideig. A' muzsikának bizonyos és különös hatása van emberi lelkekre. Így a' szomorú magyar nóták bús andalgásba süllyesztik a' lelket, 's érzést csálnak hideg szívekből is elő, — a' lengyel büszkén játszatja magát, édes emléket gyujtva jobb multnak a' kebelben, — a' német kerengők becsét, mint kalendáriomét, csak a' jelen év határozza, azért jönnek és mulnak, egy kis könnyelműséggel bélyegezve untalan játszóikat, — a' vig r o n d ó k, vidám élet kedvet, a' bús a d a g i ó k, sötét gondokat idéznek elő a' lélek mélyjéről, — és a' nagyobb kiterjedésű d a l h a n g á s z a t o k — operák — ügyesebb játszást 's mélyebb figyelmet kívánva kevesebb érzéssel, könnyen zavartt felhőkkel lepik a' sokféle ideákra oszlott lelket, 's inkább ujjak gyakorlottsá-

gát, mint mélyebb szellemi műveltséget árulnak el. — 'S ezekből látható, hogy okos vegyülete csak, többféle-
lének, vihet célhoz. — A' mi az eszközöket illeti,
tudva van, hogy leginkább csak Forte-piánó és Guitárre
teszik a' nőnemtől használható hangszereket, az ó vi-
lágban divatozó hárfák, jelenkorunkban már divatla-
nokká válván. A' hegedü játszást, bár logyen itt-ott
egy két hegedűsné; a' nőnemnek testalkatja már, mint
a' teltebb mell, vastagabb kar és rövidebb puhább uj-
jak — alkalmatlanná teszik, — a' fuvóeszközöket pedig
az általában gyengébb 's kisebb tüdők tiltják.

4. Rajzolás.

Ezt, közép rendű nevendékeknek kivált tanítatni
— helyben nem hagyhatom, hacsak igen kitünő talen-
tum mellett, csupa művésznét nincs okunk valakiből
formálni. — Ez ismét ülést kíván, 's időt lop, és mel-
lette szemrontó. Már pedig egy tökéletes nőnek épen
ezektől kell őrizkednie, — mozgásban legyen ő, munkás
életet élve kis körében, 's szemét kímélje, melly finom
varrás 's a' tűzkörül forgódás által — mellyek nőnem-
nél el nem kerülhetők — ugy is eleget szenved. — Főbb
ranguak, kiknek minden foglalatosságuk, csupa mu-
latság lehet — ám gyakorolják magokat e' szép mester-
ségben is, de csak éles látás bőségében — gyenge, ha-
mar könyező szemet evvel fárasztani, erőltetni — ke-
gyetlenség volna! —

Általában a' mulató foglalatosságokról meg lehet
jegyezni, hogy az itt előszámlálttak közül, gyermek-
korban az okos játék lelket és testet egyformán éb-
reszt, 's gyakorol, — már a' táncz inkább csak
testi, kevés szellemivel, a' muzsika pedig és raj-
zolás inkább csak szellemi foglalatosság, egy kis
testi mellett. — Játszék hát a' gyermek korának reg-

gelén, egy formán kezdve így testi és szellemi erejét kifejteni, — melly két erőnek vegyülete tánczban és muzsikában legillőbben, 's több haszonnal hathat nevendék lélekre. Ha még rajzoltatjuk is kislányainkat, a' szellemi majd felülmulva a' testit; félthető, hogy elveszve az illendő súly-erány — aequilibrium — bal vagy jobb oldalra bukni fog a' nevendék! —

β) Hasznos foglalatosságok.

Minél közelebb jut a' nevendék serdüléséhez, azon ponthoz t. i. mellyen szellemi és testi egész erejében magát a' nőnemi életműség már kifejtendő; annál célirányosabb lesz játékról 's mulatságokról, egy kis hasznosabb foglalatosságra szoktatni őtet. Eddig elég volt ha folyvást tett valamit, — a' 10—12-dik évben evvel meg nem elégedve, méltán kérhetjük, hogy mit tesz? Akkor foglalatoskodott a' jól nevelt kis leány azért, hogy ne hanyéljen, 's most már foglalatoskodjék azért, hogy valami látatja is legyen! Ez osztályban hát, csekély értekezésem haladtában — a' nevendék nőnemet késérve — szoland: a' nőnemi kézmunkákról, főzésről, és kertészségről, a' mennyire ezeknek a' leány gyermekek nevelésére elkerülhetetlen befolyásuk van.

1.) Kézmunkák.

Rang és tehetség oszt, valamint kényelmes mulatságot, ugy hasznos foglalatosságot is a' nőnemnek, melly mégis sokkal kevesebbféle, sokkal egy formább, mint a' több oldalú férfiaké. Kötés, varrás — e' két szó szinte egészen élénk tünteti, a' nőnem egész munka-körét, mellynek többféle ágai is, csak ama' kétőnek módosításai. — Kötésre szokják a' kislányt első gyenge korában tanítani, ugy hogy már a' 4—5-dik

évben láthatni itt-ott kötő tőkkel fegyverkezett kis ujjacskákat, — és ez meg is eshetik. Kötés az, hova úgy szólván semmi izom — vagy érzéki erő nem kívántatik, mégis foglalatoskodik és haszonnal foglalatoskodik a' nevendék. Arra kell csak mellette vigyázni, hogy hosszas ülésel öszvekötvé ne legyen, — ez úgy is olly munka, mellyet állva, sőt sétálva is folytatni lehet. — Továbbá tanulásban, közel a' szemhez a' kötés ne tartassék, mert hamar rövid-látó leend a' nevendék. Ügyelet legyen arra is, hogy tőkkel holmi játékok, futkározások ne történjenek, mellyekköztt egy botlás könnyen esést, 's akkor a' tők hamar szurást, sebet ejthetnek, —

A' varrás sokkal bajosabb a' kötésnél, — már ezt csak ülve lehet tenni, 's mellette szemrontó. Azért olly korán mint a' kötetést elkezdetni a' nevendékekkel nem is lehet. Csak a' 10—12-dik évben ülhetnek varró asztalkák mellé a' kisleányok, 's ide most a' legelőnekebb figyelem fordítassék, mert hosszas ülés, finom munka mellett, melly erősebb 's közelebb nézést kíván, könnyen púpos háttal, 's gyenge, hamar könyező szemekkel hálálja a' szorgalmat. Felváltva tanítassék hát ez más mozgóbb munkákkal, — ne kelljen a' fejnek és nyaknak a' merő törzsökről erőszakosan a' munkára hajolnia, a' minek leginkább történnie kell, ha a' derék, erős pánczél közé szorosan fűzve van; mert ekkor a' törzsök feszesen tartatva, a' nyak hajolható csak, melly ha e' hajlékonyságában huzamosan tartatik, pupot nevel a' háton, azaz a' hát kidomborúl, a' lapoczkákkal együtt, — 's a' nyak hajtva marad. Sokkal okosabb hát ha a' törzsöknek is engedve lévén egy kis mozgékonyság, természetibb lesz a' megkívántató, de mérsékelt munkára hajolás. — A' szemekre nézve vigyázni kell, hogy nagy világosságon vagy homályban, kívált finomabb varrás ne tétessék. Az első, kelletinél nagyobb öszfönnel, károsan ingerli, a' másik,

fény kereséssel a' sötétben — erölteti a' szemeket. — A' színek is nagy különbséget tesznek. Fehér és piros munkák szemrontók; de általános észrevétel, hogy finom munka, feketén is igen szemfárasztó. 'S ez természetes; mert a' két első színnél, mintha nagyobb világosságban, azutóbbinál, mintha homályban dolgozánk. Kék és zöld, a' szemnek-színei, mellyeken mintegy enyhülve mulat a' látás, — 's ezért van a' bölcs természettől zöld bársonnyal bevonatva földünk, — 's kék kárpitokkal ékesítve a' magas egek! — Hogy gyertya-világ varrás közben legnagyobb kárral hat a' szemekre, eléggé tudva van; úgy hogy az ettől óvakodás javalatát is itt fölöslegesnek tartom.

Mint toldalékul járulhat ide egy két szó a' mosásról, melly a' nőnemi kézmunkákkal, mint egy összeköttetésben van. Felsőbb rangban ugyan erről szó nem lehet, de közép és alsóbb sorsuaknál figyelmet érdemel, 's kivált a' serdülő korban, mellyben kezd leginkább gyakoroltatni. — A' hideg vízben mosás meghűlésekre ad alkalmat, 's pedig bizonyos kor-szakaiban a' serdülő leánykáknak igen veszedelmesen, melly még ártalmasabb lesz, ha hideg vízben állva történik a' mosás, úgy hogy illy esetekben fiatal leányoknál mell- és has-hártya valamint méh-gyulladások, 's a' végtagoknak szélütési zsibbadtsága is nem egyszer tapasztaltattak. — Meleg vízben, a' gőz károsan hat a' tüdőkre, 's erős lugban felmaródik a' gyengébb bőr, 's köröm mérgek 's pokolvarak sem épen ritkák ezen okból. — Azért nevendék korban ha lehet, legjobb ezt elkerülni, 's szokottabb, erősebb mosónékre bízni a' dolgot. — Nyilvánvaló azonban, hogy itt csak gyakori 's huzamos mosásról vala szó.

Megemlítem itt még, mint a' mosói munkák egy nemét — a' vasalást is. Nevendék korban ez épen nem javalható, mert egy oldalú a' munka, leginkább

jobb kézzel, mely a' jobb lapoczkát feszítve tartja, 's a' test még növésben lévén, igen könnyen kinővést okoz. — A' vasalt nedves ruháról a' meleg vas által gerjedő gőz, gyenge mellbe szívatva, tüdőt ront, annyivalinkább, mivel a' mellkas, a' mellizom fontos és huzamos munkássága miatt, vasalás alkalmával, már ugy is szenved. —

2.) Főzés.

Egy-egy legfőbb foglalatossága a' nőnemnek a' — főzés. — A' konyha — egy gondos, életre termett házi asszony munkásságának közép-pontja, néki kell itt a' fő szerepet vinnie, — ez — a' hozzá tartozó apróságokkal — a' nőnem iskolája, mellynek kitanulásával, mint férfinak az illető tudományokra tett készülétek után — végződhetik nevelési pályája, — 's hogy ez így legyen; úgy hiszem méltán is megkívánhatja egy nőtől, a' ház- 's növedék-fentartási gondokban fáradó férj. Azért lássunk valamit erről is, nem valami mesteri szakács-könyvet nyújtva ugyan e' cikkely alatt a' nőnemnek, melly nem ez értekezés lapjaira, 's nem tisztemnek — ettől egészen külön körébe tartozik; hanem csak annyiban véve a' főzést figyelem alá, mennyiben az, haszonnal vagy kárral hathat a' serdülő nevendékekre. — Hasznáról is a' főzésnek szinte hallgatok, mint a' minek vitatása, csak az által is már, hogy majd nem egyedüli fő foglalatosság — fölöslegessé tétetik, — 's így csak azon föltételeket említem, mellyekre ügyelve némi kárral hatható befolyások az egészségre — el-méllőztethetnek. —

A' konyha, mellyben a' főzés gyakoroltatik, elég tág, világos, 's úgy legyen alkotva, hogy a' füstnek szabad kiszéledése akadályozva ne legyen; különben ez tüdőkre és szemre károsan fog hatni. — A' tűz lobogása

és melege is a' körülé közel 's huzamosan forgóknak, ártalmára lehet, — mert a' csillogó lángok 's belőlök származott hőség kápráztatják, 's hathatósan izgatják a' szemet, annak gyúladását, izgékonyosságát 's innét hamar könnyezést 's látás gyengeséget okozva, — az egész testet felhevítik, vértódulást okoznak a' fejre, mellynek, az étel 's egyéb gőzöktől átjáratásából gyakori kinos fájásai származnak. Föl legyenek hát ezen nehéz foglalatosságnak legalább huzamosabb gyakorlásától mentve, a' gyengébb alkatu, izgékonyabb nevéndékek, kiknek egész életművezetők, 's kivált a' látás életművei gerjedékenyebbek lévén, az alkalmatlan meleget, gőzt és fényt nem tűrhetik. — Itt azonban tudva legyen, hogy csak tanulás áról van szó a' főzésnek, melly természet szerint csak nagy konyhákban sok étel készítés, és nagy tűz mellett történhetik; mert otthon egy két emberre 3—4 darab fa mellett főzni, vagy tán csak felvigyázni a' főzésre: egészen más. Vannak már több nagy konyhákban vas tűzhelyek is, mellyek alól fűtetnek, a' nélkül, hogy rajtok tűz égjen — 's az átmelegült vaspléhen, meg fölnek az étkek. — A' szem, ugy látszik, illy konyhákban jobban biztosítva van, mint tűz mellett; de az egészség általában, ugy hiszem, hogy itt mégis nagyobb próbát áll - ki, mint amott. Nehéz gőzöket adnak itt az izzó szén, mellynek fűtött tűzhelyeknél nagyobb mértékben 's megszorítva kell lennie, maga az átmelegült vaspléh, mellyre ha még étkek is loccsannak, milly átható bűz 's fojtó gőz lepi-el a' főzők orrát! Ezen kívül illy konyhák általában melegebbek, a' tűzhely mindegyikben egy-egy fűtött vaskályhát képelve; 's így — kivált ha kün hűvösebb légméréséket uralkodik, hamar meghűlésekre adnak okot. — Vigyázniok kell hát a' főzőknek leginkább szemökre, mellyekkel, kivált ha gyengébbek, füstös konyhákban igen forogjanak, 's nagy tűzre merőn soká ne néz-

zenek, gyakran pihentetve egyéb szelidebb tárgyakon szemeiket. 'S mivel életes kamra 's pincze olly szoros egybeköttetésben vannak a' konyhával; vigyázzon a' főző, hogy azokba, fűtött tüzhelyű meleg konyhából kivált, 's olly pusztá nyakkal 's könnyű öltözetben, mint ott kell 's lehet lennie — ne menjen, — kivált pinczébe ne, melly szüntelen hideg lévén, e' hirtelen légmérséklet-csere bizonyosan kárral, 's néha halálos kárral is fog a' felhevült 's könnyen áthülendő életműségre hatni.

Mivel konyhákon tűz körül az égetések igen gyakoriak; nem gondoltam helytelennek ezekről is itt, egyikét szót tenni. Az égetés, valamelly részén a' testnek, vagy csak orbáncz — Rothlauf — forma veresség daganat nélkül, kevés fájdalommal, — vagy nagyobb verességgel, daganattal, fájdalommal 's hidegleléssel járul, — vagy még nagyobb mértékben a' felbőr hólyagokat formál, mellyek sárgás nedvvel telvők, — vagy végre legnagyobb mértékben az elégetett test egészen öszve rombolva, az égetés hideg fenébe megy által. — A' két első esetben csupa hideg víz használendő, akár borogatásul, akár -bele mártogatva 's ben tartva az égetett részt. Egyébb ajánlt szerek is, mint az ólmos víz, csak hidegségökkel használnak. Szokják a' közönséges paradicsom almát is kétfelé vágva égetésekre használni, mellynek szinte hideggel páruult fanyar nedve jó fogonatu kisebb esetekben, — 's így a' reszelt kolompér kását is dicsérik, hidegen. Ha az égés hólyagokat huzott volna, úgy azok finom ollócskával felvágassanak, hogy a' bennök foglalt nedv kifolyhassék, de a' felszitt bőrt egészen elhárítani nem szabad, — 's ekkor ezen hólyagocskák csupa hidegvízzel is öszve húzódnak 's kiszáradnak. Rust is a' két első esetben csak hideg vizet ajánl, de ha a' felbőr elvált; a' bőr-ideg-végek kémeléséből, tejfelt, vaját, leginkább pedig olajat tanácsol

felrakatni. Egy rész olajat egy rész mézszivvel is javasol, valamint Stahl kenőcsét is melly nem egyébb, mint vaj, tojássárga és len-olaj. *) J. Marschall a' felégett bőrre finom lisztet dicsér hintetni. **) Larrey a' hólyagok felvágása után tüstént tépett pamuttol borítja-be az égethelyet 's azt gyógyulásig rajthagyja, melly azonnal fájdalmat szüntet 's alatta var' formálódik. ***) Bretonneau csupa nyomással 's megszorítással akarja az égetésnek minden egyébb következeit a' legbiztosabban 's leghamarabb elhárítani ****) Blaise Traganth-nyálkával keresztül ázott itatópapirost javasol felrakni 's azt gyógyulásig le nem venni, hanem napjában négyszer hidegen a' mondott nyálkával újra át-nedvesíteni. — Ha genyedésbe megy által az égétrész, 's érzékenysége már jóval alább hagyott; ekkor öszve húzó 's szárító szerek alkalmasok, mint faolaj mézszivvel, vagy e' következő flastrom.

Rp. *****) Empl. plumb. *unc. unam*
 Olei Oliv. *unc. semis*
 Liquef. adde:
 Cretae praeparatae
 Acidi acetici *aa unc. semis.*

M.

Egyébb nagyobb égéseknél előjöhethő kór-tünemények, orvosi figyelemre méltassanak.

*) J. N. Rust — Magazin f. d. gesamt. Heilkunde. Berlin. 1824. 17. Band. I. Heft.

**) The Lond. Med. and. phys. Journ. 1829. April.

***) Froriep's Notiz. Nro 5. Band XXVIII. Aug. 1830. S. 80.

****) Bretonneau, de l'utilité de la compression etc. Paris. 1815.

*****) Th. Stokes The Lond. Med. Repository etc. 1822. Vol. XVII. Nr. 101. May.

3.) Kertészség.

Egy-egy szebb, és hasznosabb foglalatossága a' nevendék nőnemnek nem lehet a' kertészkedésnél, ott hol alkalom 's tehetség vannak hozzá. — 'S ez kivált azon nevendék leánykáknál használandó, kik huzamos benü-lés, helytelen életmód vagy szülektől nyert örökségi hajlandóság miatt, görvélyben — Scrophel, — sápadtságban — Bleichsucht — sinlődnék, — vagy szerencsétlen testalkatjukat egy-oldalu munkásság mellett kinövésektől lehet féltetni. Kertben a' tiszta szabad levegő, a' testnek egyforma gyakorlása, 's a' kellemesen foglalatostató kerti munka, az említett esetekben néha minden egyéb gyógyszerek elől — elnyerik a' palma-ágat. Igen czélirányos lesz hát, ha ott, hol mód van benne, nevendék kislányoknak, gyenge erejükhöz képest egy kis föld jelettetik - ki a' kertben művelés végett, — mellyet ők virágokkal 's holmi konyhai növényekkel beültetnek, azokat ápolják, öntözzetik, kivált szobai ülő munkák után. Hozzá szoktatjuk evvel testi hasznokon kívül a' nevendék lelkét, munka, és fáradság után várhatni csak valamit, izessé tesszük a' foglalatosságnak e'ként nyert gyümölcsét, 's kedvessé a' szép világot, mellyet sötét falak közt gyakran olly untá tesz a' lélek-zsibbasztó henyélés, hogy illyen többnyire sápadt kóros leánykáktól serdülő korukban már halált hallunk emlegetni, fekete eszméleti közt az eltunyult léleknek; pedig csak az lehet hasznos polgára a' világnak, ki szeret élni, — 's mi szép az élet, jól 's kedvesen használva a' futó pillantásokat! —

Általában arra vigyázzanak a' nevelők, hogy nevendékeik hiúságra — mire olly hajlandók, — 's hasztalan időtöltésre ne szokjanak. Ugy intézzék hát azoknak még játékaikat is, hogy általok bizonyos czél legyen mindég elérendő, — 's úgy rendeljék foglalatosságaikat,

hogy azokban hol csak lehet, gyönyörrel haszon, 's tréfával mindég egy kis komolyság legyenek páru-
va. — Kerültessék pedig velök mindenek felett a' lom-
hasztó henyeséget, — mozogjanak öök, 's tegyenek —
bár milly csekélységet, csak tettek neveztetessék
az, — csak össze tett kezekkel ne bámulják a' mun-
kás világot, csak unatkozva ne ásítazzák végig a' hosz-
szu szobákat, hogy ez unalomból ne legyenek aztán
kértelenek nyelvöket gyakorolni, pedig haszontalan
tárgyakon — ha kikkel lehet, — 's ez által az olly sok
szép hajlamokkal — *Unige* — díszes nőnemből egy
tisztelőre méltó lelkes asszony helyett — utóbb izet-
len, száraz, nyelv-kelepek ne váljanak!

d.) *Álom.*

Munka és fáradság nyugalmat kívánnak, 's ezt leg-
kellemesebbet találunk az álom pihentető öln. Az álom
az a' bűbajos forrás, mellyből az életbeli viszonyokon
eltikkadt test, nyugtot és új erőt merít, — 's melly-
ben a' nappali különféle tarka érzelmekben fáradt lélek
vigasztalást, enyhülést 's feledséget talál! De valamint
minden, úgy e' ritka bájú ajándéka is a' természetnek
fonákul használtatva, 's visszaélések által, károsan hat-
hat az emberi életműségre. Azért, kivált nevelőknek
nagyon kell e' fontos czikkelyre ügyelniök, hogy ne-
vendékeiket nyugalom 's új erő helyett, lassú méreggel
ne fonyassza a' helytelen álom. — Éj, az alvás legil-
lőbb ideje, mellyet sötét fátyollal azért vona-be a' ter-
mészet, hogy kényelmes nyugta legyen homályos ár-
nyékában a' halandónak, — 's hány visszaélések nem
történnek mégis evvel kivált nagy városokban? Pedig
csak éjjel vágy nyugalomra nappali munkákban fáradt
szellemi 's testi erőnk, — egyszer'smind hívesebb, ned-
vesebb, 's egészségtelebb is az éji levegő, honut

nem életre, hanem alvó nyugalomra bölcsen rendelé azt a természet. — Gyermekeknek 8—9 órai álmom elég, 's ez alól a' leánykák se vegyék-ki magokat, kiknek esendesebb életmódjok mellett, több álomra, mint a' fárasztóbb foglalatosságokban nyugtalan fiúknak — szükségök épen nincs. Kelletinél hosszabb álmom mindég gyengít, melly gyengülés mindég bódít, és álmosít, de erőt nem ad; mert Sanctorius észrevétele szerint első 5 órában egy alvó legkevesebbet, az utolsó háromban legtöbbet gőzöl-ki. Ha estve 9 órakor lefekszik; ugy reggel 6 órakor kérdésen kívül fölkelhet a' gyermek; vagy hogy annál pontosabban megtudhassa valaki mennyi álomra legyen szüksége, Dr. Fleckles *) következő módot ajánl: költesse-föl magát az alvó reggel bizonyos időben; 's ha ekkor már elég ébredt, 's újultnak érzi magát; hagyja-el ágyát. Ha pedig még báyadt, álmos, feje nehéz, 's munkára magát képesnek nem érzi; ugy alügyék tovább, 's később költesse-fel magát fél órával következő reggel, — első esetben ellenben korábban, mind addig míg a' helyes időt eltaláiva azontúl magától fog azon bizonyos időben ébredni, 's ezt tehetjük a' gyermekekkel is! Mennyire gyengítsen a' kelletinél hosszabb álmom; példát is hoz rá az említett író. Egy gazdag ifjú nő t. i. betegség által igen elgyengült, honnét a' további ágyban nyugvást gondolta hasznosnak ereje vissza szerzésére, 's 9—10 óráig is elhevert, míg végre annyira elgyengült, hogy maga le nem vetkőzheték; de orvosa által magát veszedelmes szokásáról lebeszéltetni nem hagyá. Egyszer Werley predikációjít hozá az el neki, mellyekben lelt igazságok annyira vivék, hogy föltenné magában éjenként ezen-tul többet nem, mint csak 5 órát aludni; — 's tökéletesen meggyógyult. — Egyébb általános alvási szabályok

is illeszthetők a' nevendék nőnemre, — 's így illendő hosszaságu 's szélességű nyoszolyák, toll-nélküli ágyak, egészséges, izes álmat fognak szerezní. Csak azért is ajánlhatóbb nőnemnél a' kemény fekvés, hogy süppedések rajta nem lehetvén, a' természet egyenes marad, mellynek föntartására a' magasabb fej-aljak is — eltávoztassanak. — Jobb oldali fekvés legokosabb, 's erre szoktatni lehet a' nevendéket, — bal oldalon a' tüdők nagyobb nyomást szenvednek, — háton fekvés egészségtelen, 's szorongó álmakkal zavarja a' nyugalmat. — Általában szabadon legyen álomban az egész test, fölmentve minden szorító kötőlékektől. — Hogy tiszta levegőjü, illatozó virágoktól 's több alvóktól mentt szoba szolgálhat csak egészséges pihenésre; mind ez már annyiszor, 's olly sok helyen el van mondva, hogy itt, hosszabb vitatása — szükségtelen!

II.

Szépség.

Meghatározni, mi legyen a' valódi testi szépség, ez az ezerféle alakokban tündérkedő égi ideál; felette nehéz dolog, sőt lehetetlen. Mert ha bizonyos határa 's mértéke volna ennek; úgy a' szépek, ki ezen mértéket megütné, általános tetszést kellene nyernie; pedig mennyire nem igaz ez a' hódolatok világában! 'S hihető innét, hogy a' szépség nem is annyira a' szépek arczain; mint az azt bámulónak szemeiben vágyon; azért a' hány szem néz, többnyire annyiféle szépet lát, 's így azon szépség mégis a' kitűnőbb, melyet legtöbb szem bámul, — 's legtöbbből esmertetik el szépek. — Általában a' tagoknak 's külső testrészeknek egymással össze-hangzó idomzata, bizonyos belső, szellemi műveltséggel páruva — tesz nőnem-

nél a' valódi szépséget, melyet fölötte elősegítnek: termet, külbőr, hajak, szemek, fogak, arcz-báj, kezek és lábak, mellyekről hát a' következő sorokban egyenként fogunk röviden emlékezni.

1) Termet — der Buchs.

Fő-fő pontja ez a' leányi szépségnek, melly ha kellettig magas és sudár — schlanf — bizonyos méltóságot ad a' szépségnek. — A' nőnemi termet általában alacsonyabb, mint fölebb láttuk — a' férfiuinál; de mégis a' felette alacsony, vagy rendkívüli magas növények, — egyformán hijányai a' tökéletes szépségnek. Ezeknek egyes kimérését ugyan a' természet magának tartja-fen; de valamennyire módosítható mesterség által is a' növény, ha t. i. az alacsonyak sarkos cipőkben, magas fej-ékkel 's kalapokkal, — a' magasabbak pedig ezek nélkül járnak. Nem lesz ugyan ez által sem magasabb, sem alacsonyabb a' termet; de a' szemnek egy kis bájos csalódása ez által jobban elnézeti velünk e' hijányt. — Másodszor említést érdemel itt a' termetnek egyen-sége, mellynek a' nőnemnél nem csak a' külső szépségre; de legmagasabb rendeltetésére, a' leendő szűlés munkájára is — a' medencze állására 's bőségére különösen hatva — nagy és fontos befolyása van. — Felette szemes ügyelet legyen tehát nevendék leánykák-nál jól növényére a' termetnek, mellynek görbeségei igen könnyen, 's nagy kárral egy leányka jövőjére nézve — előfordulhatnak. — Célirányos ruházat 's foglalatoság nevendék korban, mellyekről fölebb már volt szó — leginkább megmenthetik e' hibától a' leánykákat; de néha a' legszorosabb figyelem mellett is — sőt talán a' felette szoros vigyázatnál még hamarabb — különösen ha nyavalyák is a' test formátlanítására össze-

esküsznek: meg nem tartható a' termetépsége; gondolkodni kell hát módokról, mellyekkel idején elejét le-
hessen venni a' bajnak. Nevezetesebb görbülések a' ter-
meten: a' ferde nyak, 's a' hát háromféle görbülé-
sei; u. m. a' fél-szak, pupos, és horpadt-
hát, — mellyeket most egyenként, különöbben érin-
tendünk. —

A.) Ferde nyak.

Der schiefe Hals. *Caput obstipum.*

Ezen termet-hiba áll a' nyaknak azon ferdeségében,
melly szerént a' fej oldalt, mell- és lefelé van hajt-
va, egyszer'smind az, vagy igen kevéssé, vagy épen
nem mozogható. Származik e' baj a' nyak-izmok ren-
detlen munkásságából, leginkább a' mellkulcs-csecsizom
— M. Sternochleido mastoideus — által, mit nevezetes
összezsugorító varak az említett izmokon, vagy a' nyak-
gerincz természet-elleni görbültsége is — előhozhat-
nak. — A' bajnak tartósságát gyakran a' két ábrázat-
feleknek egyenlőtlen kifejlése szokta követni. — Kis-
dedeknél különösen csupa szokásból elferdülhet a' nyak,
ha folyvást egy karon hordoztatnak, ugy szinte görcsök
által is. — Ha a' felhozott izomban van az ok; ugy
tapasztaljuk, hogy az izom, azon félen, mellyre van
huzódva a' fej — feszült kötél forma, kemény, nem
engedő. Ha az idézett változások az izmokban nem ta-
paszthatók, a' fej mozoghatóbb; ugy a' csontokban
fog rejtőzni az ok, különösen az angol nyavalyánál —
Rachitis —, 's ekkor, az általános csont-lágyultság is
észrevehető. — Míg a' nyak-csigolyák, a' baj tartósága
miatt változást helyzetökben nem szenvedtek, 's ösz-
szenövésük egymás közt nem történt, vagy ha csupán az
izmok által hozatott-elő: ugy gyermekeknél a' baj gyó-

gyítható. — Azért az okok eltávoztassanak, 's kivált a' kisdedeknek fekvésére 's hordoztatására különös ügyelet legyen, hogy azok egy oldalról, 's egy karról a' másokra szüntelen változtassanak. — Ha az izmok egyenlőtlen munkássága hozá-elő a' bajt; úgy a' megkeményült 's összehusugorodott izmot, a' merre t. i. hajlik a' fej 's melly tapintással is érezhető — lágyító kenőcsökkel (mint osupa fris fa-olaj, írósvaj, vagy ziliz — althea — kenőcs, csalma-tok vagy beléndek — hyosciamus — olaj, — éjelre Melilót-flastrom 's a' t.) gindáritani — erschlaffen — kell. Az ellenkező oldal gindár izmait ellenben erősítő izgató kenőcsökkel (millyenek az opodeldok, illatos lél — Spir. aromat — rum, arak 's t.) sőt néha ezeknek használata mellett Electricitással is — összehuzódásra kell bírni. — E' mellett a' fej et illő helyezetére kell igazgatni, melly bíbelődést — manipulatio — napjában többször is szükség újítani, negyed, vagy fél óránként, míg a' fej ellenkező oldalra magától is mozogható lesz. A' fejnek helyben tartására különféle kötések és masinák gondoltattak-ki, mellyeknek leírását ez értekezés szük lapjai nem engedhetvén, olvasóimat Dr. Jö rgnek *) az emberi test ferdüléseiről 's ezeknek gyógyításairól írt könyvére, mint legjobbra utasíthatom. — Ha az említett szereknek a' baj nem enged, úgy az, szoroson csak orvosi esméretet 's bánást kíván, — 's ekkor a' megrövidült izomnak át- vagy a' szélesebb varnak — (ha ezekben az ok) kivágása javaltatik, — melly sebészi működés, ügyes kéz által gyógyulást hozható! Így a' csont-bajok is, ha ezeken alapul a' ferde nyak; általánosan orvosi bánást kívánnak. —

*) J. C. G. Jö rg — über die Verkrümmungen des menschlichen Körpers etc. Leipzig 1810.

B.) Hátgörbülések.

Ezek, mint már fölebb említők háromfélék u. m. félszak, púpos, és horpadt hát, a' mint a' hátgerincz oldalvást, ki- vagy befelé görbült.

a) *Félszakhát* - Scoliosis.

Ezen bajban a' hátgerincz egyik, vagy másik, de leginkább a' jobb oldalra ívként görbül-ki, mellynek kezdetén egyik váll magasabban szokott állni a' másikonál. A' hát egyik oldalon telibb, másikon mintegy üresebb, 's kivájult, hol az utolsó álborda, 's csípőcsont között egy kis ráncz is észrevehető a' kültakarókon. A' mellcsont többnyire rézsút, a' görbülés kivájult oldala felé vonódik. A' váll-lapoczkák, nevezetes részt vesznek e' görbülésben, jelesen eltorzítva — entstellen — a' termetet, — melly kevesebb észrevehető, ha a' görbülés alsóbb táján van csak a' hátgerincznek. — A' medence csontok is nagy változást szenvednek. Egyik csípő magasabban áll mint a' másik. Nagyobb mértékében a' görbülésnek a' mellés has-belrészek is különfélekép elhelytelenítetnek — dislocirt —, honnét a' vérkeringés akadályai, nehéz lélekzés, szűkmellőség 's az emésztés rendetlenségei származnak, — 's innét magyarázható a' görbülteknek általánosan gyenge testalkatja is. —

A' görbültségnek e' neme, tán leggyakoribb a' nőnemnél, mellyet leginkább a' testnek helytelen tartása, — hosszas egy oldalú irásnál, ülésnél, 's kivált huzamos tűző rátnál melletti dolgozásnál, — nem különben egyik oldalnak megeröltetésével csupán egyik kézzeli munkáknál, különösen kisdedeknek szüntelen csak egyik karon hordásánál — okoz. Ezen nemben is a' képen — mint a' fölebb leirtban, vagy az izmok egyen-

lőtlen munkássága, vagy általános esontbajok játszáka a' fő szerepet. Innét — gyógyítása is amazéval igen meg- egyez. Mellyre nézve reggel és este a' gindárúlt iz- mokba, az említett erősítő, — az összehuzódtakba pe- dig a' lágyító kenőcsök dörgöltessenek, az elferdült hátgerinczet e' mellett rendes helyére iparkodván nyom- kodni. E' mellett a' beteg, testét szüntelen illő egye- nességében igyekezzék tartani, 's jobb és bal felét egyen- lően használni. Fekvése kemény matráczokon vizerá- nyos és hanyatt legyen. Reggelenként, két kezénél fog- va akaszkodjék bizonyos ideig ajtóra, (még jobb ha ez a' két hón alatt átmenő széles pólyánál fogva történik, hogy a' karok meg ne erőltessenek) *) — kivált ha a' ferdülés alább van, — fentebbinél nem sokat használ, melly esetben ajánlatóbb azon közönségesen esmert 's hordatni is szokott bőr vállaknak viselése, mellyek, mindenik vállra felöltetve, a' háton egymást feszesen keresztül vágják, 's elől összecsatoltatnak a' mellsont csúcsa alatt. Illy esetben használhatók a' kelletilég fű- zött vállak is, a' mennyire t. i. a' ferdülő testet haj- esontjaikkal illőn ápolják. —

b) *Puposhát* - Cyphosis.

Itt a' hátcsigolyák tövis nyújtványai egy meghaj- tott ívet képelnek a' háton, mellynek kivájt lapja, be-, domborúja pedig kifelé néz. A' fej elején elő- re hajlik, — később a' görbülés nevededik, a' hát ge- rincz előbb tompa, végtére hegyes szögletű púpot ké- pelvén. Ha a' nyak-gerinczen van e' görbülés, ugy a' lélekzés és nyelés szenvednek általa, — a' hátgerinczen ugyan ez — mell-bajokat hoz-elő. A' hátgerincz rü-

*) Stähly.

vidülésével, a' has - belrészek a' medenczébe nyomatnak - le, emésztési nehézségeket okozva. —

Oka e' bajnak leginkább a' csontokban van, mit a' hát gerincznek természeti hajlása is már készíteni segít. Gyakran pedig általános gyengeségén alapul a' gerincz oszlop izmainak, minélfogva azok azt, egyenesen föntartani nem képesek, 'melly eset a' gyermekek-nél 's öregeknél gyakori.

A' test jól tartása e' bajt is leginkább elmellőztetheti, valamint fejlődése korán erősítő fürdők illatos füvekből, hasonló kenőcsökkel a' hát izmaira — megakadályoztathatják e' görbülést. Ajánlható a' lapoczkák felett áttett 's két karral a' gerincz oszlophoz szorított könnyű lapos fa bottal sétálgatás is, ugy az imént említett bőrvállak hordása.

c) *Horpadt hát* - Lordosis.

Ezen görbülésnél a' púpos háttal ellenkező meghajlását tapasztaljuk a' hátgerincznek, 'melly itt egy befelé domboru 's kifelé vájt ívet képel. Olly mértékben, 'mellyben a' púposság, ez elő nem jöhet, mélyebb görbülésnek a' tövis nyújtványok egymásba ütődése ellentállván. Leginkább csak férfiaknál tapasztalható — itt is ritkábban — huzamos állás, 's nehéz tehr-hordás által okoztatva, azért körülményesebb leírását ide szükségtelennek tartjuk.

Általában, ha a' görbülés olly szembetűnő, és meg-rögzött, hogy az eddig javalt bánásra ki nem egyenesedik: különféle masinák ajánltatnak a' test kiegyenesítésére. Illyeneka' Heister vaskeresztje, van Gescher masinája, Smidt és Jörg nyújtó masinája, — 's egyéb nyújtó nyoszolyák 's készülétek Venel, Lafond, Schaw, Maisonabe, és Blömer uraktól. Ezekre nézve általánosan ezen megjegyzések illeszt-

hetők: 1.) minden masinak az említett kenőcsök, és fürdők mellett használtassanak. 2.) Fájdalmas nyomást, 's össze sajtolást a' mellkasra — ne okozzanak. 3.) Ha közönséges csontnyavalya van jelen, először az gyógyítassék. 4.) Az egész masinai működés csak fiatal, még hajlékony csontu, de nem épen elgyengült személyeken próbálható. 5.) Végre, ha sikere nem tapasztalatik; fájdalmas és haszontalan sajtogatása a' testnek — hagyassék idején félbe.

2.) Külbőr.

Termet után legszembetűnőbb leányokon a' külbőr, mellynek finomsága, tisztasága 's rendes színe, a' szépségnek 's egészségnek valódi tüköre. Rózsa arcz, piros ajkak 's fehér nyak, felette emelik a' nőnemi kellemeket, annyira; hogy ezt tudván, mesterséggel is szokják néhol pótolni az asszonyok ezeknek hijányát, bár csalódnak: mert csakugyan nem igen láthatni festett arczot a' nélkül, hogy azt festett arcznak ne lássuk, — ez esetben pedig inkább természeti halaványság vagy barnaság lepje ám azt, mint kölcsönzött máz, melly, általma mellett — higyjék-el szépeink — mindég nevetséges egy férfiú előtt, 's a' festék bizonynal csak a' nőnemi gyöngeségek pecsétje — asszony-arczokon. Nem is olly elkerülhetetlen szükség az, hogy épen rózsák nyíljanak az arczok haván, 's áttessenek a' vér kék csatornáit a' vékony bőrön: elég ha tiszta, egészséges, és természeti színében láthatjuk a' külbőrt, — 's erre nézve más nem kívántatik-meg, mint — tisztaság. Szoktassanak rá a' nevendék leánykák reggelenként a' fris vízben mosdást soha el nem mulatni, — 's sokkal szebben kivirulandanak ettől arczuknak rózsái, mint a' világ minden kármínjától. Hetenként egyszer, hol mód és alkalom lehet (kivéve szorosan a' kiveendő időszakot)

fürödjenek, és mossák - meg magokat egész testökben, kivált nyári meleg hónapokban — hideg vízzel az egészségesekek. Csodás erővel hat ez az egész életműsre, — tisztán tartva a' bőrt elősegéli a' kigőzölést, — 's hányféle nyavalya alapúl ennek elfojtásán? erősíti a' tagokat, a' kényesebb bőrt kelletig megtompítja külső ártalmas befolyások ellen, 's jobban biztosítja nátha, csúz, görcsök és köszvény ellen, mint minden mesteri gyógyszerek. — Az izom rostoknak keménységet, rugósságot, az elgyengült ideg rendszernek, annak munkaságát fölserkentve — erőt, tartósságot ad, — 's így ha hideg fürdők által annyi betegségek közül, csak a' méhgyörcs, sápadtság, máj- 's lép dugulások, ezen gyakori; 's betegre és orvosra nézve olly unalmas nyavalyák, mint a' mellyek leginkább az izom és ideg-rendszer gyengülésein alapulnak — kikerültetnek: nem tetemes haszon, nem kellemes nyereség járul - e ebből az egész emberiségre? — Ne gondolják Szépeink, mint némellyek csakugyan gondolják — hogy vízzel arczuk kellemei lemosódnának, hogy bőrük eldurvul, felszállkásodik, — 's ne fösvénykedjenek úgy, hogy arcukat csak sátoros ünnepeken locsolják - meg egy kis hideg vízzel, annak helyét hajporral - mivel akarván kipótolni, mi azt soha ki nem pótolja. Én jót állok érte, hogy ha a' hideg víz dúrvítaná is harmat képöket; azon természeti de egészséges kis durvaság is mindenkör bájlóbb lenne egy jó ízlésű férfi szemében, mint az arcz, mellynek fehérét 's pírját a' szél is elfúhatja, hogy annál kellemetlenebb alakban tűnjék - föl az alattok rejtező — szenny. — Vigyázattal élni mosódsnál igenis szükséges, melly ennyiből áll: hogy első ébredtünkör ágyból kiugorva, míg a' test teljes gőzölgésében van, hideg kút alá mosódni — ne fussunk, — 's hogy mosdás után, nedves, jól le nem törölt képpel, kivált napra 's szélre ki ne menjünk, vagy fürdéseknél

a' már kihűlt testet órákig a' hideggel ne ijesszessük, hogy ez alatt át-hűljünk; hanem végig locsolván testünket egyszerre mártózzunk a' víz alá, különben mint Dr. Fleckles helyesen jegyzi-meg, idő engedtetik a' hideg víznek lassanként hatni meleg testünkre, sőt azon ismét elpárologni, mi által a' meghülés bizonyos veszedelmének lesz kiteve a' fürdő. — Különben gyanus, vagy kétes esetekben mindég értelmes orvos határozza - el, élhet-e valaki fürdővel, és millyennel élhet?

A' tisztaság fentartja egészségét 's szépségét a' külbőrnek; de vannak esetek, hol a' természet mostoha anyaként kellemetlen foltokkal 's kinövésekkel jegyzé azt, mellyekkel a' legfinomabb bőr is szépségéből sokat vesz, — 's így közelebbről érdekelheti ezeknek elvesztése a' nőnemet, — lássunk hát ezekről is röviden. — Megemlíthetők e' részben a' legközönségesebben előforduló szemölcsök, szeplők, májfoltok, anyajegyek, 's pörседékek,

a) Szemölcsök - die Warzen.

Ezek eléggé esmératesek, 's nem egyebek, mint a' bőrnek fájdalmatlan, csúcsos kinövése, mellynek felülete többnyire kemény, és ránczos. Nagyságuk különböző, mellyel egy kisebb magyarót mégis át nem hágnak. Leginkább a' kezeken 's ábrázaton jönnek - elő, 's majd széles gyökeren ülők, majd vékonyab száron lógók. Tulajdon véredényök, idegök 's néha mélyen beható gyökerük van. E' kinövés többnyire fiatalokat bosszont, 's leginkább a' bőrnek különféle izgatásaiból származik, ritkábban van belső nyavalyákkal eredeti rokonsága. Alkalmatlansága mellett, csipdesések 's metélések által, néha gyúladásig izgattatik, 's genyedésbe menvén, néha rossz indulatu fekélyekké válik. A' közönséges szemölcs csupa helybeli baj szokott len-

ni, azért helybeli orvoslást kíván, melly igen sokféle, néha boszorkányos bűbájjal rokon. Igy javalják némelyek egy két részre vágott alma-féllal megdörögölgetni a' szemölcsöt, az almát ismét összetenni, 's így szemetre dobni. Mire az alma ott rothadásba jó; akkorra a' szemölcsnek is le kell száradnia. Higyje a' ki akarja! valami azonban lehet a' dologban, mert a' csupa dörzsölés is néha elveszti a' szemölcsöt; így hasznosnak állítják az éjjeli nyállal dörzsölést. — Más varázslók a' halott-kézzel illetést ajánlják, valamint olly esővízben mosdást, melly temetőben, sírkőről vétetik. Mind ezen szerek, nem valami homeopathiai csodás erővel hatnak-e a' szemölcsökre — nem tudom. Annyi bizonyos, hogy többször a' szemölcsök magoktól is elmulván illy bűbáj használata után, ez, annak hitelét a' nép közt fentartja. Czelirányosabb elvesztése szemölcsöknek a' bekötés, ha szárasok. Ez viaszolt erős selyem czérnával történik, melly erősen a' szemölcsre hurkoltatva, annak tápláló e dényeit összeszorítja, 's a' közösülést a' többi életműség közt igy elszakasztván — néha azt le is szárítja. Még bizonyosabb menekvést eszközöl e' bajtól a' — levágás töben, egy éles ollóval, — 's hogy újra ne nőjön, helyét egy óra mulva, midőn már vérzése megszűnt, pokolkővel kell meg égetni. Ezen kis működést mindazáltal néha több ízben szükség újítani, — 's ajánlhatóbb ügyes sebészre bizni a' dolgot. — Hasonlít ehez chemiai maró szerekkel elétetése a' szemölcsnek. Gyengébb lágyabb szemölcsöknél elegendőnek mondják a' jó erős bor-eczetet, mellyben konyha só tétetik a' mennyit felolvaszthat, 's e' keverékkel gyakran békenetik a' szemölcs. — Még foganatosabbnak állítják a' szálmia k vizes olvadékát. Ez nagyobb szemölcsöknél is használható, azok elébb jól meg vakartatva, 's azután az említett olvadékkal mosogatva napjában háromszor, a' nélkül hogy a' nedvesség letöröltetnék.

Éjszakára a' szemölcs ugyan azon olvadékba mártott rongy darabbal köttetik-be. Erősebb szerek közül legbizonyosabb hatásu a' pokol-kő, a' főlebb leírt mód szerint. — A' salétromsav — Salpetter Säure — szinte foganatos lehet, csakhogy használata szemesebb óvakodást kíván, 's ezért finom bőrűeknél, 's kivált ábrázat-szemölcsöknél ne is használjuk, csak ha más tájon van a' szemölcs, és simán — széles. Itt is ha több van jelen, csak a' nagyobbakon próbáltassék; ha azokat elfonyasztja, a' körüllevő kisebbek — magoktól elmulandók. Alkalmaztatása következő: egy tallérnyi vázson darabra kent diachylon flastrom közepén, lyuk hagyatik, melly a' szemölcs nagyságának megfelel, 's mellyen a' szemölcs — ráborítva a' flastromot — kibúvik. Ekkor egy hegyes fécskát vesz az ember, 's azt az említett savba mártja, vele a' szemölcs csúcsát, mellyet elébb meg lehet egy kicsinyt vakarni — megérinti, mellyre az mingyárt megsárgul. Ezt napjában két-háromszor lehet viszonozni, míg egyszer a' szemölcs egészen el nem vész. — Utójára említhető tüzes vassal is kiegészése a' szemölcsnek, melly egy fehérré izzott — weiß glühend — tővel megy végbe, azt a' szemölcs gyökeréig befúrván. Ezután valami lágyító — rózsza vagy ziliz kenőcsöt használva - rá, egy pár nap alatt a' szemölcs leszokott esni. Ez mindazáltal legfájdalmasabb bánás, 's nem minden esetben, 's nem minden kéz által használható!

a) *Szeplők.*

Ezek sárgás vagy barnás apró bőr - foltocskák, mellyek leginkább az ábrázaton 's kezeken tűnnek-elő, leginkább finom, fehérbőrű szókéknél, vagy vereshajúaknál, — télre meghalaványulnak, vagy egészen is elmuloak, a' tavaszi napsugároktól új erővel ismét elő-

csalatandók, — mellyek annyival nagyobb boszúságot okoznak a' szépeknél, mint hogy a' rendszerént finom fehér bőrt — mellyen kiütni szoknak — még szembetünőbbben eltarkítják. Támadnak leginkább tavaszi nap-sugáron, ha azok izzadt, vagy másként nedves ábrázatra hatnak, és ez által a' Malpigh hálójának hajszál edénykei izgattatván, általuk a' szeplők, mint különemű bőrfoltocskák választatnak-el. Elűzése a' szeplőknek felette nehéz, — az ajánlott módok többnyire sikertlenek, így sokkal könnyebb óvakodni, mint menekedni tőlök. — A' mi az elsőt illeti: finomabb bőrűek kiváltképen őrizték magokat a' nap sугaraktól nap-ernyőkkel, különösen nedves képpel semmi esetre napra ne menjenek, 's kezeiken keztyűket hordjanak. A' mi a' másikat illeti; számos szerek javaltatnak szeplők ellen, bizonyságául, a' fogamat bizonytalanságának. Egynehányat közlök itt én is olvasóimmal:

1.) Végy egy rész boreczetet, két rész rózsá vizet 's evvel reggel este mosattassanak a' szeplők, ha egészen el nem mulnak is, legalább meghalaványulandók. — Eczet helyett citrom nedvet is lehet használni, 's a' mosást le nem kell törölni.

2.) Végy *Hat lat* keserü —
Egy lat édes mondolát
U. a. mekkai balzamat. — A' mondolát először törd-meg, aztán a' balzammal vegyítve tölts hozzá:

Fél font rózsá —
Nyolcz lat zsálya —
Négy lat narancs-virág vizet. Szűrűd-át flanelen, 's reggelenként az elébbi nedvet evvel mosd-le.

3.) Tojásfehérit rózsavízzel egy mennyiségben keverj-össze, evvel esténként kend-be a' szeplőt, 's reggel mosd-le az elébbi mosdó vízzel.

4.) Gyógyszertárból hozasd-meg:

Rp. Acidi muriat. oxyg. diluti *unciam unam*
Aquae Naphae *uncias quinque*

M. D. S. Szeplőviz. — Evvel reggel este a' szeplőket mosd-meg.

5.) Rp. Kali carbon. *drach. duas*

Solve in

Aquae Rosarum *unciis sex*

adde:

Tinct. Benzoë *unciam semis*

M. D. S. Reggel este a' szeplőkre kenni.

6.) Rp. Olei tart. per deliq.

Aquae d. s. *aa unciis tres.*

M. D. S. Szeplő ellen. — 'S használtassék mint az elébbi. —

7.) Ajánltatik még a' kén-tej — Schwefel - Milch — Sulf. praecipit. — Mellyből egy drachmát éretlen málnával kenőccsé kell vegyíteni, 's evvel lefekvés előtt a' szeplőket bekenni 's reggel a' főlebb ajánlott mosdó vízzel lemosni.

8.) Rp. Furfur. amygd. *drachm. duas*

Aquae Rosarum

— Naphae *aa unciis octo*

M. terendo ut f. l. a. emulsio

Colaturae adde:

Tinct. Benzoë

Borac. Venetae *aa drachm. duas.*

M. D. S. Mosdóvíz — szeplők ellen.

Mind ezen szerek használása előtt a' szeplőket esténként téjfellel, savóval, vagy tojás sárgájával be kell kengetni, hogy előbb azok fellágyuljanak, 's ezt egynehány hétig folytatván — lehet elűzésökkel próbát tenni, eleinte csak bodza virág gőzt eczettel bocsátva rájuk, vagy citron nedvvel, száلميák olvadékkal, 's kánforos eczettel 's t. i. mosogatva, mellyekre ha el nem mulnak; lehet a' fent írt szereket használni. A' próba nem sokba kerül, 's ha sükeretlen marad, vigasztalja a' szeplősöket e' gondolat; hogy nekik finomabb bőrük van mint a' szeplőtleneknek. Ha szerencsésen eltűntek volna a' szeplők, új kiütések gátlására esténként hideg vízzel, mellyhez egy kevés tojásfehér, ólomezukor, timsó vagy égett bor adathatik — mosatassék az arcz, 's továbbra napsugároktól, kivált nedvesen, szorgalommal őriztessék.

c) *Májfoltok.*

Ezek is sárga-barnás bőrfoltok, mellyek mégis nem annyira — mint a' szeplők — ábrázaton tűnnek elő; hanem inkább a' test, ruhával fedett részein, a' hason, mellen, karokon, nyakon, — aztán az ábrázatra is elterjedhetnek. Ezek is beteges elválasztás szüleményei, de különféle természetűek, az előidéző okok szerint. — Néha terhesség jelei, mellynek végeztével eltűnnek, — máskor a' tisztulás rendetlenségeiből származnak, majd ismét egyéb nyavalyáktól, 's leginkább májduulásoktól veszik eredetöket, melly említett okoknak megszüntetésével a' májfoltok is elenyésznek. Itt csak azon foltokról leend szó, mellyek valami különös igaz ok nélkül jelennek-meg a' bőrön, 's ezeknek elvesztésére következőket lehet próbálni:

1.) Rp. Kali carbon.

Saponis hisp. aa *drachm. sex.*

Olei amygd. q. s. ut fiat Ungv.

M. D.S. Kétszer napjában a' májfoltokra kenni.

vagy ha erősebbre lenne szükség:

2.) Rp. *) Pulv. sem. sinap. *unciás tres.*

Olei amygd. dulc. *unciam semis.*

Succi Citri q. s. ut. f. Ungv.

vagy ez a' mosó víz:

3.) Rp. Kali carbon. *drachm. duas,*

Camphorae muc. gg. arab. sub. *drachm.*

unam semis.

Aquae Rosarum *Libram unam.*

M. D.

Ha a' foltok széleseben kiterjedők 's gyengébb szerekre nyakason maradók, úgy leghasznosabb leend a' bűdöskövel füstölés. —

d) Anyajegyek - Muttermähler.

Így neveztetnek a' gyermekkel született foltok, 's különféle jegyek, mellyek még a' méhben fejlődnek-ki igen sokféle formákat öltve magukra, 's így néha ki-tűnő helyen éktelenségeket okoznak. Támadni szoktak terhesség ideje alatt, holott is vagy felmagasztalt kép-zelnek szüleményei, vagy a' magzatra, terhes hason által történt különféle bántalmakra hozatnak-elő. Azért legbizonyosabb elkerülésök, a' terheseknek gondos és óvakodó maguk-tartása; mert későbbi elvesztésök bár

*) Fr. Bene Elementa medic. pract. Pestini 1833. T. II.

sokféle szereket ajánlanak ellenök — igen bizonytalan
's többször nagyobb kárral járók, mint magok a' je-
gyek. —

e) *Pörsedékek.*

Utoljára ezekről is kívántam szólni, mint mellyek
finom sima bőrű arczokon sok boszuságot okoznak a'
szépeknél. Ezek apró kis csomócskákból állanak,
mellyek csak ifjú korbán tűnnek-elő, leginkább a' hom-
lokon, ábrázaton, ajakak körül, órron, 's mellen.
Eleinte a' bőrrel egy színűek, azután meggyűladva ve-
reslők, kevéssé fájdalmasak, kis hólyagcsákká válnak,
mellyek megnyomatva csekély mennyiségű fehér-sárgás
nedvet adnak, — 's így elszáradnak, de helyettök újak
jelennek - meg, 's a' szépek türelmét erős próbára teszik-
ki. Származnak néha durvább éleesebb levegőn, máskor
csipős sós ételektől, vagy szeszes italoktól. Minden pör-
sedék egy egy fagyú rejtélyeeskének gyűladása a' bőr
alatt, azért orvoslása eleinte az okok eltávozta után
lob-ellenes gyógmódot kíván. Ezért a' fűszeres étkek
's italok elkerültével, vékony életrend 's víz ital aján-
hatók, fris savóval. Ha valami belső bajjal összekötte-
tésben nincsenek a' pörsedékek, csupa helybeli szereket
kívánnak, — 's így égett bor, lavandula lé — Geiſt —
mosásra használhatók, — nem különben a' bűdösköves
víz is, mellyet készíthetni bűdöskő virágra forró vizet
öntve, 's 10—12 óráig ben áztatva. Próbálhatók még
a' következő patikai szerek:

- 1.) Rp. Carbon. Sodae *drachm. unam.*
solve in
Spir. Lavandulae *unciis quinque.*
adde:
Tinct. Benzoë *drachm. duas*
M. D. S. Mosdó víz.

2.) Rp. Amygd. amarar. *drachm. tres.*
 f. l. a. emulsio c. s. q. aquae s. *unc. quinque.*
 Colaturae adde:

Liquor. acet. ammon. *unciam semis.*

M. D.

3.) Rp. Merc. subl. corros. *granum semis.*
 solve in

Aquae rosarum *unc. quinque.*
 adde:

Spir. vini *unciam unam.*

M. D.

4.) Rp. Ungv. rosati *unciam unam.*

Jodii sulfur. *grana duodecem.*

M. f. ungv. D. ad fictile S. Estéknént a' pörse-
 dékeket vele megkenni. —

3.) Hajak.

A' szép haj természeti legszebb koszorúja a' fejnek, 's kivált egy fő ékessége a' nőnemnek, mellynek hi-jányát vagy silányságát semmi más kellemek ki nem pótolják, — azért a' hajak czélirányos ápolása, leendő szépség tekintetéből fő gondját érdemli nevendék leá-nyok körül a' nevelőnek. A' hajnak életét, egy növény életéhez lehet hasonlítani, melly tulajdon hagymájából (bulbus) kelve-ki, a' bőrnek állati olajával tápláltatik, női, és — kiszárad. 'S így mint magán élő életműve-zeti növény, különféle betegségeknek, 's halálnak is alája van vetve. — Illyen a' fejkosz — Grind — melly-nek a' hajak hagymájiban van fészke, — illyen a' Len-gyel-fürt — plica polonica —, mellyben, a' hajakból bizonyos nyirkos nedvesség izzadván-ki, azokat ki nem bontható csomókba raggatja össze, — 's illyen a' kopasz-ság, melly a' hajaknak halála. Ezekről mindazáltal

hallgatva, itt csak a' hajnak közönségesebb bajairól leendő szó, mint azoknak silányságáról, 's kihúlásáról. Természete ugyan a' hajaknak elvékonyulni, őszülni, végre kihúlni, de csak vénebb korban; 40-dik élet-év előtt ez mindég természet-elleni, nyavalyás állapotra mutat 's az emberi életműség általános gyengeségén, nedv-hijányán, vagy annak veszettségén alapul. — Hogy a' hajak lehető késő korig természeti állapotjukban megmaradjanak; szükséges eleitől fogva azokat ezé irányos bánás, vagy betegség esetében gondos ápolás által erősíteni. — Midőn a' természet, emberi fejre hosszú sűrű hajakat rendelt, nehezen ügyelt arra, hogy ezen ajándékot, viseleti divatok 's fényűzés, rendeltetéséből kivetkeztetve, azt csupán diszesítő ék-szerévé fogják a' fejnek változtatni, 's innét a' két nemnél különféle fonák bánásmód sürgeti e' természeti fej-véd, 's ékességnek időnap-előtti elsatnyulását, vagy kihúlását. — A' férfi, műveltebb nemzeteknél elnyíri haját, főlöslages lévén kalapok és sipkák alatt annak természeti nagysága. De növést, divatos szabályok után többnyire természet-elleni irányokra kénytetni, dörzsöli, sőt meleg vasakkal is fodorítja, 's ez által a' haj-hagymáknak elgyengülését 's a' hajak kihúlását siettetni, melly állításnak bizonyosságául szolgáljon azon számtalanszor több kopasz, a' férfiak, mintsem a' nőnem között, — 's hogy a' kopaszodás inkább előről kezdődik; bár tagadni nem lehet, hogy gond, aggodalom, mélyebb eszméletek a' férfiaknál szinte nagyon elősegítik a' hajak kiszáradását 's kihúlását. A' nőnem természeti fej-ékül használva haját, 's inkább fedetlen fővel járva mintsem a' férfiak — hosszúra növeszti haját, azt különféle csomókba 's galandokba füzendő. De itt is a' sokféle hajkenőcs, 's a' szinte soknemű borzogatás, fodorítgatások, ellenségei a' szép hajnak, — azért nem leendő talán helytelen o' cikkely alatt néhány

czélirányos szabályokat adni a' nevendék nőnemnek, haja illendő ápolásának ügyében. — Még fölebb midőn a' ruházatról szoltam, említém a' fejnek fedetlenül hor-dását nevendék leánykáknál, midőn ugy is nagy a' ha-juk, 's ehez még a' következőket kapcsolom. — Tisz-taság itt is az első, azért a' hajak fésültetése egy nap is el ne mulasztassék. A' haj fényének 's szépségének legnagyobb ellensége lévén a' por, ettől a' hajak őriz-tessenek, 's poros helyről, vagy táncz-teremből haza jövén, azonnal kibontatva a' hajak sűrű kefével megtisz-títassanak, 's mivel a' sok por kiszárítá; valami fris olajjal meg is kenettessenek. — Hideg vízzel mosás rendesen ártalmas, kivált különben is száraz hajúak-nál, mert a' hajakat, tápláló olajos nedvöktől fosztja-meg; azért csak a' kiknek természetnél fogva igen zsí-ros hajuk van — használandó, visszaélés nélkül, 's illő óvakodással meghúlésektől. Szárazabb hajúak valami fris szagatlan lágy olajjal — (dió vagy mondola olaj) adhatnak hetenként egyszer kétszer táplálékot hajuk-nak; de általában kerüljék a' soknemű 's szagú hajke-nőcsöket, mint a' mellyek kivált mód nélkül használtatva a' hajon hamar megavasodnak 's akkor csipőségökkel felette ártalmasok. Mivel bizonyos, hogy a' haj gyakori nyirés által növéstre sürgettetik, 's hosszú hajak haj-landóbbak a' kihúlásra; azért ajánlható a' nőnemnek, hajából minden 4—6-dik héthen egy darabkát elvágni, — 's különösen akkor el nem kell ezt mulatni, ha a' hajvégek meghasadozni észrevétetnek; mert így a' haj többé nem nő, míg a' hasadásokon felül — el nem vá-gatik. — Éjszakára engedtessek nyugodalom 's termé-szeti fekvés a' hajaknak is. Azért felmentve fésű-igák vagy más rabszolgai lánczok 's kötők alól — bocsátas-sanak szabad fodrokban alá. — Egy practicus orvos *)

*) Erprobte Mittel das ausgehen der Haare zu verhindern. — Leipzig, 1825.

kis értekezésében a' hajápolásról, más kenőcsei között e' következőt ajánlja néha használandónak: végy 16 lat fris, és előbb rózsá vizben megmosott disznó zsírt, 4 lat fehér viaszt, 's miután a' kettőt lassu melegen egybe olvasztád, lassanként adj hozzá 6 lat rózsá vizet, 12 csep rózsá olajat, 20 csep narancs olajat, mellyek patikából kaphatók. — Ha a' hajak ritkulni kezdenek, 's kihúlásuk, valamint a' következő kopaszulás már szembetűnő, feltéve, hogy különös ok,; mint nehéz idegnyavalyákból lábbodozás — előre nem ment; ekkor a' csupa 's közönségesen esmert kocsonya zsírt, igen fogatosnak állítják, kenőcsül használva. — A' fent idézett értekezés hajhulás ellen következő kenőcsöt is ajánl: végy 2 lat olvasztott, 's megtisztított marhavélót, keverj hozzá egy scrupulusnyi china vonadékot (Extr. Chinae) patikából, — 's a' kezdő húlésnél adj hozzá 12 csep szegfű s. u. a. Bergamott olajt, mellyel naponként, vagy 2—3 napban egyszer kell a' haját kenni. — A' fejnek megkopaszult hejeire, hova új hajak idézendők, Dr. Dzondi után ezen kenőcs ajánltatik: végy 2 lat marhavélót, — egy lat babér olajat, bergamott, lavandula, szegfű olajat tiz—tiz csepet. Evvel kell 's pedig ha lehet leberetvált helyét a' kopaszságnak naponként bekenni; de vigyázva kell vele bánni, mert — a' babér olaj mérges. — Trommsdorff ezt ajánlja: végy egy font marhavélót, mellyet tégy tiszta öveg palaczkba, hozzá adván 1 lat szerecsendió virágot, 1 lat szegfűt összetörve, 's 2 lat babér levelet összevágva. Ekkor a' disznó hólyaggal jól bekötött palaczkot tedd egy oserép fazékba, lyukat szurván a' hólyagon, öntsd-fel vízzel, hol hat óráig főljön, az elfőtt vizet a' palaczk körül feleresztve. — Most kivéven a' palaczkot, foglalatját egy kifeszített vászonra öntsd-ki, 's míg meg nem hül, erősen nyomd-

át, mely a' kívánt kenőcsöt adandja — az esténként hajra kenendőt. — A' Bardana gyökér 's China héj-főzet nem annyira haj növesztő, mint haj hosszító szer, azért rövid hajuak használhatják a' következő készítés szerént:

Végy: China hajból 2 —

Bardana gyökérből 4 latot.

Barna sert mintegy 2 iccét. — Ezen keveréket hagyd 24 óráig bedugott edényben állani, — 's azután megszűrve esténként mosd vele a' hajadat.

Haj festések, miket az asszonyi hiúság néha ősz, vagy veres hajknál enged magának, általában kárhuzatosak; mivel mind azou festékek, mellyek használandók nagyobb részint ólom, kéneső, vagy kénkőből állanak 's mint mérgek hatnak egészséges testre, —

4) Szemek.

Ezek a' lélek legtisztább tükörei, mellyekben gyakran hibátlanul mutatkozik annak belső képe, 's híven másoltatnak, annak változásai is. Fen, és szabadon forognak a' szemek, ha tiszta és szabad a' lélek, míg szüntelen sötét zúgot keres rejtező szemeivel a' gonosz, — kedv ragyog a' víg szeszélyűnek szemén, melly gyász fátyollal van bevonva a' busongónál, — szelid csillagfényvel ég a' szerelem, vad lánggal zajlik harag és gyűlölség a' szemeken, — életet lövel az egészség, 's szánásra indít nyavalyás pislogással a' beteges életműség, — 's illy nagy befolyásuk van a' szemeknek különösen a' nőnemű szépségre. — Ha csendes a' lélek, 's indulatzaj vagy szenvedély-vészek által túlságokra nem kapatva béke-angyalként lebeg-fölötte a' megelegetés, — ha a' leány csupa szív, és érzemény, ön nemes méltóságának szerény tudatát mélyen hordva tiszta keblében;

egy ilyennek, szívet fog bizonytal hatni lelkes tekintete, 's nézte bájjolandja még a' legridegebb kebleket is menyeyi ártatlanságának varázs-bájával. De mind erre lelki formálódáson kívül, mellyről alább leendő szó — megkivántatik a' látó életműveknek épsége is, mellyről most teendünk egy két szót. — A' szemeknek erősítés, 's épségben tartására következő szabályok szolgáljanak sinór mértékül:

1.) A' szemek eleitől fogvást tartó gyakorlásban legyenek, melly mégis túlságig soha ne üzessék.

2.) Egy tárgyra meresztve sokáig ne legyenek, valamint őriztessenek fénynek és homálynak, hidegnek és melegnek egymást hirtelen felváltó hatásaiktól.

3.) Kényességből, vagy nem tudom én miből, közel nézésre ne szoktassanak; hanem majd távolítva, majd közelítve a' tárgyat, a' valódi lát-távol — *Schweite* — kitaláltassék, az azontul szorosán megtartandó.

4.) Mihelyt tartósabb megerőltetés után a' szemeknek fáradtsága érezhető; azonnal szükséges nyugalom engedtessek nekik, melly közben a' tiszta friss vízzel mosogatás kellemesen feleleveníti a' szemeket. —

5.) Mig csak lehet a' mesterséges szemüvegek el-távoztassanak, mert az ép szemek is annyira hozzájok gyengülnek, hogy azután nélkülök hiányos leendő a' látás. — Egy kisasszonyka szemüveggel élésre akart barátneját bírni, midőn ajánlatára az mentegetőznék, hogy azon semmit nem lát; így hitegeté: „oh az semmit sem tesz, — én sem láttam rajt először semmit, 's im most meg nála nélkül nem látok.“ — 'S az a' különös, hogy olly rendből legszámosabbak az illy szemüveges vaksik, mellyben kényelem és jó mód, a' szemeket sem megerőltetni, sem elgyengülni nem hagyná. — És sok szegényebb sorsú leánykák, kiknek huzamos varrás és kézi munkák által kell életökről szorgoskodniok — illy üvegek nélkül ellehetnek! Ha már épen külö-

nős szemgyengeség miatt rászorúl valaki a' szemüvegekre, legalább csak akkor nézzen rajtok, midőn elkerülhetetlenül megkívántatik neki valami messzebb tárgynak tisztább fölvétele. Az arczfátyoloknak, úgy a' nőnemi munkák 's foglalatosságoknak a' szemekre hatását — főlebb már érintettük. —

5.) Fogak.

Nem annyira szellemi, mint testi tekintetben, elkerülhetetlenül szükség a' nőnemnek ezekre ügyelnie, — mellyeknek fonák bánás vagy gondatlanság mellett megromlása, vagy kora elvesztése, egészségnek és szépségnek egyformán árt. A' mosolygás, a' beszéd, csak úgy lehet egészen bájos, ha nyiltával a' rózsaszín ajkaknak, hijánytalan, egyenlő rendű 's hófehér fogak tűnnek-elő. Mire nézve illő vigyázat legyen a' nevendékre, hogy szilajabb játék vagy veszedelmesen történhető esés közben fogait el ne veszítse, valamint arra is, hogy azok rendetlenül ne törjenek-át az inyeiken; melly hamar meg-eshetik, ha a' mozgó tejfog ki nem vétetvén, alatta a' maradó fog kibujván, azt félre nyomja. Illy esetben hát a' rendetlenül álló fog jókor még kihuzassék, sőt későbbben is, ez által a' fogak illő rendes helyzetöket megfogják nyerni. A' mi a' fogaknak egészségben tartását illeti, erre nézve is legfőbb a' — tisztaság. Erre nézve minden reggel, minden evés után a' száj fris vízzel kiöblítessek, ezenkívül reggelenként sem csupa ujjal, sem arra takart vászon darabbal, mint némelleyek fonák okoskodásból teszik; hanem finom, nem erős, de nem is épen csupa lágy fog-kefécskével, még pedig nem keresztben, hanem az alsóknál alólról föl, felsőknél felülről le-felé tisztogatassanak. — Fogpornak legcélszerűsabb a' finom porrá tört égett kenyérhéj — vagy szén. Ez fehéríti a' fogakat, 's

mint minden rothadásnak ellensége, legtisztábban tartja, 's szagatlanítja a' száj-üreget. — Óvakodást javaslok itt holmi tarkabarka, illatos, drága fogporóktól, mellyek a' fogaknak hófehérséget ígérnek, 's azt kis időre csakugyan meg is adják; de maró szerekből levén többnyire szerkeztetve, a' fogmázat — Glazur — lassanként lekorholják, aztán a' fogakat feketítik 's kora ki húlásukat okozzák. — A' fogaknak kellemetlen sárga színök többnyire a' tisztátalanságból származik; azért a' fenírt módon könnyű rajt segíteni. — Különös esetekben, taplós vérző inyeknél p. o. orvosi tanácsból lehet más porral is élni, — 's lássunk most illy beteges eseteket is a' fogakra nézve. A' fogak néha borköves kéreggel vonatnak-be, fehérségöket símaságukat elvesztve. Linné ez ellen hasznosnak állítja az eperrelélést, melly kellemes gyógyszer; de a' reszelt alma lével tisztítást is hasonló foganatúnak lenni mondják. — Deboze dicséri a' pipa-hamut, mellyben csak a' hamag — Potasche — lehet munkás. Deaume *) az eczetsavat Ratanhia festvénnel ajánlja, melly által mint állítja, a' fog-borköben fészkelő álatocskák is, tojáskaikkal együtt rögtön meg öletnek. — Gräfe javasolja Deschamps fogporát, melly ez:

Rp. Chlorureti calcis sicci grana quatuor.

Corallor. rubr. pulv. drachm. duas.

M. 'S ezt egy spongyia kefécskével kívánja használtatni. — Pitschaft **) következő port dicsér a' fogborkő képeltetése ellen:

Rp. Rad. calam. arom, unciam semis.

Kali carb. drachmas sex.

Olei caryoph. scrupulum unum.

*) Andeutungen einer rationellen heilung des üblem Geruchs aus Mund und Nase. Zeiz 1830.

**) Hufeland u. Osann — Journal d. pract. heilk. 1832.

M. f. pulvis subtilis S. Fogpor. 'S evvel hetenként egynehányszor tisztítassanak a' fogak.

Csupa fogtisztító 's erősítő porokul ajánltatnak a' következők:

Rp. Pulv. carb. Tiliae

— cort. peruv. *aa unciam semis.*

— gummi myrhae *drachm. unam.*

M.

Fantini: *) Rp. Cremoris tartari *drachm. quinque.*

Pulv. cort. chinae r. *drachm. duas.*

— — Cinnamom. *drachm. unam.*

M.

Siemerling: Rp. **) Acidi phosph. sicci
drachm semis.

Pulv. carb. Tiliae

— rad. calami *aa unciam semis.*

— cort chinae r. *drachm. duas.*

— Myrhae *drachm. unam.*

ol. Bergam.

— Caryophill. *aa guttas quatuor.*

M.

Taplós és könnyen vérző inyekre Klein ***) a' Ratanhia gyökeret magasztalja, mellyet csupán rágatni javal, vagy vonadékját az inyre dörgölni, 's gyökerének főzelékét egy kis eczettel száj - öblítésekre használni. — Ajánlható a' következő fogpor is:

*) Giorn. di. med. pr. comp. da V. L. Brera Vol. IV. Padova 1813.

**) Hufeland Journal d. pract. heilk. 1830. Jul.

***) Abhandlung ü. d. Ratanhia. m. einer Vorrede, v. med. Rath. v. Klein. Stuttgart 1818.

Rp. Pul. cort. peruv.

— Terrae Catechu

— Sangv. draconis.

— rad. iridis flor *aa scrupulos duos.*

— rad ratanh. *unciam unam.*

ol. caryoph. *guttas sex.*

M.

Alkalmas helyen lehet még itt szó a' szájüregről is, melly sokszor kiálthatatlan bűzzel — kellemetlen; pedig mellynek szagatlannak kell egészen lennie! Ezen szájbűznek többféle okai lehetnek u. m. maga a' tisztátalanság, ha t. i. a' szájnak rendes kiöblítése étel után elmulasztatik, 's kivált ritkább foguaknál, ha hus vagy más étel darabok akadnak a' fogak közé, — 's ott peshedésbe mennek által. Ezért a' fogvájóknak nagy befolyásuk van a' szájra, mellyek egyszerű tollakból legcéli irányosabbak, 's mellyekkel a' fogak közt maradt étel részecskék szorgosan kitisztítassanak. — Oka lehet e' szájbűznek még, ha valamelly fogat csontszú — caries — emészt, 's így benne bűdös ev választatik - el, a' mi kellemetlen szagán kívül nyállal, 's étellel a' gyomorba vitetvén, az egész életműség ártalmára leend. Azért illy állapotban kettős szorgalom fordítassék a' tisztaságra. Ajánltatnak ugyan több szerek a' fogaknak e' baja elen, ugymint a' villó - sav, — ac. phosph. — ebből 30. esepet, fél unczia Myrha festvénnel keverve, — *) továbbá hüsz aszand — assa foet — Myrha, — 's különösen ajánla Gräfe a' Chlórmezsz égett boros olvadékát, **) mellyet pamuton az üres fogba kell ten-

*) Lentin — Beyträge zur ausüb. Arzneyw. 2. Bd. Leipzig 1798.

**) Gräfe u. Walther Journ. 1831. Bd. 15. 4 heft III. mellynek készítése következőkép' van leirva: Rp. Chlorur. calcis sicci unc. tres. Aquae d. s. unc. duas. Tere in morta-

ni, vagy vízzel föleresztve szájmosónak használni, — azonban leggyökeresebb orvoslás leend — a' fognak kihuzása. — Más betegségek is hozhatják-elő a' szájbűzt, mint a' higany - kór — morb. mercur. —, a' Scorbut, — itt tehát ezek gyógyítassanak. — Néha származik a' bársing — Speiseröhyre — alsó végének tágságából, mellyen aztán a' gyomorban már peshedő ételbűz a' szájba felhatva, annak kellemetlen szagát okozza. Ekkor a' baj többnyire gyógyíthatatlan, — azon kell hát iparkodni, hogy palástolva legalább szenvedhetővé legyen a' baj. 'S erre nézve: végy 6 darab citront, mellynek sárgáját finom reszelőcskén lereszelvén azt egy mozsárban keverd jól össze 1. font fehér cukorral, — 's tégy hozzá annyi Trágánt - nyákát — Tragantsthelein — hogy belőle lapdacsokat formálhass, mellyek szárítva, ha szájban tartatnak; kellemes citrom illatjokkal a' szájbűzt kis időre elűzik. Hasonló lapdacsok készíthetnek narancs virágból a' leírt módon, — még a' Trágánt-nyákát is narancs vízzel lehet készíteni, hogy illatosabb legyen. — Chevalier **) következő nyeleteket — ajánl:

Rp. Succolatae pulv. unc. tres.

Carb. veg. lot. et in pulverem subt. redact. unciam unam.

Vanillae drachm. unam.

Mucil. gg. Trag. q. s. ut f. l. a. morsuli, ponderis 18. granorum. 'S ezekből napjában egynehány darabot lehet bevenni.

rio vitr. c. pistilló vitr. adde partem aquae, sepone, decantha. Liquori clarif. adde novam aquam, tritura sepone, et tertia cum aqua ablue, decantha, liquorem decanth. commisce, et adde alcohol 36° unci. duas, olei essent. cujuslibet aliquott guttas. —

*) Froriep's Not. Nr. 16 Bd. XIX. 1828.

Deschamps: Rp. Chlorur. calc. sicci drach. tres.

Sachari unc. octo.

Amyli unc. unam.

G. Tragac. drach unam

Carm. grana tria.

M. f. l. a. trochisci gran. trium. S. Napjában két-három darabot bevenni. —

6) Arcz - báj.

Értetni kívánom ez alatt az idomos arczvonatoknak összehangzólag egy kellempontra huzódását, melly az egész arczra bizonyos szellemi gráciát árásson, — 's kellővé tegye különös szépség nélkül is az ábrázatot. Hogy ez lehet, sőt van, bizonyítják azon leánykák kik valami kikeresett szépség hiányával, deli homlok, ragyogó nagy szemek, finom bőr, piros ajkak 's t. i. nélkül is — tetszenek, 's kik így szoktak megítéltetni: nem szép, de kellemetes. — Erre nézve pedig a' neveléstől sok függ. Valamint ugyan bizonyos egyes indulatokat, bizonyos, és több egymikben — individuum — ugyan azon arcz-vonalok árulják-el: ugy ezen szellemi arcz-báj is, a' vonatoknak bizonyos nyájas összehangzásában mutatkozik. — A' kevély, felvont szemekkel magasan néz, az alázatos lesüti azokat, — az irigy, a' fősvény, mintha mindég savanyú egrest rágnának, — a' haragos, ránczolt homlokával bösz tekintetet mutat, a' vig szeszélyűnek, szóvalan is mosolygóra áll szája, a' gondolkodó magába vonulva, mintegy zárt kripta tűnik-elő — 's a' t., 's innét, minden arcznak más más bélyege van; mert a' kedvencz szenvedélyt, 's a' szokott indulatot ábrázolni segítő arcz-izmok voltak, 's vannak kis kortól fogva legtöbb gyakorlásban. — Ha hát nőnemi arczbájt akarunk nevendékeink ábrázatjára idézni; iparkodjunk

azokat még gyenge korban, mindég kedves érzemények között nevelni. Nyájasság, vigalmak fűszerezzék nevendékeink apró foglalatosságait, — szép szóval édesgettesenek jóra és szépre, hogy örömmel tegyenek mindent (mint ezt alább bőveben kívánom kifejteni). És így, boldog elégedés lévén a' gyermeknek lelki bélyege, 's életöröm ragyogva szemeből, az asszonyi gyengédség 's szelid nyájasság ábrázolására szoktatott vonások, magoktól fogják azon szellemi arcbájt kifejteni, melly különös szépség nélkül is szíveket hódoland, 's közkedvésséggel koszorúztatik mindenütt. Űtés, dobás, szüntelen dörgő feddőzések, elkomorítják a' nevendék lelkét, az arczon bizonyos unatkozó kelletlenség fog mutatkozni, 's az illy kép, némi külső szépség mellett is mindég visszataszító leend. Mennyire szükség ennél fogva ügyelni erre olyaknál, kiket valami kitűnő testi szépséggel a' természet meg nem álda; igen könnyen felfogható.

7) Kezek.¹

Igen sok függ ezektől a' testi szépségre nézve. Gömbölyű, azaz mérsékelt kövér — hogy a' kézfej csontjai ki ne tűnjenek — gyenge fehér bőrrel borított kezek, nem épen hosszú ujjakkal, legtetszőbbek, 's kétszeresen ajánlják a' kedves tulajdonosnét. — Ezen külső szép alkatja a' kezeknek csupa természet ajándék; de vigyázni lehet legalább, hogy a' bőr rajtok el ne durvuljon, mitől leginkább megóv a' keztyű-hordás, kik ezt tehetik, — ügyelve kivált arra, hogy nedves kezekkel külső szeles levegőre soha nevendékeinket ne eresszük. — Keztyűk, mellyek belől szarvas fagyúval, vagy akarmi más lágyító zsírral megvannak kenve 's éjszakákon-át folyvást a' kezeken tartatnak; finom

gyenge bőrt szereznek. — Trommsdorf kéz finomításra következő téstát javasol:

Vég: tetsző mennyiségű keserű és édes mondolát, törd-össze azt jól mozsárban, egy kis vizet öntve-hozzá, melly az olajnak kiömlését akadályozza. Keverj-hozzá két nehezék — drachma — finom porrá tört Stóráxot (patikából kaphatót) 's egy kis mézet. Törd ezt össze-most keményes téstává, mellyet valami bádóg edényben tarthatsz. Ebből kéz közt egy darabkát eldörgölve — mosódj vele. —

Porban e' következőt:

Vég 8 lat mondola korpát, 4' lat árpa-'s 6 lat ris-kása lisztet, 2 lat Florentiai viola gyökér — Iris florent. — port. Keverd össze, szitáld-át, hogy egyenlő finom por legyen, mellyhez adj egy lat tisztított széksót, 's 20 csep rózsá vagy szegfű olajt. —

Kezeken a' körmök is figyelmet érdemelnek, mellyeknek ép 's jó formájoktól, igen függ az egész kéz szépsége. Erre nézve jegyzést érdemel, hogy sem szüntelen nyirbálása, sem nagyra növesztése a' körmöknek tetsző formát az ujjaknak nem ad. Megmutatja az maga magát, hogy meddig és mikor kell vágni. — Az ugynevezett vak körmöket sárga viasszal felpuhítva 's finom üveg darabesákkal vakargatva — tűrhetőkké lehet tenni. Ujjaknak a' muzsika, valamint lábaknak a' táncz — kellő ügyességet ad. —

8). Lábak.

A' kicsiny, kellemes idomú lábak is egyik fő dísz a' nőnemű természetnek, annyira; hogy sok férfiaknak szokása legyen, előbb a' lábat, 's aztán a' fejet nézni a' szépeknél, — 's idomtalan nagy lábak mellett bár mi kitűnő arcz-szépség is tetszésöket még nem nyeri. —

Hogy nagyobb test, nagyobb lábon álljon, ez természetes; de még idomzatosan is kisebbek lehetnek a' lábak, hogy szépség közé számláltathassanak. — A' Chinaiaknál annyira kedves a' kisláb, hogy még a' bölcsőben fekvő kisdéd leányoknak nagy lábujjaikat, talpuk alá hajtják, 's szoros kötéllel szüntelen ezen helyzetetésben tartják, csak hogy a' lábak kisebbek legyenek, — melly kislábuságot annyira viszik, hogy a' nőnem általa alkalmatlan lévén a' menésre, kéntelen, folyvást otthon ülni. — Nálunk illy kislábakra épen, nem vágyódunk; de legalább czélirányos leend, nevéndék leánykákat szüntelen lábhoz álló (cipőkben járattani; mert a' mezítlábak igen el szoktak terülni. — Könnyű mozgás, lejtő lépések, mellyek mintegy tüntetik előlünk a' menőt, 's mellyek mint imént említém okos táncz gyakorlással lesznek sajátjává a' nőnemnek — felette emelik a' lábak 's egész természetnek kellemét. — Különben fő figyelmet érdemel a' láboknak illő melegben tartása, — mi által sok hurutos, náthás betegségek elmellőztethetnek. —

Nem lesz itt, ugy hiszem, helyén kívül egy két szót tenni azon világszerte rettegett láb-hóhérról — a' tyúkszemről. — Áll ez a' lábujj bőrének egyenetlen nyomásoktól okozott megvastagodásában 's keményedésében, melly mintegy hegyes gyökeret formálva, az alatta fekvő érzékeny lágy részeket a' csont körül szurván, néha szenvedhetetlen fájdalmakat okoz. Elvesztéséről ennek csak álmodni is haszontalanság, ha csak a' cipőket is valaki, kedvéért el nem hagyja, — bár sok csuda rásópok és kenőcsök árultatnak kiirtására, drága pénzen. — Legokosabb minden két hétben éles késecskével, vigyázva, hogy meg ne vérezzük — lemetélni kérgét, sárga viaszt vagy diachylon flastromot tapasztva-rá, melly lágyan tartja, 's így legalább a' cipőtől nyomatva, ő viszont nem nyomhat. — Külön-

ben hogy nagyobb lábakat kis cipőkbe akarni szorítani — épen olyan nevetség, mint azon egyszeri ember, ki egyik szüretjén termett két akó borát egy akós hordóba kívánta szorítani — ugy hiszem — elég világos!

MÁSODIK RÉSZ.

Lelki nevelés.

I.

Általános észrevételek.

A' főlebb mondottakra ügyelve, ha a' természet sem vala épen mostoha; ugy egészséges, szép gyermekekben fogja az anyai gond föllelni — gazdag jutalmát. — De mint már érintettük, mind ez még nem elég, így csupán szép állatokat képeldünk, hacsak a' lelket is, ezt az Istenség mennyei szikráját, nevéndékeinkben lehetőségig ki nem miveljük. — 'S kivált pedig a' nőnemnek van erre különös szüksége, melly annyi lelki zivatarnak, 's olly gyenge erővel — van kitéve, — melly világi benyomásokra ügyel inkább, mint a' mélyebb elmélet fontoló szavára, — 's melly gyakran lánggal borítva-el túlságokra ragadó képzeményektől; csak az érzelő szívnél keres vég - menedéket, a' nélkül, hogy a' komolyabb ész hideg szavára hallgatna! A' fiút tanuló pályája többnyire korán kiragadja a' szülei háztól, számúzve a' forró anyai ajkáról — idegen hideg keblekre, 's hogy e' rideg úton haladhasson, ön lelki erejét egész teljében ki kell fejtenie: a' leány, mint örökös gyermek, szüntelen kedves anyján csügg, — az apai házon kívül mást, csak vendégképen lát, hol ismét más gondja alatt töltheti ked-

vét; míg eljő az idő, mellyben egy idegen mátká, egyszerre egy szokatlan, egészen új világba ragadja. 'S melly ritka a' leány, ki e' nagy változásra, illőn el legyen készülve, 's elég lelki erővel 's kiállt világi viszontagságokkal edzve, eltűrésére e' nagy ugrás bódító zuhanásának. Jajgató [fuldoklások közt, könnyel ázó szemekkel, mintegy eszmélet nélkül tétetik többnyire kocsiba a' messzebb vitetendő menyasszony, — kifárad a' férj vigasztalásaiban, míg ő kifáradhatatlan — sopánkodásiban, pedig egy pár hét vagy hónap múlva kedves lesz az új hon, 's átlátja — milly jó néki ott lennie! — 'S mind ez mért van így? — mert ritka leány lép kellő előkészületekkel e' fontos pályára, — ritkának adódik alkalom világot esmerni csendes otthoniségében, ritkának van előleges helyes esmérete ön rendeltetéséről, — 's ritkában kelletig kifejtve a' lelki erő, hogy azt egy kis változás zavarba ne hozza, 's szembe szállni egy kis sorsvésszel — el ne rémüljön! — Ugyan miből áll a' mi leány nevelésünk?! nézzük-át a' bölcsőtől, nevelő intézeteken keresztül, egész a' menyasszonyi kézfoógig. A' világról még legkevesbé sem eszmélő kisedd leányka, tele pántlikázva, csipkébe takarva hordoztatik, mint mutatni való kép. A' szemesebb nevendéknek, megszólalás után, idétlen tréfái — éles elmét gyanítatva — dicsértetnek. Most egy kicsit kezd már csinosodni, haja tisztán — símán fűsülve, fodorítva, — ruhája mármár divatbeli, — mellé ha még egy kellemes idomú ábrázat is van a' természettől adva; minden szempél, melly rajta megakad — hányszor lesz oka hiúvá lenni e' nyilatkozásokon: „beh szép — beh szép kis leány!“ — Most fővárosba, nevelő intézetbe viszik. Itt megtanulja mi szép, mi nem szép? azaz, mint üljön, álljon, menjen, beszéljen, nevensen — hogy — szép legyen! Majd egyikét hímzett erszényt, vagy dohányzacskót apja névnapjára, vagy egyikét — a' mestertől kijobbított

rajz-művet küld haza; 's ismét — mi derék, 's munkáiban is — mi szép kisleány! — 'S így pár év alatt elvégezve a' tanuló pályát, feszes vállba fűzve, új divatu rubáiban haza megy — kisasszonynak, hol — kivált ha gazdag, előre már száz imádó várja költői hévvel, 's csakugyan többnyire — költői szívvel is — fogadva, a' nem látás óta remekké vált angyalt. — Ezen túl társaságok, bálók, fürdők, váltják-fel egymást szemvakító mulatságaikkal. Minden felől az üres cifra hódolat, míg egyszer a' — vagy leggazdagabb, vagy legszebb, vagy legcsábítóbb szerencsés leend viszont-hódítani. Az édes képzeményeken andalgó leány csak boldog jelenének él, rózsát látva minden kórón. Hozzá járul a' szülei egyezés, vagy ha nem; ájuldozások, 's emésztő könyvek által kicsikartatik az. A' kézfogó napja meghatároztatik, 's ekkor ismét nagy városra — vásálni, és vásálni mindent, a' mi csak szemet és szívet vakíthat: 's ott áll fehér habzó selyemben a' brillánsokkal ragyogó — gazdag menyasszony! Mi leend egy nőnek kötelessége, miben áll egy háznak, ha készből is, de renddel tartása, — miféle viszonyok lehetnek egy férj és feleség között, — mi egy anya 's annak kötelességei, — 's több illy csekélysegekről, általában — bölcsen hallgatnak. Egy illy menyasszony pedig feleség, hihető anya, 's ekkor bizonyosan nevelő is fog lenni! — 'S mégis — panaszává teheté a' világ, hogy a' férfiak mindinkább kezdenek nőtelenkedni, — 's hogy olly kín a' házasság élet, 's többnyire szerencsétlen! — — Hihető, én vakmerősködőnek fogok tartatni, hogy e' tárgyban, 's így szólalék-meg; de nevendék nőnemről írván, mellynek utolsó főrendeltetése egykor anyává 's nevelővé lenni: helyén gondolom e' gondolatokat lenni, — 's bátran elmondani mindent, mit e' Nemnek testi 's lelki épségére hasznos befolyásnak

lenni ön meggyőződése helyben hagy; orvosi 's polgári kötelességemnek esmerem. —

Általános észrevételeim e' tekintetben ezek:

Külső üres fényre 's hiú czifraságra nevendék leánykákat — ne szoktassunk, különben is nagy hajlandósága van illyekre e' Nemnek, melly csak korlátok között teremheti igaz gyümölcsseit. Erre nézve, minél egyszerűbb az öltözet, minden tarkaság 's rikító szín nélkül; annál kívántabb czélra vezet. — Illyet legtöbbet fog látni köz életben is a' leányka, 's ön személyeeskéjét is olyannak [fogja csak tartani (a' mi legszebb virtus) mint a' millyen legtöbb van, Ellenben, drága, igen kitűnő öltözet, millyennek párját nem igen látja; egyenesen e' gondolatra vezeti az eszmélkedőt, hogy ön személye is olly drága, olly kitűnő mások felett; 's ezért el fog kevélyedni, (minél ismét rútabb dolog nincs). —

Ön figyelmét, magára a' nevendékre sohase fordítsuk, azaz, ne vétessük vele észre, hogy: figyelem van rá. — 'S erre nézve ha szép; tükörre ne szoktassuk, nem nyilván tiltva ugyan ezt meg tőle, mertigy kíváncsivá tennék őt, ezt lopva tenni; hanem csak az alkalmat távoztatva-el. — Fejtőző testi kellemeit ne dicsérjük, 's másoktól dicsértetni ne engedjük. Majd eljő az idő, mellyben ezt gátolni többé ugy sem lehet, 's ekkor el-lesz már készítve a' leány, csalóka hódolatok hizelgő szavainak egy könnyen hitelt nem adni. Legjobb akár melly leánykával elhitetni, hogy ő is csak olyan, mint más, sőt hányan vannak még különbek! 's így testi szépségében alacsony dicsőségét nem fogja soha keresni — nem lesz kevély.

Általában finom bánást kíván a' nőnemi nevendék. Olyan az, mint árnyékban nőtt gyenge virág, mellyre a' durvább szellő is — ártalmasan hat. Kemény, illetlen bánás tompává teszi a' lelket,

mint kemény fa a' finom élű kést, — pedig jaj a' leánynak, kiben eldurvulva vannak az érzelmek 's letapodva a' lelki finomság, felséges bájoló tulajdona e' Neknek. Útésről — szó sem lehet egy leány nevelésnél, mert a' szolgálai vessző, testet és lelket fog nála törni. — Szóval, pedig hizelgő édes szóval kell szépre és jóra szoktatni eleitől fogva a' leánykát, 's megnyerni bizodalját, hogy a' mit nevelője mond, szent legyen előtte. Csak a' maga akaratját a' nevelő ne hagyja teljesíttelenül nevendékétől, 's akár mi módon, az erőszakot kivéve, — és csak annyira vigye, hogy a' nevendék féljen tetteivel tetszést nem nyerni, ne azért ugyan, hogy majd érte vessző éri, hanem csupán azon szégyenből, hogy nevelője előtt evvel tetszést nem nyer; ugy bizonyosan nyertes már, 's nevendékéből lelkes leány váland.

Akarat és kívánságra nézve: mivel minden leányt mint egyegy sorsjátékot lehet nézni, ki ön erejéből soha meg nem állhat, — ki mindent más kezéből vár: szoktatni kell ezen (nem feszegetem kellemes-e, vagy kellemetlen) rendeltetéséhez — a' nevendéket. 'S így czélirányos leend minden kívánságát 's akaratját a' leánynak be nem tölteni, — azonban viszont — néha nem várt örömeikkel lepni-meg. — Türelemre szoktatjuk így a' nevendéket eleve, melly nélkül asszony nem lehet-el, 's mellyel drága kincsen meg nem vásárlandó nyugott lelket formálunk — nyugottat a' sors viszályain, mellyek közt elégedést nyer a' szív e' reményen: hogy a' végzettől rossz után még jóval lehet látogatandó. — Fiú gyermeknél több szabadság engedtetetik kívánságnak és akaratnak; mert ő, hatás-körében mindég te v ő szerepet játszand, — neki czélt kell érni, gyakran török-szakad! A' leány szelíden simúljon sorsához, mert ő más gondja alatt van, és sem evvel, sem amavval dacolni ne tanuljon!

Asszony nevelje a' leányt, mert egy Nemben, rokonérzelmek fejtődnek-ki, mellyeken barátsággal 's bizodalommal szövődnek össze a' lelkek, — 's csak illy lelkek formálhatják, művelhetik egymást. A' két Nem egymás ellenébe van téve, mellyek között egy bizonyos nemi kontraszt, szerelmet szül, — barátságot ritkán. 'S innét — ritka a' férfi, kinek igaz asszony-barátja volna a' szó valódi értelmében, és viszont, — mert a' barátság hasonlót keres, nemre korra, véralakra és sorsra nézve, míg a' szerelem ellenkezőn gyúl-fel. — De meg zajosabb, szabadabb is a' férfi társaság, mellyben könnyen elszilajodhatik a' nevendék, hogy valódi gyengéd asszony belőle soha sem váland. Ön neme esméretlen marad előtte, 's a' másiktól kapkodott tulajdonok elférfiasítják, hogy utóbb sem egyik, sem a' másikhöz nem tartozhatik, pedig:

Gyűlöllek én asszony-férfi
 Ki kiléptél rendedből,
 'S téged férfiasszony, a' ki
 Kicsaptál lány nemedből.
 Herkulest, ha rokkát pörget
 Nem lehet nem nevetnem,
 Minervát ha fegyvert zörget
 Lehetetlen szeretnem!
 Határa van a' két Nemnek,
 'S nemcsak nem kecs az érdemnek;
 Hanem hiba 's csorbaság,
 A' ki ezen általhág! — *)

Vidor és élénk legyen a' leány-nevelés, hogy — mire nagy hajlandósága van — érzélgés ne fészkeljen lány szívébe. — Holdvilágon andalgás, so-

*) Kisfaludy-Sándor. Himfy szerelmei.

hajtások és köny a' boldog multra, gyáva kesergés egy haszontalan olvasáson, 's több illy idéltlen érzékenykedések, ugy hiszem — egy férjet sem fognak mulatni. Földi pályára — melly borúlt és derült, virágos és tövises — kell szoktatni előre a' nevendéket, nem csapongó képzelmeken ideál-világba repkedtetni, mellyet maga alkot magának a' gondolat, 's mellyből ha földi létre — mint gyermek álmából — ébresztetik; sírva fakad. Innét aztán az ideg - gyengülésből származott sokféle görcs - baj, 's innét az orvost férjet és mindent türelemben kifárasztó méh-görcs — hysteria —. Tanulja a' nevendék hol lehet — megragadni az élet kedveket, — de kétségbe nem esni ha néha helyettök az élet - gondok — őt kapják nyakon. 'S ezt elérjük, ha nevendékeink figyelmét szüntelen a' világon tartjuk, holmi bűbajos mesékkal lelkét nem ingerelve, — ha az élet jó 's rossz oldalait megmutogatva, illő keménységgel párasítjuk az asszonyi gyengéd, olvadékony szívet, — ha egy nyomorúlt kolduson vele könyeket nem hulajtatunk; hanem alamizsnát adatva véle emlékeztetjük, milly sok oka van neki ezen szegény fölött örülni az életnek, 's ket-tős ösztöne a' munkássághoz, hogy hasonló szerencsétlencnek javaiból juttathasson, — ha megesmerkedtetjük őt a' természeti dolgokkal, hogy gyönyörködjék annak még borzasztó játékaiban is, és a' villámok tűz - czikázásikon, 's föld ingató dördületein sötét fellegeknek, a' helyett hogy vánkos közé rejtőznék, 's ájulva, segedelmetlen rogyna szükség esetében öszve — illő óvakodás mellett kedvét lelje, — hogy egernek, póknak, békának meglátásán halálra ne sikoltsa magát mást is elrémítve, 's haszontalan ijedelmes bajt okozva gyakran magának! — És csak így lehet a' nevendék ön-állású, 's erős karakterű, — így daczolhat világi bajokkal, mellyek rajt soha tökéletes diadalt vehetni nem fognak, — 's így használhatja okosan e' maroknyi

életet, maga, és az, kivel valaha közelebbről kötendí-
össze sorsa — örök sopánkodás, 's untató panasz, és
nyavalyák helyett.

Adjunk hitelt — mutassuk legalább hogy
adunk — nevendékünk előadásinak; de olly
helyezethen tartsuk magunkat mindég hozzá, hogy általa
megne csalathassunk. Ha kételkedünk előtte, sőt nem
hisszük szavait, eszébe juttatjuk, hogy a' dolgot másként
is elő lehet adni, mint ahogy' van, — pedig igaz mon-
dás a' jó léleknek egy fő vonása. Ha bizonyosok let-
tünk már a' hazugság felől, állítsuk őt szembe a' do-
loggal, 's mutassuk meg neki kézzelfoghatólag hogy
épen nem úgy van mint ő mondá, — 's milly rút do-
log az, hogy most csálni akart, — 's szeretné-e ha őt
is valaki így megcsálná?! Ekkor ő szégyelni és banni
fogja tettét, melly szégyen és bánat őt ezentúl job-
ban fogja hasonló tettektől védeni, sok kemény kor-
bácsnál.

Iparkodjunk nevendékeink szívébe jó-
kor becsepegtetni a' tiszta vallás szent
csepjeit, csak ne túlüzésig! — Vallási búzgóságra
nagy hajlandósága van e' Nemnek, melly igen könnyen
babonáskodásra fajúl. Az ó világ Sibillái, Pythiái,
kik szent dühtől megszállva istenséget igyanítának lel-
kőkben, 's tajtékzó szájjal, hajborzadva mondák két ér-
telmű jóslataikat: elég bizonyságok erre. Asszonyok
közt leljük még ma is azon barna jóslónékat, kik egy
darabka szalonáért, bal markunkban látják a' világ
minden szerencsáját. Asszonyok lelnek máig is gyönyört
álmok látásában, 's azoknak magyarázásában, ők vet-
nek kártyát, 's üznek sokféle babonáskodásokat. —
Azért iparkodjunk nevendékeink körül, hogy e' babonás
hajlandóság okos tanítások által megtisztítva, egy fel-
séges tiszta vallási búzgalom ma magasuljon. —
Ne engedjük meg nevendékeinknek, álmukat elmonda-

ni, ne hallassunk velők haszontalan jóslatokat, bűbajos meséket. A' nagy természet legyen tanuló könyvük, mellynek gazdag tárában, az Istenség magas képzetét személyesítve láthatják minden kis füvecskén, — 's hogy ne méginkább egy szív-ragadó májusi reggelnek felséges gyönyörein?!

Oltsuk szíveikbe a' szeretetet, ezt az égi szikráját tisztább lelkeknek. Szeretet, a' nőnem világa, mellyben olly nyájasan öleli az egész emberiséget. Szeretet legyen hát nevendékeinknek minden műve, törekedése, 's vég-célja: hogy szeretve mindent a' uőnemi lélek felséges érzelmeivel — közkedvességet nyerjen mindentől ő is, — hogy szeresse Istenét, hazáját, és nemzetét, — szeresse szüléit, rokonit és az egész emberiséget, — 's ezért ő is — viszont szeretessék! — Itt a' szeretetet megkülönböztetem a' szerelemtől, mellyről alább leendő szó.

II.

Az elme tudományos képelése.

1. Tanulás — Társalkodás.

Nagyon természetes, hogy ez egészen különböző legyen a' férfi és leány gyermekeknél. A' férfi, tudománya után fog élni, becsültetni, egész ifjuságát hát annak tanulásában töltheti, meglett korát abban gyakorolhatja, leánynak erre szüksége nincs; ő otthon marad, a' házi apróbb gondokkal bibelődve, neki élelmet, hírt, dicsőséget férje ad; ő csak kellemesítse a' nehéz pályát uti rózsák-ként. Néki csak józan esze legyen, 's okos fogalma a' tetteges életben előforduló közdolgokról, 's a' mi legfőbb: hogy okoknál fogva hagyja magát meggyőzteni, — az ilyen legokosabb nő, leggondosabb

háziasszony, 's leglább élet-társ szokott lenni. Minden gyengeségei között az asszonynak legtűrhetlenebb a tudósság, mellyel nem ellenkező túlságot akarok ismét értetni, mintha együgyü bambának kellene csak az asszonynak lennie; hanem hogy föllengve elmélődő tudományosság helyett inkább csak természeti esze 's józan ítéléte legyen, mellynek művelésére következőket ajánlok: iskolai pályája iráson, olvasáson 's egy kis vallási esmereteken végződve, tovább ne tanuljon, a' kis leány, hanem egyéb foglalatosságaival felváltva olvasson, természet históriát, föld-leírást 's honni történeteket, Ezeket, kedveltessük-meg okos magyarázatások, felvilágosítások által a' nevendékekkel, csak leczkéjük ne legyen feladva, mit elhadarjanak, — 's így szajkók nem leendenek, 's olvasásuk mindég választott — hasznos. —

Engedjünk nekik később néha helyet míveltebb vegyes társaságban, csak hódolójuk ott ne legyen; mert akkor ismét csak a' szív fog főszerepet játszani, elaltatva az értelmet. — Illyes társaságokban megfognak tanulni — hallgatni, vagy okosan szólni. Elfognak szokni csupa haszontalan hírekkel 's mendemondákkal mulattatni vendégeiket, 's fognak később külön nemből és rangból mindenekkel egyformán bánni tudni. Cseléddel, kát mindég megbecsüljenek 's cselédnek ne tartsanak — foglalatossági körükön túl fársolkodniok szabad ne legyen, sőt ön lány-barátnéikkal is csak felvigyázat alatt. Sokat enged magának az éretlen gyermeki társalkodás tethben és szóban, mellyek utóbb természetté fognak válni (mint illetlen beszéd, mások kigúnyolása, hírhorlás 's. t.) Ha van valaki köztök, kinek tekintete korlátok közt tartja a' fiatal pajzánságot, sok haszontalan 's illetlenségekről elfognak szokni a' leány-gyermekek.

2.) Olvasás.

Ha a' most mondottakra ügyeltünk; jó izlése 's választása, olvasásban is megfog maradni a' leánykának. Azért gazdasszonyságot illető irományok, utazások, nevezetesebb férfiak élete, kellomes időtöltést fognak neki szerezni. Szép-literaturában, holmi iszapánkodó versek, vagy a' lovag - kor élheterlen, ábrándozó románjai, nem neki valók. Az elsőkön busongó lesz, 's csak sohajtani tanul, pedig ez ritkán áll-jól a' szépeknek, — az utóbbiak érzelgővé teszik, képzeletét gyűjtva — melly ugyis mindég lobbanóban van — haszontalan ürességek felett, — a' román hőse ideáljává válik, hozzá hasonlót keres 's ha nem lel — pedig bizonyosokká tehetem Szépeinket hogy illyet lelmi nem fognak — fohászkozik, álmodozik, az olvasott sok „ah!“-nak „oh!“-nak élő viszhangjává válva, — 's ez alatt szépen készül ismét a' már többször említett veszedelmes hysztéria! Fohászkozik, olvasás nélkül is elég oka van életben az embernek, — ha hát csupa lelki multságért akar olvasni valaki; olvasson valami a' világ folyásából merített jó szeszélyű tréfát, melly lelkéből megkaczagtatva, feledtessen vele egykét pillanatra — gondot és aggodalmakat, hogy új lelki erővel láthasson aztán komolyabb foglalatosságaihoz. —

3.) Színházak.

Gyermeknek épen nem valók, mert neki aludnia kell, hogy korán kelhessen. De meg különben is, magasabb költészeti művekhez ugysem ért, a' mit megérthet, az ismét érzelgővé, ideálissá teszi, — képzelmekeket gyűjt, érzeményeket költ a' kebelben, mellyek mindég tanácsosabb hogy nyugton maradjanak. Azon kívül az esti fény szem rontó, — télen hideg, nyáron meleg a' színház.

— A' híréért mégis néha dal- vagy tánc-játékokon, mellyekből keveset ért, csak lát és hall — jelen lehet a' nevendék; de serdülő korban is midőn mintegy privilegiumot nyer már nevelőjítől színházba járni — csak elmés, nem aljas — vig darabokat javaslok nézetni, mellyek élet-képeket mutatnak, mellyekben néha ön csekély személyünket is feltaláljuk, 's nevetünk — és nevetünk; mást semmit! — Toldalékul legyen ide szúrva, milly hő vággyal sovárog a' nőnem minden után, mi gyulékony érzékeinek megfelel. Ő, ha magára hagyják — milly élénken keresi a' legborzasztóbb szín-játékokat, milly felvont figyelemmel késéri a' lélekrázó búbajos elbeszéléseket, történeteket, — milly bámész csodálkozással olvassa a' románoknak, képzelmeket feszítő hőseit, mellyeken — nevetésből, olly könnyen 's hamar sirásra fakad! Milly kíváncsi végre különös újságok hallására, mellyek gyakorlott nyelvét majd szokott mozgásba hozhatandók. — Mind ezeket Virrey után csak azért említem-meg, hogy átláthassuk, a' leánynevelőknek mennyire legyen okuk, minden illyesektől óvni nevendékeiket, hogy belőlök haszontalanul fecsegő masinák helyett → lelkes asszonyokat formálhassanak! —

4.) Nemzetiség.

Hol kívánatosabb ezt fölgerjeszteni, mint a' késő maradék első ápolóinak gyengéd keblében, a' királyoknak, harcz-hőseknek, haza ápainak, tudósainak, művészeinek — első nevelőiben?! Ugy neveltessenek azért a' leánygyermek, mint azt minden külön nemzet saját szelleme megkívánja. Tanulja esmerni a' nevendék hazáját, annak történetét, szokásait, mult és jelen-állapotját, annak lelkesebb fiait, hőseit és tudósait, — hogy ezekhez hasonlók magzatokkal ajándékozhasssa meg

egykor viszont azt. Tudja, és beszélje mindenk fö-
lött hazai nyelvét, mert csak ugy válhat ez általános
nemzeti nyelvvé, ha méltó hódolással hallhatja azt a'
nemzeti ifjuság rokon ajku szépeitől. Buzdítsa és
lelkesítse a' derék nőnem, a' hon javát, dicsőségét
magasítani törekedőknek szives iparkodásaikat; mert va-
lóban csak az ő kezökben van letéve mindezekre a'
mód és alkalom, 's visszaélni e' szép birtokkal, nem
hiszem hogy férhetne, a' jeles nőnem magas lelkéhez!
Ha a' hazai Szép idegen nyelven szól midőn minden
más, hazaiért buzog, — ha csak a' külföld divatinak,
szokásinak, fiainak és nyelvének akar idétlen majma,
's vak bálványozója lenni a' hazaiak felett: ugy aláfor-
dítja bús fáklyáját a' Nemzet geniusa, 's méltán elfor-
ditja nyájas elkeseredett arcát egy olly népről, melly-
nek virági más éghajlat alatt, idegen kertészektol kí-
válnak ápoltatni; holott tápláló nedvöket hazai föld-
ből szívják! — Nemzetiség nélkül állandó karakte-
re a' nőnemnek sem lehet, — gyenge nád ként fog az
hajlongani jobbra és balra, a' leggyávább szél fuvalmá-
ra, bár honnét jöjön is az; 's mellyik lelkes nő kí-
vána egy illy hitvány nádnak tartatni?!

III.

S z e n v e d é l y e k.

Határtalan despotai uralkodása a' szenvedélyeknek
emberi karakter és tettek fölött, nem lehet más Dr.
Fleckles-ként, mint a' testi erő gyengeségének,
és a' nőnemben különösen, a' fejlődés éveiben a' nevelés
és életmod által nyert érzékenykedésnek elkerülhetetlen
következése. — Nem egyebek ezek mint össze szótt
cselekedetek, mellyek a' léleknek többféle mozgásaiból
származnak, 's azt szellemi és testi életünk kárára fog-

lalatoskodtatják. 'S a' mint vagy szelidek és nyájasak, mint a' békes esthajnal, — vagy szilajak és 'ostronlók, mint a' vésszel terhes fellegek: majd boldogságunknak, majd boldogtalanságunknak lehetnek szerzői. Vágy és megvetés, — szeretet és gyűlölség ezeknek közönséges forrásai. — Vágyaink majd édesen majd kínnal epesztenek, a' megvetés többnyire másnak kárarakésztet bennünket. — A' Szeretetből származottak kellemesek, és nemes szenvedélyeknek hivattatnak, mert törekedésök, a' legfőbb jót, szépet, és igazat tűzé-ki czéljául. Szelid leánya szeretetnek a' remény 's mennyei testvére az öröm. — A' gyűlölség kellemetlen szenvedélyeket szül, mellyek szomorú érzeményekkel párulnak, 's nemtelenek, mert czéljök — rossz. Félelem, búsongás, 's harag ennek rokonai, mellyek borús éjjel fedik szellemi látkörünk világát, 's össze rontsolják legvirágzóbb erejét a' testnek. — Ezen rövid leírásából a' szenvedélyeknek igenis átlátható, milly befolyással hatnak szellemi létünkre, majd felmagasztalva, majd lenyomva, majd gyönyörködtetve majd ismét kínozva azt. — De lásunk néhányat egyenként 's különösen alkalmaztatva a' nőnemre.

1.) Szerelem.

Szerelem, ez a' titkos varázs-lény, különböztet meg leginkább barmoktól az embert, nem azért, mintha azoknál, kivált némely fajokban ennek semmi nyoma nem volna; hanem mivel ott csupa testiség, itt szellemi viszonyokkal párulva tűnik-elő, egy boldog nyájas hajnalt derítve az árva létre. — 'S kivált — mint már érintettük — világa ez a' nőnemnek, melly azt a' bölcsőtől kezdve sirjáig kíséri. Szülei szereteten kezd eszmélni a' gyermek, — majd magas rendelteté-

sénél fogva egy eszméletlen kedves lánggra lobbanva a szív, — a szabadon választott férjén csügg egész lélekével. — Anyává létével új pálya nyílik szeretetének, melly egészen gyermekeiévé teszi a hű gondú nőt. — A tisztes mátrona későbbben, elterjedt növedékének él, míg csendes elégedett lélekkel a sir biztató partja felé ballagva, szeretete az Istenség magas képzetén, mint egy vég-félypontra gyűl össze! Boldog, kit idején, 's nem szilaj ostromokkal lep-még e' szelid szenvedély, melly vad őrzöngésekig űzi túlságait sok szerencsétlenségekben. Legyen csak egy, de nyomos és szomorú bizonyossága ennek — az örültek háza! — Az elhibázott, vagy meg nem nyert szerelem, lélekrázó a nőnemi létre! Halálos idegláz — Nervenfeber — méhgörcs — nyavalyatörés, sápadtság, sőt nagyobb mértékben öngyilkosság — ennek szomorú következményei. Azért őrizni kell serdülő leánykákat ennek vadabb lángjaitól, melyek feltarthatást — ha elhatalmasodnak, többé nem eszmérendenek. Magától jöjjen ez, és észrevétlenül a kebelbe, 's csak akkor, mikor elég erős leend már az értelem, a' vér heves zúdulásait féken tartani. Munkás élet, választott társalkodás, nem dologtalan ábrándozó magány, vagy hiú lepkék üres fecsegései — meg fogják ettől óvni az ártatlan lelket; vagy ha annak idejében szereznek, — boldog szerelmet fognak szerezni. Még nevendék korában szoktassék lemondásokhoz, mellyek életben elkerülhetetlenek — a' leányi lélek, 's ne higgye ártalmas érzelő románok után, hogy csak egyetlen-egy híve volna teremtve mindegyik szívnek, kit ha meg nem nyerhet, halálra kell e' sorscsapást könyeznie; — mert — haszontalan, rövid élet után, kora sírt hozand az emésztő indulat, melly kedvezőbb körülmények között égi malasztal virult volna a' kedves élet fölött!

2.) Öröm.

Ez az életnek legkedvesebb fűszere, valóságos tápláléka létünknek, mint világ, melegség, eledlek, — melly nélkül sinlik a' lélek, 's hervad az egészség azon gyenge virág-ként, melly a' nap éltető fényétől, 's újító csepjeitől a' hajnal harmatnak — el van vonva. — Sokféle örömek vannak az emberi-nem számára a' természet gazdag tárában letéve. A' gyermek, játékainak örül, — serdülő korban művészet, tudományok 's baráti szövődések adnak kedvet, — később édes emléke a' jóltöltött napoknak, vidámít, — 's a' boldog jövő reménye kifogyhatatlan örömeikkel kecsegteti lelkeinket. — Jaj azon nyomorútnak, kiben kihalt már minden élet-kedv, — 's ki tárgyat nem lel már melly öröme deríthetné, kívánatosabb annak részvétlen sírba süllyednie. — Használjuk hát a' természetnek ezen becses ajándékát, nevendékeinknek lelki 's testi egészségére; — engedjünk nekik ártatlan örömeiket, 's kedveltségünkkel velök az életet, mert csak az lehet hasznos polgára a' földnek, ki élni szeret! Iparkodjunk lelkük vidámságát föl-ébreszteni; mert vidám szeszély, könnyü vér; hosszú egészséges étellel ajándékozzák hódolóikat. — Ártalomra az öröm csak akkor lehet, ha váratlanul 's teljes mértékben hata' lélekre, kivált, ha az el-fogadására, testi vagy lelki betegség miatt gyenge — 's elkészítve nincs. Illyenkor nyavalyákat hoz-elő, valamint helyes használata gyógyító, — csakhogy ritkán áll hatalmában az orvosnak e' hatalmas gyógyszer.

3.) Bú.

Ellenkezője ez az öröme, 's a' mint az — életadó kedves nap; úgy ez — sötét borongó éj létünk fölött, lassu mérge az életnek, gyilkosa jobb és szebb érzel-

meknek keblünkben. A' busongó egy folyvást tartó izgatást szenved, idegei érzékenyülnek, teste külső befolyásoknak könnyebben hódol. Ő vagy haragos, vagy csendes, a' mint különböző a' véralkat, — álom, étvágy hibáznak, a' vér lassabban forog, az érítés kicsiny rendetlen, a' lehelés nehéz és lassu, innét szívdobogás, ájudozások, görcsök 's a' t. — Tissot — egy apáról beszéli, hogy az nejének 's gyermekeinek elvesztése után mély bűnnek esvén, 2 nap alatt meghalt, 's holttestében a' tüdők gyuladva, 's a' szív megrepedve találtattak. Gaub egy leánykát említ, ki szeretett bátyjának holttestét meglátván földre rogyott, 's amavval egy sírba téteték. Dervin egy asszonyról emlékezik, ki férjének 's gyermekeinek elvesztésével ugy látszék imámmal vevé a' sors csapást; de kevés idő mulva kitört a' bú lelkén egész mértékben, melly rövid időn kedvesei után ragadá. Huh! mennyi baj, mennyi szenvedés, és még halál is? ki vágnék — oh bú! a' te sötét tömlöczödbe? ki epedne a' te lelket égető mérges poharad után?! Iparkodjunk hát e' szerencsétlen szenvedélyt még jókor nevendékeinkről elhárítani, hogy fészket ne verjen a' gyenge lélekben annak utóbbi vesztére. Az orvosnak ugyan kevés szer van hatalmában ezen bajnak gyógyítására; de nevelők és barátnek, sokat tehetnek. Vidám társalkodási kör, mulató olvasás és színjáték, gyakran elfeledtetik bűnkat. Helyes életrend, tápláló fűszeres eledelek, kevés jó bor, száraz tiszta levegő, illatos füvekből fürdők, kocsizás, táncz, kertimunkák, művészet és szorgalom — segítik vissza szerezni elvesztett kedvünket. Szoktassuk nevendékeinket kötelességök után látni, kevesebbet hagyva reményleniök, mint várhatnak; 's féken tartani a' lázadó képzelmeket — így ritkábban leend okuk búra, melly gyakran csak a' túlizgatott képzelet szüleménye, mig t. i. az

ember szédítő magasságán szellemi ideáloknak — a' boldogító valóról megfelejtkeznek.

4.) Harag.

A' harag egy rögtön támadt bús állapotja a' léleknek, mely heves törekedésben mutatkozik elhárítani 's visszafizetni a' kapott fájdalmat. A' haragosnak szemei szikráznak, arca veres, majd halavány, érütése sebes, epéje bővebben 's változva választatik - el. Következései: gutaütés, epés-láz, sárgaság, vérfolyások 's a' t. de ezek is elég ok, úgy hiszem, nevendékeinket e' veszedelmes szenvedélytől óvni, mit leginkább elérhetünk, ha velük nem kötődünk, őket nem boszontjuk, hanem türelemre szoktatjuk, melyre a' nőnemnek elkerülhetetlen szüksége van. — Általában mérsékeljük nevendékeinkben a' szenvedélyeket, 's akkor fognak magukon mindég győzedelmeskedni, — ne adjunk nekik példát, mert a' harag ragadós, kivált haragos emberrel ritkaság harag nélkül tudni beszélni. Vagy a' paroxismus idején mutassunk nekik tükröt 's lehetetlen hogy a' harag által eltorzított ábrázatjukon el ne nevesék magukat 's hogy akkor a' vidámság vonalait arcukon kellemesebbeknek ne leljék maguk is, — 's megtutálva azon összehuzott-vont szájt és szemet — ne iparkodják máskor elkerülni — az illy rémekké válást! —

5.) Irigység.

Kialhatatlan, de gyakori szenvedély a' nőnemnél, mely többnyire fonák nevelés műve; midőn t. i. gyermekek jelenlétében, öregebbek, rokonok vagy barátok, néha nem épen illően olcsároltatnak, 's tetteik ál-fénybe öltöztetve rajzoltatnak. A' gyermek ilyenkor magában eszmél, 's ha alacsonyabban szól valakiről a'

szülei vélemény; magasabbnak látván magát annál — elkevélyedik, 's ellenkező esetben — mert felül mulva látja magát — irigy lesz. Ezen szenvedély igazán csak a lelki szegények tulajdona lehet, kik magasabb éldeletet nem esmernek; mint testi szükségseiket kielégíteni 's mások feletti szerepet játszani. Az irigység nem épen kedvező színben tünteti-ki rabjának karakterét; mert az irigy mindentől le akar valamit vonni, holott a' nemes lélek tulajdona — minden embert boldognak tökéletesnek látni! Anyák, nevelők, vigyázatok nevéndékeitekre, hogy e' veszedelmes, ez utálatos szenvedély lelküket kárhozatra ne vigye. Csepegtessétek szíveikbe a' meglegedés arany csepjeit, tanítsátok őket örülni minden előmenetelen, minden boldogulásan — maguk felett is. Mert ők sokszor késértetben fognak jőni, társaságokban lesznek, hol, ha a' gonosznak magva el van vetve a' szívbe — egy másnak új ruhája, egy neki ejtett szép szó hódolóktól — képesek lesznek velök barátságot rontatni, nekik elégedetlenséget, kedvetlenséget, álmatlan éjet szerezni, mellyeknek következései — megcsökkenet étvágy, gátolt emésztés, kiaszás és ideg nyavalyák lehetnek még!

Végszó.

'S im — vedd-át most tisztelt Nőnem, csekély de szíves ajándékul tőlem ez értekezést, 's engedj neki egy kis helyet kecs-asztalkádon, hol az öveg mellett, szolgáljon ez neked szellemi tükörül, mellyben ön képedet tisztán és leplezetlen láthasd, — 's láthasd ön méltóságodat, hogy kevély légy azt szüntelen fentartani, — láthasd mi tesz bájlóvá az életben, hogy abban tökéletesedj, — és láthasd, mi von homályt tiszta képedre, hogy azt eltávoztatni iparkodj! — Híven akarám rajzolni Nemedet — engedj-meg a' tapasztalatlan ecsetnek a' néhol hibás vonásokért, — méltó koszorút

akaréék fanni fejedre — bocsásd meg, ha kopár mező-
kőn vándorolva, egyszerű réti virágokat tudék csak
gyűjteni tiszteletedre, — egy kincstárt akaréék nyújtani
számodra, mellyben kellemeiket lelj testi és lelki ékűl;
— de nézd-el, ha szegénységemben elég gazdagot nem
nyújthaték. — Legyen keblemben buzogó valódi férfias
akaratom előtted, érttem, kezes: hogy tettem tiszta
kutfőből eredt, olly tisztából, mint azon igéző lány
nézete szelíd szemeidnek, mellyel mindezeket tekin-
tetni — kérem!



T h e s e s.

- 1.) Inter utrumque sexum essentiales praeter genitalia intercedunt differentiae; unde destinatio etiam utriusque — propria.
 - 2.) De prioritare sexus unius, prae altero disputare, — levitatem arguit.
 - 3.) Morbi acuti saepissime vitae; chronici ut plurimum sanitati tantum insidiantur.
 - 4.) Morbi haereditarii per matrimonia inter consanguineos — latissime propagarentur; quod unum jam sufficit ad haec interdicenda.
 - 5.) Morbi vehementiores solis diaeteticis sanari nequeunt, quemadmodum leviores sine remediis saepe disparent.
 - 6.) Medicus saepe non agendo, saepius agendo errat; vult autem semper prodesse.
 - 7.) Homines erga medicum ut plurimum ingrati, — dum curatos ab eo morbos naturae, eos autem morte terminatos — medico tribuunt.
 - 8.) Affectus animi grati, in jucunda saepe, et certa converti possunt remedia.
 - 9.) Excessus in diaeteticis moderati ac tempestivi, roborando organismum — non nocent.
 - 10.) Partus animal edit — educatio format hominem.
 - 11.) Homoeopathia est Poësis Medicinae.
-